

„A mi tendenciáink...”
SZAKKOLLÉGIUMI TANULMÁNYOK, 3.
HATVANI ISTVÁN SZAKKOLLÉGIUM
DEBRECENI EGYETEM

„A mi tendenciáink...”
SZAKKOLLÉGIUMI TANULMÁNYOK, 3.

HATVANI ISTVÁN SZAKKOLLÉGIUM
DEBRECENI EGYETEM

Szerkesztőbizottság:
Farkas Evelin
Nagy Jenő
Balogh Fruzsina – olvasószerkesztő
Feldmann Fanni – olvasószerkesztő

Debrecen, 2015

A Debreceni Egyetem Hatvani István Szakkollégiumának kiadása

A kötet elkészítését a Nemzeti Tehetség Program NTP-SZKOLL-14-0020 számú „A felsőoktatásban működő szakkollégiumok támogatása” című pályázati program támogatta.

EMBERI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUMA

A borító tervezését Szendrei Ákos, a kötet technikai szerkesztését Farkas Evelin és Nagy Jenő végezte.

©A szerzők és a szerkesztők

ISSN 2063–6059

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

ELŐSZÓ	7
<i>BENE VIKTÓRIA</i>	
„AZÉRT LETTEM SZOCIÁLIS MUNKÁS, MERT...” – A SZOCIÁLIS SZFÉRÁBAN DOLGOZÓK PÁLYAORIENTÁCIÓJA.....	9
<i>SZÚCS GÁBOR</i>	
A MAGYAR VÍVÓSPORT OLIMPIAI HŐSKORA.....	19
<i>FRITZ BEKE ÉVA</i>	
FENNÁLL-E TARTALMI ÖSSZEFÜGGÉS JN 1,1–18 ÉS 1,19–20,31 VALAMINT 21,1–25 KÖZÖTT?	29
<i>SZÉNÁSI LILLA</i>	
DIGITÁLIS GENERÁCIÓ. KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ OKTATÁSUKBAN	49
<i>SZALMA JUDIT</i>	
BALASSI BÁLINT ÉS A VIRÁGÉNEK FOGALMA.....	61
<i>PÁPISTA ZSOLT</i>	
FOGALMI METAFORÁK VIZSGÁLATA A KENYÉR ÖSSZETEVŐT TARTALMAZÓ MAGYAR ÉS NÉMET FRAZÉMÁKBAN.....	73
<i>BODNÁR EMESE</i>	
KORPUSZALAPÚ ELEMZÉS AZ ETNIKAI DISKURZUS METAFORIKÁINAK FELTÁRÁSÁHOZ NÉMET NYELVŰ ÚJSÁGCIKKEK ALAPJÁN.....	85
<i>KISS ANDREA</i>	
A FRANCIA FELSŐOKTATÁS HELYZETE AZ 1968-AS DIÁKMOZGALMAK ELŐTT	97
<i>SZABÓ ÉVA</i>	
WHO'S AFRAID OF COMING OUT OF THE SHELL? ENGULFMENT IN CLARISSA'S AND SEPTIMUS'S PSYCHE IN VIRGINIA WOOLF'S MRS DALLOWAY	107
<i>WEIDISCH EDIT</i>	
“[W]HAT WAS UNUSUAL MUST BE IMPROPER”: FEMALE DESIRE AND INDEPENDENCE IN CHARLOTTE BRONTË'S SHIRLEY	117

NAGY JENŐ

A RIGÓFÉLÉK (TURDIDAE) TÁGABB ÉRTELEMBEN VETT ROKONSÁGI VISZONYAI, BIOGEOGRÁFIÁJA ÉS A MAGYARORSZÁGON ELŐFORDULÓ FAJOK VONULÁSI MINTÁZATAI	127
A KÖTET SZERZŐI.....	139

ELŐSZÓ

A Debreceni Egyetem Hatvani István Szakkollégiuma régóta stabil háttérként szolgál az egyetemistáknak tudományos munkájuk továbbfejlesztésére. A tagok egy olyan közösség részeivé vállnak felvételükkel, melynek kifejezetten célja, hogy nyitott gondolkodású fiatal értelmiségieket segítsen egyetemi éveik alatt és azt követően is.

A szakkollégium azonban nem csupán a debreceni tehetséggondozásban gondolja el szerepét (saját konferenciáival, közösségi eseményeivel és változatos előadás kínálataival), hanem önmagát, mint Kárpát-medencei műhelyet definiálja. Az elmúlt években ezen törekvésnek eleget téve a szakkollégium kiemelt módon fektetett hangsúlyt a határokon átívelő tudományos kommunikáció kialakítására: kezdeményezést indítottunk el a határon túli területek néprajzának, társadalmának és természetrajzának kutatására, illetve több szakkollégiummal is felvettük a kapcsolatot, hogy egymás tapasztalatait meghallgatva fejleszthessük saját szerveződésünket.

Az olvasó most a Szakkollégiumi tanulmányok 3. kötetét tartja kezében, mely szintén a nyitás jegyében született meg. Nem csupán a Hatvani István Szakkollégium hallgatóinak bölcsészeti-, és természettudományi írásai szerepelnek a kötetben, hanem határainkon túlról beérkezett munkákat is megtalálhatók a kötetünkben. Így megtisztelés számunkra, hogy tanulmányíróink között tudhatjuk a Selye János Egyetem és az Újvidéki Egyetem hallgatóit is. A kötetben kirajzolódó együttműködés nem pusztán látszat, hanem egy újabb lépés azon az úton, mely egységbe rendezi a fiatal tehetségeket, a tudományos érdeklődést mintegy közös nyelvként használva. Ezt mutatja, hogy az előző kötethez képest nem választottuk el a tanulmányokat sem a szakkollégium tagjai és külsős tagok szintjén, sem pedig a tudományterületek szintjén. Legcélravezetőbbnek a tematikus alapú elrendezést tartottuk, mely a specifikusan magyar problémákkal foglalkozó írások felől mutat a nemzetközi viszonylatokat tárgyaló tanulmányok felé. Ez a metaforikus mozgás pedig a szakkollégium egyre nemzetközibbé válását is mutatja.

A tanulmányok köre a szociológiától a sporttörténetig, aktuális tanári problémáktól az irodalmi, nyelvészeti kérdésekig terjed. A nemzetközi tanulmányok sora és nyelve sem mondható egysíkúnak, hiszen a kötet francia,

német, angol kultúrához kötődő munkákat tartalmaz, két írás pedig angol nyelven készült el.

Abban a reményben bocsájtjuk útjára a Szakkollégiumi tanulmányok 3. kötetét, hogy szélesebb közönség előtt is szemelvényt mutathat a fiatal, leendő kutatók érdeklődési köreiből, friss eredményeiből, és felmutathatja a Hatvani István Szakkollégium összetettségét és sokszínűségét is, mely immár felbontja a határokat is.

2015 június

A szerkesztők

„AZÉRT LETTEM SZOCIÁLIS MUNKÁS, MERT...” – A SZOCIÁLIS SZFÉRÁBAN DOLGOZÓK PÁLYAORIENTÁCIÓJA

Bene Viktória

Szociálpolitika (MA) – 1. évf,

bevik99@gmail.com

Témavezető: Nagy Zita Éva egyetemi tanársegéd

BEVEZETÉS

Kutatásom során azt kísérem meg feltárni, hogy a jelenleg szociális munkás munkakörben dolgozó emberek hogyan kerültek a pályára, mi volt a fő motivátoruk, miért pont emellett a szakma mellett döntöttek. Ezt követően az elemzésben össze kívánom hasonlítani a pályakezdők és a pályán lévők motivációs céljait, azok különbségeit.

A kutatást másodelemzéssel (idegen szóval „*desk research*”) végeztem el. A másodelemzés fogalma a következő: egy korábbi időpontban, az adott kutatás témájához kapcsolódó, más célból gyűjtött adatoknak az aktuális kutatási célokhoz megfelelő rendszerezése, újraelemzése. (Sz.n. Desk research (másodelemzés), é.n.).

23 interjú állt a rendelkezésemre a választott kérdéskör elemzéséhez, amelyeket a Debreceni Egyetem szociális munka szakos hallgatói készítettek a 2012/13-as tanév második félévében. Az interjúk fő célja az volt, hogy információt kapjunk a megkérdezettek pályatörténetéről, jelenlegi munkahelyi helyzetükről és a problémákkal való megküzdési lehetőségeikről. Az adatfelvételt 2012 novemberétől december hónapjáig terjedő intervallumban bonyolítottuk le. A hallgatók főként az Észak-alföldi régióban szociális munkás munkakörben dolgozókat kérdezték meg, akiknek közel fele vidéken dolgozik.

A kiválasztás maximum variációs mintavétellel készült, ami annyit jelent, hogy kifejezetten a bizonyos kulcsjellemzők alapján eltérő esetek széles skáláját kerestük. (Vicsek, 2006. 152–153.) Ügyeltünk arra is, hogy a megkérdezettek minél szélesebb körét ölelje fel a kutatás, vagyis legyen köztük pályakezdő, régóta a szakmában dolgozó tapasztalt foglalkoztatott, továbbá az is lényeges elem volt, hogy a szociális munkás munkakörben dolgozók más-más szakterületen dolgozzanak. A fentiekből következik, hogy a megkérdezettek kiválasztása és a kis elemszám miatt a kutatásom nem alkalmas statisztikai általánosításra.

A tanulmány első részében a téma elméleti hátterét szeretném áttekinteni a releváns szakirodalmak alapján, a második részben pedig a vizsgálat céljára fókuszálva motivációs indítékként fogom elemezni a már meglévő

interjúkat. Végül röviden a megfigyeléseimre, következtetéseimre fogok kitérni.

ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

A segítő pályára terelő tényezők

Nem tekinthet vissza nagy múltra a magyarországi szociális szakma, habár hagyományait tekintve sokrétű és mélyen gyökerező elemekkel bír, illetve napjainkban különösen nagy fontosságú a szociális munkás, szociálpedagógus munkája. (Klapcsik, 2010. 64.) De ki is a szociális munkás? Úgy gondolom, mielőtt belemélyednénk a témához kapcsolódó elméleti háttér ismertetésébe, nem árt tisztázni, hogy mivel is foglalkozik tulajdonképpen egy szociális munkás.

A szociális munkás egyéneknek, családoknak és közösségeknek nyújt segítséget személyes és szociális problémáik megoldásában. Célja mások életének jobbra fordítása, életminőségének javítása a saját szakmai lehetőségeinek felhasználásával. (sz.n. Szociális munkás. Szakmaismerető információs mappa, 2008. 2.) 2014 júliusában az IFSW nagygyűlése és az IASSW közgyűlése a következő meghatározást fogadta el a szociális munka globális definíciójaként:

„A szociális munka olyan gyakorlat alapú szakma és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását. A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában. A humán és társadalomtudományok elméleteivel, valamint a helyi tudásokkal felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jóllétet.” (IFSW, 2014.)

A segítő pályára terelő tényezőket James Guy (idézi Klapcsik, 2010. 66.) foglalta össze a pszichoterápiát végző szakemberek vizsgálata során. Munkája nyomán megkülönböztethetünk diszfunkcionális indítékokat, amik a következők:

- érzelmi probléma, azaz azok az egyének, akiknek saját megoldatlan problémáik vannak, ezeknek a megoldása vezérli őket a segítő pályára

- helyettesítő helyzetmegoldás: akik másokon keresztül akarják élni az életet
- magányosság, elszigeteltség (kapcsolatvágy)
- hatalomvágy: azok az emberek, akik magánéletükben félénkek és a munkájukban szeretnének irányítani másokat
- szeretetszükséglet
- helyettesítő lázadás, felülkerekedés: olyan személyek, akiknek megoldatlan haragjuk van, és a kliensek viselkedésén keresztül élik ki magukat. (Klapcsik, 2010. 66.)

A későbbi munkavégzést a fent említett pontok negatívan befolyásolják. Ezzel ellentétben a jól funkcionáló készségek a következők, úgyszintén James Guy kategóriája alapján:

- érdeklődés a másik iránt, természetes kíváncsiság
- odafigyelés képessége
- beszédképesség
- empátias készség
- emocionális érzékenység
- introspektív készség, azaz belülről látja önmagát
- öntagadás képessége
- meghittség teremtése és elviselése
- kiegyensúlyozott viszony a hatalommal
- a nevetés képessége, azaz meglátni az élet tragikus és tragikomikus oldalát. (idézi Klapcsik, 2010. 67.)

Klapcsik Zsuzsának a pályamotivációs vizsgálata során 5 motivációcsoportot sikerült azonosítania:

- 1, szülői motiváció
- 2, átképzés (többnyire pedagógus pályáról érkeznek)
- 3, katartikus élmény
- 4, vallásos meggyőződés, segítő szándék
- 5, véletlen, a szakma kellő nem ismerete (Klapcsik, 2010. 69.)

MIÉRT ÉS HOGYAN LESZ VALAKIBŐL SZOCIÁLIS MUNKÁS?

Nagy Krisztina (2010) a szociális munka szakos hallgatók szakválasztási motivációjáról szóló doktori értekezésében azt részletezi, hogy a hallgatók jelentős része a főiskolára jelentkezéskor nem rendelkezett semmilyen ismerettel a szociális szakmáról (Meiszterics, idézi Nagy, 2010. 120.), többen a

hátrányos helyzetű emberekkel foglalkozó hivatásnak tartották. Egyes kutatók megállapították, hogy a szakma sokoldalúsága és a segítségnyújtás motívációja, az emberekkel való foglalkozás bizonyult számukra motivációs tényezőnek. Ezen kívül sokan véletlennek tartották a szakválasztást. (Horváth, idézi Nagy, 2010. 121.)

Az egyik válasz arra a kérdésre, hogyan lesz valakiből szociális munkás, természetesen az, ha valaki szociális munka képzésben vesz részt egy választott egyetemen vagy főiskolán, majd elhelyezkedik a pályáján. Manapság viszont gyakran fordul elő, hogy az emberek szakmát kényszerülnek váltani, és pályamódosítás következtében válnak szakmabeliekké. Horváth Ágota és Lévai Katalin az Esély-ben megjelent 1996-os tanulmányukban részletezik, hogy mely szakmákat váltotta fel a szociális munka, mint foglalkozás. A területi korlátok miatt ezt csak röviden fogom részletezni: 17%-uk volt pedagógus végzettségű, 8%-uk volt valamilyen felsőfokú végzettséggel rendelkező szellemi munkát végző, középfokú végzettséggel 13%-uk rendelkezett. Egészségügyi szakalkalmazott volt 21%-uk, többségük ápolónő. Ketten önkormányzati szociálpolitikai ügyintézők voltak, ők a megkérdezettek 1%-a. Fizikai munkát váltott fel 13%-uknál, 14%-uk volt munkanélküli és 3%-uk volt háztartásbeli. (Horváth–Lévai, 1996. 38.)

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Motivátorok

Ahogy a fentiekben is írtam, 23 interjú állt a rendelkezésemre a téma mélyreható elemzéséhez. Ebben a fejezetben az a célom, hogy bemutassam a megkérdezettek főbb motivátorait, majd a kutatási célomnak megfelelően össze kívánom hasonlítani a pályakezdők és a már tapasztalt szakemberek motivációs tényezőit. A következőkben a jobb áttekinthetőség kedvéért egy táblázatban ábrázolom a megfigyelteket.

Ahogy a táblázatból is látjuk, megjelennek a már elméleti háttérben is megtalálható motivációs tényezők a pályakezdő és a már pályán lévő szociális munkás munkakörben dolgozóknál. A következőkben röviden a Klapcsik Zsuzsa és a James Guy-féle tényezők értelmezésével fogok elemezni bizonyos interjúrészleteket.

Először is a James Guy által kimutatott pályaorientációs tényezőkre térek ki. (Idézi Klapcsik, 2010. 66.) A Guy-féle tényezők között megtalálhatóak a szakemberek körében az érzelmi probléma és a természetes kíváncsiság, amiket példákön keresztül fogok illusztrálni.

A fentiekben láthatjuk, hogy a pályakezdő és a tapasztalattal rendelkező szakembereknél megjelenik az érzelmi oldal problémája, miszerint a szak-

emberek egy részét saját megoldatlan problémái vezérelték a segítőpályára. (Guy, idézi Klapcsik, 2010. 66.)

	Fő	Eredeti végz.	Nem eredeti végz.	Család	Indíték
Tapasztalt	20	10	10	14	átképzés katartikus élmény (önkéntes munkán keresztül) segítő szándék nem nyert máshova felvételt szülői motiváció érzelmi probléma természetes kíváncsiság
Pályakezdő	3	3	-	-	nem nyert felvételt máshova segítő szándék katartikus élmény (önkéntes munkán keresztül) érzelmi probléma

1. táblázat
Pályaorientációs jellemzők
(Készítette B.V.)

„El kell mondanom, hogy az én családomban is előfordul a szenvedélybetegség és azt reméltem, hogy tudok majd segíteni a hasonló helyzetben lévő családoknak, gyermekeknek, feleségeknek.”
(Kistelephelyen dolgozó szociális munkás)

Ahogy már fentebb is megjelent, ez a fajta diszfunkcionális indíték negatív hatással lehet az egyén munkavégzésére, ugyanis a szakmáján keresztül a saját problémáját próbálja megoldani. (Kalpcsik, 2010. 66.)

A negatív faktorok mellett viszont megjelenik a Guy-féle tényezőkben megtalálható pozitív indíték, a természetes kíváncsiság is. A következő interjúrészlet egy tapasztalt iskolai szociális munkástól származik. Az érdekessége ennek az élettörténetnek, hogy amikor szakmabeli lett, akkor már óvónői végzettséggel rendelkezett és pusztán érdeklődésből végezte el a szociális munka szakot:

„1993 nyarán tudtam meg, hogy a KLTE-en indítanak levelezőn szociális munka szakot. Nem lett volna muszáj négy évet tanulnom, mivel már volt egy diplomám, de két éves levelező csak P-n indult, ezért így voltam vele, egye fene, tanulok négy évig még D-ben. Kíváncsi voltam, hogy van-e és milyen elméleti háttere van ennek a szakmának.”

(Kisvárosi iskolai szociális munkás)

A következőkben a Klapcsik-féle (2010) tényezőkre szeretnék rámutatni az interjúkban. Ilyen motivátorok az átképzés, a katartikus élmény, a segítő szándék, a véletlen és a szülői motiváció.

Az átképzés, mint a táblázatból is kiderül, koruknál fogva a tapasztalattal rendelkező szociális szférában dolgozókra jellemző. A legtöbb megkérdezettet a munkanélküliség vagy a felsőbb utasítás vitte rá arra, hogy levelező képzés keretén belül kitanulja a szakmát. Ezekből arra következtetek, hogy az egzisztenciális biztonság megtartása vagy megteremtése volt náluk ilyen tekintetben a fő motivációs tényező:

„2004-ben kötelezett az én főnökasszonyom, hogy végezzem el a szociális munka szakot, mert csak képesítéssel rendelkezőket szeltek volna alkalmazni.”

(Családsegítő szolgálat intézményvezető-helyettese)

Úgy gondolom, hogy a fenti idézetből is jól kivehető, hogy az eredetileg általános asszisztensi végzettséggel rendelkező szociális szakembernek az átképzéshez a motivációja a munkahelyének a megtartása volt, az egzisztenciális biztonság megőrzése.

A következő idézet egy pályakezdő szociális munkástól származik, aki egy katartikus élmény miatt lett szociális munkás, azaz egy speciális csoporttal való találkozás után ébredt rá arra, hogy a segítő szakmával szeretne foglalkozni. (Klapcsik, 2010. 69.)

„...A 2004-es indiai-óceáni szökőár rádöbbsentett arra, hogy a segítés is egy lehetséges szakma. Egészen addig nem gondolkodtam el ezen, bár beállítottságom, személyiségem közel állt hozzá...”

(Fél éve dolgozó szociális munkás)

Jelen esetben az a speciális csoport, ami a pályakezdő szociális munkást érdekelte, az árvízkárosultak voltak. Az interjúból az is kiderül, hogy amíg

nem történt meg a szököár, addig nem gondolt a segítő szakmára, mint potencionális munkára.

A következő szociális munkást a szülei inspirálták, azaz nála megjelenik a szülői motiváció tényezője. A pályaválasztás tekintetében a család szocializációs hatása rajzolódik ki:

„A családom egy-két tagja is szociális munkásként végzett és ez is csak még jobban megerősítette a döntésemet. Mondhatom azt, hogy inspiráltak engem.”

(Ifjúságvédelmi felelősként dolgozó szociális munkás)

Az egyik elengedhetetlen tényezője annak, hogy valaki szociális munkás legyen, hogy meg legyen benne az empátia képessége mások iránt és a segíteni akarás. A segítő szándék tényezője szinte mindenkinél megjelenik. A következő megkérdezettnél a továbbtanuláskor ez volt a fő motivációs tényező:

„Én mindig is úgy gondoltam, hogy hozzám nagyon közel áll az, hogy segítek másokon, ezért mondhatom azt, hogy nem sokat gondolkodtam azon mit is szeretnék tanulni.”

(Ifjúságvédelmi felelősként dolgozó szociális munkás)

Végül az utolsó faktor, ami tényezőként jelenik meg a szociális szakembereknél, a véletlenszerűség, miszerint nem sokat tudtak a szakmáról, de más-hova nem vették fel őket:

„Az egyetemre jelentkezéskor, a HVG újságban tájékoztam a szakok által nyújtott munkalehetőségekről. Az eredeti tervem a Rendőri képzés volt, de az bizonyos okok miatt nem sikerült, így a felsorolásomban ez a szak volt még ahova jelentkeztem, így ide kerültem. Úgymond „b” terv volt az életemben.”

(Pályakezdő szociális munkás)

A MOTIVÁCIÓK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEKRŐL

Az előbbieken igyekeztem példákkal szemléltetve bemutatni a szociális szakemberek főbb pályaválasztási motivációit más kutatás által megállapított tényezőkkel alátámasztva. A következőkben számba szeretném venni a pályakezdők és a már pályánlévők motivációs tényezői közötti különbségeket.

	Tapasztalt szakemberek	Pályakezdők
Motivációs tényezők	nem nyert máshova felvételt segítő szándék katartikus élmény (önkéntes munkán keresztül) érzelmi probléma átképzés szülői motiváció természetes kíváncsiság	nem nyert felvételt máshova segítő szándék katartikus élmény (önkéntes munkán keresztül) érzelmi probléma

2. táblázat
Motivációk közti különbségek
Készítette B.V.

A fentebb lévő táblázatban igyekeztem jól láthatóvá tenni a motivációs tényezők közötti különbségeket. Ahogy láthatjuk a véletlenszerűség, a magánéletben fellelhető érzelmi probléma, a katartikus élmény és a segítő szándék mind a két csoport pályaválasztásában szerepet játszott.

A megegyező tényezők közül a legnagyobb különbség a katartikus élmények között volt. Amíg egy idősebb szociális szférában dolgozó nő, aki pedagógusként végzett önkéntes munkát, csak az idősök otthonában döbrent rá, hogy szociális munkával szeretne foglalkozni, addig egy huszonhat éves pályakezdő férfi sokkal korábban, egy extrémebb helyzetettel számot vetve jutott ugyanarra. Konkrétan az árvízkárosultak helyzete ébresztette rá arra, hogy szociális munkás akar lenni és ezt megvalósítva ment Thaiföldre önkénteskedni. Itt megmutatkozik, hogy ma sokkal másabbak, szélesebb skálán mozognak a tényezők, amik alapján eldöntjük, mivel is szeretnénk foglalkozni és sokkal másabb színterek is adóttak ehhez. A másik különbség a korban található: míg egy huszonhat évestől régen elvárt volt, hogy főállásban dolgozzon és pénzkereső legyen, addig ez a beidegződés a kor előrehaladtával változott.

A motivációs tényezőknél különbségként a szülői motiváció, az átképzés és a természetes kíváncsiság jelent meg a tapasztalt szociális munkakörben dolgozó szakemberek és pályakezdők között. A számomra leginkább szembetűnő különbség az volt az interjúk feldolgozása során, hogy a tapasztalt

szakemberek oktatása levelező képzés keretében, utólag történt. Az átképzés egyik motivációja az volt, hogy a más segítőszakmákban dolgozók úgy gondolták, váltaniuk kell a „kiégés” megelőzése érdekében, de a legfőbb ok a munkanélküliség elkerülése, egy állás megtartása, vagy a ranglétrán való fellépés volt. Az interjúkban a materiális indíttatások kerültek előtérbe.

A szociális munka, ahogy az interjúkból is kiderült, a pedagógusi, az óvónői és az egészségügyi szakmákat váltotta fel, csupán egy helyen fordult elő, hogy pénzügyi szakmát váltott volna fel a segítő szakma. Többen voltak, akiket a kíváncsiságuk motivált abban, hogy megismerjék a szakma elméleti hátterét. A pályakezdőknek már koruknál fogva sincs meg erre a lehetőségük, ugyanis ők eleve belekerülnek ebbe a körbe.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban igyekeztem a témához kapcsolódó irodalmakat kellő mélységgel bemutatni, majd ezek alapján kísérletet tettem arra, hogy a rendelkezésemre álló interjúkban feltárjam a szociális szférában dolgozók főbb motivációs tényezőit.

Összesen hét tényezőt találtam meg az interjúkban, melyek főbb motivátorként, indítékként szolgáltak. Ezek a következők: a szülői motiváció, az érzelmi probléma, az átképzés, a segítő szándék, a véletlenszerűség, a katartikus élmény és a természetes kíváncsiság. Szintén ezeket a motivációs tényezőket fedezték fel kutatási eredményeikben James Guy és Klapcsik Zsuzsa is, akiknek az eredményei nagyban inspiráltak arra, hogy én is ezekben a dimenziókban gondolkodjak és ezek alapján hasonlítsam össze a két csoport közti különbségeket is. Úgy gondolom, hogy az eltérések döntő többsége leginkább a korkülönbség miatt áll fenn.

A tanulmányomban sajnos nem sikerült tipikus pályatörténeti utakat bemutatnom, ugyanis mindenki különbözőképpen vált szociális munkássá, emiatt pedig nem tudtam egy olyan történetet sem általánosságban meghatározni, ami mindenkire igaz lett volna.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Horváth Ágota–Lévai Katalin (1996): *Szociális munkások II.* Esély, 1996, 6, 33–56.

IFSW (2014): A szociális munka globális definíciója (Ford. Fehér Boróka). *Párbeszéd: Szociálismunka-folyóirat*, 2014, 1–2. http://parbeszed.lib.uni-deb.hu/index.php?oldal=aktualisszam&folyoirat_szam=1 (Letöltés ideje: 2015. március 24.)

Klapcsik Zsuzsa (2010): Szociálpedagógusok pályaképe, a segítő viselkedés vizsgálata. In: *Pszichológiai metszetek*. Szerk. Balogh László–Koncz István–Mező Ferenc Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest.

Nagy Krisztina (2008): *Segítő hivatásokat választó hallgatók pályorientációja a „Partiumban”*. Doktori (Ph.D) értekezés. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Humán Tudományok Doktori Iskola, Debrecen.

Vicsek Lilla (2006): *Fókuszcsoporthoz*. Osiris Kiadó, Budapest.

Sz.n. (2008): *Szociális munkás. Szakmaismeretű információs mappa*. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal.

Sz.n (é.n.): *Desk research* (másodelemzés). <http://www.sfact.com/fogalomtar/desk-research-masodelemzes> (Letöltés ideje: 2015. március 23.)

A MAGYAR VÍVÓSPORT OLIMPIAI HŐSKORA

Szücs Gábor

Történelem–informatika minor (BA, BSc) – 3. évf.

igorgaben@gmail.com

Témavezető: Dr. Barta Róbert egyetemi docens

A kiegyezés kora Magyarországon sok tekintetben a modern Magyarország és a modern magyar társadalom születését is jelentette. A gyorsan és egyre szélesedő körben elterjedő polgári életforma magával hozta a szabadidő eltöltésének új, egyre szervezettebb kereteit is. Az 1848 óta tartó passzív ellenállás végével végre lehetőség nyílt a modern kultúra új vívmányainak beáramlására és országos elterjedésére. Ezek legkarakteresebb és talán legnagyobb hatást gyakorló elemét a magyarországi szervezett sportélet kialakulása jelentette. Természetesen a nemzeti hagyományok és a monarchiában mindinkább felfokozódó magyar nacionalizmus jelentősen befolyásolták a különböző sportágak különböző társadalmi rétegekben való elterjedését, és kimondható, hogy igazodva a magyar hagyományokhoz, a vívás volt a korban a magyar középosztály körében leginkább elterjedt sportág. Ahogy egyre szélesebb körben népszerűbbé vált a sportélet, találkozók, – illetve a Pierre Coubertin és köre által felélesztett eszményt követve – olimpiák megszervezésére is sor került. Magyarország a kor legtöbb államához hasonlóan igyekezett kivenni a részét az egyre több sportágban folyó versengésből és – követve a hazai hagyományokat – a vívósport is mind erősebben olimpiacentrikussá válva ekkor alapozta meg az 1908 és 1968 közt tartó magyar olimpiai kardarany-sorozatot.

Tanulmányomban igyekszem mélyebb betekintést adni a kor sportéletének és a sport korabeli társadalmi szerepének fejlődésébe egészen az első, valóban modern olimpiáig, valamint röviden bemutatom Fuchs Jenőnek, az első magyar olimpiai kard-aranyak megszerzőjének pályáját és az olimpiai sikereinek fogadtatását. Forrásaim között a korabeli sportéletéről és társadalomról szóló művek mellett megtalálhatóak a Budapesti Fővárosi Levéltár fondjai, valamint számos korabeli újságcikk és kép is. Kutatásom során igyekeztem feltárni, hogyan került egy korabeli magyar zsidó fiatal kapcsolatba a sportélettel, milyen lehetőségei nyíltak a sportolásra és milyen társadalmi megbecsültsége volt az olimpiai aranyéremnek a korban.

A testkultúra a 19. század utolsó harmadában élte meg az első igazi felvirágzását Magyarországon. A tudomány és a gazdaság ekkoriban jutott olyan szintre, hogy felfedezze a rendszeres testedzés jótékony hatásait, valamint a városiasodás is olyan mértéket öltött, hogy jelentősebb fogyasztói tömeg

alakuljon ki a szabadidős testmozgás formái körül. Az állami középiskolákban 1777 óta ajánlottan, 1867 óta kötelezően folyt testnevelés-oktatás, így az oda járó diákok már fiatalon megismerkedtek számos sportággal, igaz, az órák jelentős része leginkább a német tornamozgalom gyakorlatai és honosított nacionalizmusa körül forgott. A dualizmus korában került sor új sportágak beáramlására és elterjedésére, a sportágak vagyoni rétegződésére, valamint a tartósan közösen sportolók tömeges önszerveződésére. Ezt megelőzően is léteztek ugyan egyletek, de ezek leginkább az arisztokrácia zártkörű, csakis tornában, illetve vívásban gondolkodó klubjai voltak és viszonylag csekély hatással voltak a polgári társadalomra. A Magyar Atlétikai Club (MAC) 1875-ös létrejöttével terjedésnek indultak az országban a hamar rendkívül divatossá váló angol mintájú, leginkább a gentleman-szemléletet magukévá tevő club-ok, amelyek a beáramló atlétika gyakorlása mellett különösen, mint vívóegyesületek tettek szert igen komoly presztízszre.

A párbajozás korában egy középosztálybeli (tehát az esetek döntő többségében párbajképes) embernek illett és ajánlott volt legalább alapfokon tudni vívni és lőni, így aki csak tehette, kitaníttatta gyermekét ezekben, különösen, ha olyan pályára szánta, ahol a párbajok alapját képező sértődések az átlagosnál gyakoribbak voltak. A vívóklubok az illető pénzéért csak az edzőt és az edzés lehetőségét biztosították, a rendes tagsághoz általában 2 fő ajánlása és elnökségi döntés volt szükséges. A korban nem lehetett vívóklub tagja olyan, aki ne beszélt volna egy, de inkább több idegen nyelvet folyékonyan, ne lett volna tájékozott a kor gazdasági, politikai és kulturális életében, nem is beszélve a kifinomult művészeti ízlésről és a lovagias erkölcsön alapuló „gentleman” szellemiségről. A nevesebb vívóklubok vezetésében gyakran vállaltak szerepet arisztokraták és mágnások, a rendes tagság pedig nagyon komoly társadalmi előnyökkel járt, mivel a klubok báljain, estélyein és akadémiáin a helyi gazdasági és társadalmi elit is képviseltette magát. A jó vívóhírnév belépőt jelentett a legelegánsabb szalonokba és ez által a legmagasabb társadalmi rétegekbe is. (Magyarország a XX. században. 3. kötet., Dávid, 1988. 23., Clair, 2002. 437/4§., Gyáni, 1998. 100–101.)

Ilyen körülmények között a polgárosuló és a magyar társadalomba asszimilálódni kívánó zsidóság is tömegesen fordult a vallástól és származástól relatíve független, és a magyar társadalomba való betagozódáshoz nélkülözhetetlen kapcsolatokat kínáló sportélet felé. A középiskolai testnevelés-oktatás hatására zsidó fiatalok tömegei iratkoztak be a sportegyesületek edzéseire és mivel legtöbbjük az értelmiségi, kereskedelmi, orvosi, illetve ügyvédi pályák felé orientálódott, szinte természetes, hogy a vívótermeket is egyre nagyobb számban keresték fel. (Lengyel, 1993, 47–48.)

Magához a zsidósághoz a sportegyesületek igen eltérően viszonyultak. Mivel a középosztály az idő múlásával egyre inkább konkurenciát látott az asszimilálódó zsidósághoz, az egyesületek némelyike esetében megjelent az antiszemitizmus legenyhébb formája, a szeparáció. Ezen a téren élen járt az egyébként a legtöbb sportklubnak mintát adó, rendkívül befolyásos, arisztokratikus szellemű és tüntetően keresztény MAC, amely kijelentette, hogy zsidókat nem vesz fel a soraiba. A korábban a zsidóságot befogadó tornászegyesületek legrangosabbika, az NTE 1888-ban szabadtéri atlétikaverseny szervezése miatt megrovásban részesített néhány zsidó fiatalot, akik kilépve megalapították az MTK-t, az első döntően zsidókból álló sportszervezetet. (Szegedi, 2013.)

A sportszerűen űzött magyar kardvívás, mint a híres huszárhagyományok továbbélésének és a nemesi erények kidomborításának legszebb ideája, 1867 után óriási presztízsnak örvendett, ugyanakkor formájában és funkciójában jelentősen eltért a ma űzött vívósporttól. Vastag védőruhában, csuklóból vezetett tompa, lapos és széles pengéjű karddal vívott, egyenesen állva, hátrálás nélkül űzött sport volt, amelyben versenyeket nem rendeztek. Előfordultak ugyan akadémiák, ahol előzetesen megbeszélt akciókat mutattak be a résztvevők, de valódi, éles körülmények közé (tehát párbajba) a jó vívóhírnévnek örvendők és a vívómesterek szinte soha nem kerültek, mivel életüket féltve sem kíváncsiak voltak rá, hogy kialakuljon a rendszeresen vívóleckéket vevők legyőzhetetlenségének – éppen kipróbálatlansága miatt – igen kétséges nimbusza. (OSZK Képtár DKA 036621)

Európában hasonló formában, elsősorban hasonlóan a párbajozást szem előtt tartva folyt a vívásoktatás, de a magyarországinál csekélyebb érdeklődés övezte azt. Mindeközben Olaszországban Giuseppe Radaelli, a Milánói Katonai Akadémia vívómestere gyökeresen átalakította a vívás formáját. Bevezette a maihoz hasonló, könyökből vezetett, könnyű vívókardot, a mély vívóállást, a távolságváltoztatást, és gyökeresen átalakította a védekek és támadások rendszerét. Hazájában a magyarhoz hasonló rendszerben vívó riválisait különféle vívótalálkozókon sorozatosan legyőzték a tanítványai, ugyanakkor, köszönhetően a konzervatív forma lobbijának, jelentős részük nem talált odahaza megélhetést, így külföldön kényszerültek elhelyezkedni. Az 1880-as évek végén több olasz mester érkezett Bécsbe és Budapestre is, ahol a magyar mesterek döntő többségének elutasításával találkoztak. Néhányan azonban felismerték az új stílus lehetőségeit és annak a magyar vívással való összeházasításáról írtak, sőt, tanulmányutakon igyekeztek mélyebben megismerni azt.

Így érkezett el az első, valóban nemzetközinek tekinthető 1896-os millenniumi vívóverseny, ahol a magyar vívás hazai pályán szenvedett megsemmisítő vereséget a francia törvívóktól és az olasz kardvívóktól is. A verseny hatására a magyar klubok tömegesen szerződtek le az olasz vívómestereket és számos, korábban oktató magyar mester visszavonult. Az új, magyar viszonyokat nem ismerő mesterek nem tettek különbséget „zsidó” és „magyar” között, a legtöbbjük eleinte magyarul sem tudott. Érkezésükkel nyílt meg a lehetőség a legmodernebb vívótechnikák egyenlő feltételek között való tanulására, épp az olimpizmus kezdetén, amikor még semelyik ország nem rendelkezett behozhatatlan előnyökkel a vívóéletben. (Dávid, 1988. 26–35) Szintén a millenniumi verseny hatására kezdődött el a különféle vívótálatlalkozók, versenyek szervezése és ezzel a versenyszerű vívósport magyarországi kialakulása.

1908-ig az olimpiai vívóversenyek nem a magyar sikerektől voltak hangosak. Ennek részint a botrányos rendezés volt az oka, részint az 1904-es olimpia Magyarországtól vett igen nagy távolsága.¹ 1908-ban azonban az olimpia visszatért Európába és Magyarország népes válogatottal képviseltette magát. Az Egyenlőség nevű újság cinikusan jegyzi meg, hogy a későbbi győztes vívót, Fuchs Jenőt és a birkózó Weisz Richárdot csak Brüll Alfréd MTK-párti iparmágnás közbenjárására emelték be a csapatba. (Sz. N., Fuchs és Weisz vagy a fajmagyarok, 1908) Fuchs a korban igencsak erős jogászbajnokság megnyerésével és a magyar ranglistás 8. helyével került a magyar válogatottba, ahonnan a kor császári és királyi katonatisztek olimpiai részvételét tiltó rendelkezései miatt hiányzott Békessy Béla és Mészáros Ervin, a kor legnevesebb magyar vívói. A londoni vívóversenyeket az igen sajátos angol szabályértelmezés szerint salakon rendezték és ez a vívóterem padlózatához szokott magyar vívók mozgásán igencsak meglátszott. A magyar vívók végül (Fuchs jelentős szerepvállalásával) óriási fölénnyel megnyerték a kardvívás csapataranyérmét. (Lukács–Szepesi, 1976. 19–20.)

Fuchs maga a jobbára asszimilálódó zsidó fiatalság által látogatott Nemzeti Vívó Club-ban tanult, a Fodor Károly-tanítvány Rákossy Gyulánál, illetve a millenniumi mesterverseny győztesénél, Italo Santellinél, de a kor szokása-it követve időnként más mesterek óráit is látogatta. Szintén a kor szokása, hogy a legtöbben igyekeztek több sportágat is kipróbálni, Fuchs például egy-

¹ 1896-ban magyar vívó nem indult Athénban és a millenniumi vívóverseny a maga 140 nevezője által leadott 232 nevezéssel jócskán meghaladta Athént és annak 15 résztvevőjét. 1900-ban a franciák által rendezett verseny a botrányairól volt híres, 1904-ben St. Louisban nem indult magyar vívó. A kaotikus nemzetközi versenyhelyzetet némileg tisztázta, hogy 1906-tól bevezetésre került a Nagy Béla által írt, nemzetközileg is elfogadott szabálykönyv.

párevezősben és szánkózásban is rendszeresen tréningezett. A vívás tanulását praktikus okokból nagyjából 13 éves korban volt szokás elkezdni – mivel párbajra csak 18 éves kor felett lehetett valakit kihívni – és körülbelül 4–5 év volt az az időtartam, mire valaki kellően magas szintű vívótudással rendelkezett akkoriban. (Posta, 1932.) A kor forrásai megegyeznek abban, hogy zömök, barna szemű, cvikkert hordó, kopasz, különönc természetű fiatalember volt, aki nem nagyon vett részt az 1900 körül már igen gyakori vívóversenyeken (először 1904-ben, 22 évesen versenyzett), de gyakran megfordult a vívóedzéseken. (BFL VII 102. a. 2276/1920.)

1908-ban az egyéni versenyben 8 fő került a döntőbe, 7 magyar és a cseh Goppold. A magyar csapatból Fuchs alkalmazkodott a legjobban a párás londoni levegőhöz és a salakos talajhoz, így a döntő végére holtversenybe került az igen jól vívó és szerencsés napot kifogó Zulawszky Bélával. A holtversenyt eldöntő, egy találatra menő asszóban egy védés visszatámadás során Fuchs pengéje eltörtött és a penge vége Zulawszky mögé esett. Az öttagú zsűri hosszas tanácskozás után szavazott, két vonalbíró Fuchsnál, kettő pedig Zulawszkynál ítelt találatot, az elnök kínos habozás után Fuchs javára döntött. Ez számos vitára és szóbeszédre adott indokot, így a magyar csapatban elterjedt, hogy Jenő csak véletlenül lett világbajnok. Az olimpiai bajnokot a Nyugati pályaudvaron nem várta senki, őt krajcárral a zsebében villamosozott haza a Honvéd utcába a családjához. A dicsőségére nem rendeztek banketteket, nem kapott állami kitüntetéseket, a sajtóban a neve csak elvétve volt említve és akkor is csak úgy, – ahogy azt az Egyenlőség megjegyzi – mint a magyar erények megtestesítőié. Zsidóságáról egy szó sem eshetett a hivatalos sajtóban, különösen a cionizmus és a cionista sport elterjedése miatt. (Nádas, 1912. , Sz. N., Fuchs és Weisz vagy a fajmagyarok, 1908)

Noha Fuchs egészen biztosan nem volt cionista, a magyar politikai vezetés és sportvezetés igen ferde szemmel nézte a nyíltan zsidók és a feltételezett, illetve potenciális cionisták szerepvállalását a nemzetközi sportéletben és igyekezett azokat háttérbe szorítani a közéletben. A magyar vívóválogatott keretében ugyanakkor számos kikeresztelkedett, esetleg nevét is magyarosított zsidó neve volt megtalálható, közülük többen a zsidó nevű, zsidó vallású, megalkudni nem hajlandó stílusú Fuchs legádázabb ellenségei lettek.

Az olimpiai bajnokságát követően végleg elmérgesedett a viszony Fuchs és a Nagy Béla vezette vívók között. 1908 és 1912 között Jenő versenyeken sem indult, ugyanakkor az MTK vívószakosztályában tevékenykedett 1910-ig. Nemzetközi téren ugyanis Fuchs igen jó hírnévnek örvendett, különösen miután a vívás iránt rajongó VII. Edward angol király meginvitálta egy zártkörű estélyre a friss olimpiai bajnokot, ahol a kardvívó-művészete igen nagy tetszést aratott. A hírre a Nyíregyházi Vívó Club dísztagjává választotta

Fuchsot, arról azonban nincs hír, hogy a dísztagság átvétele után részt vett-e valamilyen rendezvényükön.² 1908 és 1912 közti vívósportbeli tevékenységéről nem maradt fenn túl sok információ, pusztán egy cikke, amelyet a Magyar Vívószövetség megalakításával kapcsolatos vitákhoz hozzászólandó írt.³ Csupán 2 évig irányította az MTK vívóit, mivel 1910-ben egy vívóversenyen összeszólalkozott Gerde Oszkárral és az ügy párbajig fajult. Az összezapás után Fuchs lemondott az MTK vívóéletének vezetéséről és eltűnt a hazai vívóélet rendezvényeiről is. A sporttal továbbra sem hagyott fel, egypárevészben több regattán megmérette magát a Sirály SE színeiben és versenyszérián szánkozott is. (Huszadik Század, 1913 július)

A párbajért járó börtönbüntetés letöltése után beindította az ügyvédi praxisát, amely eleinte nem volt túlságosan prosperáló. Irodának kivett egy hónapos szobát, előbb a Főpostához közeli Zsibárus utcában (közel a Rákossy-féle vívóteremhez és ahhoz a területhez, ahol a fiatalkori szociokulturális életét élte), majd áttette székhelyét a külső fekvése miatt vélhetően jóval kedvezőbb bérleti díjjal rendelkező Rottenbiller utcába. Az olimpiai érmeit igazoló oklevelét kiakasztotta az előszobájába, szerényen, hazája iránti tettként megélve a sikereit.⁴

Ezen a ponton érdemes vizsgálat alá vetni az olimpiai bajnoki címet és a századforduló idejének élsportját. Ekkoriban lehetetlen volt pusztán a sportból megélni és a társadalom egyébként is elvárta, hogy egy sportoló gentleman-nek legyen tisztességes állása vagy megfelelő vagyona, amelyből finanszírozza a saját időtöltését. Az olimpiai bajnoki címre a korban a sajtó világbajnokságként utalt ugyan, de a címmel nem járt sem életjáradék, sem más garantált állami jutalom. A bajnokoknak – hasonlóan a nagyobb nemzeti versenyek győzteseihez – általában szokás volt fogadást rendezni, a társadalom szemében pedig igen magas presztízszt jelentett az olimpiai arany, amely csak felfelé értékelődött a felfokozódó nacionalizmussal. Mivel a kardvívásban 1988-ig nem létezett elfogadott elektromos találatjelző rendszer, a nem egyértelmű találatokat a bírók döntötték el. A bajnoki címmel járó tekintély, valamint a társadalmi rang sok esetben képviselték a mérleg nyelvét az ilyen

² Fuchs az ügyvédi hivatása okán biztosan jól beszélt latinul, a birodalmi német és francia nyelvtudásáról fogolytörzskönyve számol be. Az angol királynál tett látogatásáról és a dísztagságáról lásd: <http://www.huszadikszazad.hu/cikk/az-angol-kiraly-es-a-kardvivas-magyar-vilagbajnoka>

³ *Szükséges, de korai* címmel cikket írt a Sporthírlapba (Dávid, 1988, 45). A cikkben leírta, hogy sok vívóhoz hasonlóan az atlétikát pártoló igen magas körök mecenatúrájának elvesztésétől tartott és úgy gondolta, a magyar vívás még nem elég népszerű, nem elég erős, hogy a saját lábán megálljon.

⁴ Mindezekről Nádas Sándor cikke számol be. Szerénységét Dávid Sándor is kiemeli, valamint 1958-ban Klell Kálmán úgy emlékezett rá, mint aki irtózott a hiúságtól, a törtéteztől, és aki soha, sehol nem használta ki a sikerei adta népszerűségét. (Lásd: Kő, 2004. 41.)

kritikus esetekben, nem is beszélve a zsűrik világnézetéről. (Pósta, 1932. 33.) Dávid Sándor megjegyzi, hogy dr. Nagy Béla állítólag egy szempillantásával képes volt befolyásolni egy asszó kimenetelét. A MAC szellemiségének megfelelően a magyar vívóversenyeken jellemzően előnyt élveztek a keresztény, MAC-tag versenyzők. Ez utóbbit támasztja alá az a grafika is, amely a londoni győztes kardcsapatról készült csoportkép alapján került elkészítésre (eredetije a Sportmúzeumban található). A középen álló dr. Nagy Bélát MAC-tagok veszik körbe és a csoport szélén, a többiektől elkülönülve áll Fuchs, mint aki nem is tartozik a csapathoz. (Lukács-Szepesi, 1976, képmelléklet/ 5. kép) Természetesen voltak mások is, akik nem értettek egyet a „nagybélaizmus” elveivel és emiatt több esetben hátrányt szenvedtek a versenyeken, de a Fuchshoz hasonló, versenyeken való indulást is kerülő magatartás nagyon ritka volt a vívótársadalomban.⁵

1912-ben Fuchs egyszer csak megjelent a válogatott keretedzésén. A csapat már össze volt állítva, amikor bejelentette, hogy ismét indulni szeretne az olimpián, és hogy ha kell, kész ott és akkor megvívni a válogatottbeli helyéért. Egy 1924-es hasonló incidense alapján joggal következtethetünk arra, hogy Fuchs az olimpiai bajnokságot, mint megvédendő címet kezelte és a címvédő jogán igényt tartott az indulási lehetőségre. A nagyszerű teremforma alapján (állítólag mindenkit legyőzött azon az edzésen) mind az egyéni, mind a csapatversenyre benevezték és így, válogatóversenyen való részvétel nélkül indulhatott el az olimpiára. (Dávid, 1988. 42) Ez utóbbi eset igen jól mutatja az embrionális állapotában járó olimpiai sportélet szabályainak viszonylagosságát vagy – jobban mondva – hiányát.

A stockholmi olimpián a csapatversenyben 32–35 fokos rekkenő hőség fogadta a versenyzőket. Fuchst ez azonban nem zavarta, 16 mérkőzéséből csak egyet veszítve el nagymértékben hozzájárult a csapatarany megvédéséhez. Az olimpián időközben elterjedt, hogy a svéd király a magyar vívócsapat mérkőzéseit áruhában követi, mivel rajong a magyar kardvívásért. Erre a hírre tódulni kezdett a nép a kardmérkőzések helyszínére és az egyéni versenyt már teltházas, a magyarokért rajongó közönség fogadta.⁶ Az egyéni versenyben Fuchs abszolút esélyesként jutott a döntőbe, ahol egy körbeverés – ebben az időben a döntőkben 8 vívó csoportmérkőzésszerűen kört vívott és a legsikeresebb győzött – teremtette meg az egy vereséget begyűjtő

⁵ A MAC soraiban is akadtak „lázadók” úgy, mint Mészáros Ervin, aki Pósta Sándor visszaemlékezései szerint igen izolált alak volt a MAC soraiban. Egy ízben döntött a javára zsűri-elnökként Nagy Béla, Mészáros erre azonnal le akart mondani a győzelmeiről és sem az érmet, sem a tiszteletdíjat nem vette át. (Lásd. Dávid, 1988, 152–53.)

⁶ Számos forrás van azonban V. Gusztáv áruhás szurkolásáról és ennek hatásairól, például: HVG 2008.07.24.

Fuchsnak az újabb olimpiai aranyéremhez a lehetőséget, amellyel élni is tudott. A történethez tartozik, hogy állítólag mikor felállt az utolsó asszójához, a szintén magyar válogatott Gerde Oszkár odaszólt Békessy Bélának, hogy „*ha Jenő nyer, megint zsidó lesz a bajnok*”. Békessy erre úgy válaszolt, hogy „*ha Jenő nyer, megint magyar lesz a bajnok*”. Ez a rövid párbeszéd jól példázza a magyar társadalom egyes rétegeiben ott bujkáló, társadalmilag gerjesztett antiszemitizmust, amelynek sokszor kikeresztelkedett zsidók – így Gerde Oszkár is – a hatása alá kerültek. És jól példázza a társadalom valóban modern gondolkodású rétegének mentalitását is, amely a zsidóságot a magyar nemzet részeként kezelve elzárkózott a közéletben „*illendő*” antiszemitizmustól is. (Hanák, 1983., Komoróczy, 2012. 230–235.) Hazatérve Fuchstot immáron fogadták az állomáson. 1912-re a monarchiában és a magyar sportvezetésben már markánsan megnyilvánultak azok a hangok, melyek szerint a birodalom központja immáron nem Bécs, hanem Budapest és ilyen körülmények között minden magyar sportsikert elsősorban a magyar-ság fölényének bizonyítékaként kezelt a közvélemény.

Összegzésül meg kell állapítanom, hogy a stockholmi olimpiát megelőzően a sportéletben még nem léteztek azok a keretek, melyek a komoly versenysportot az első világháború után megalapozták. Sportolni a korban egyet jelentett a társadalmi közép réteghez való tartozással, az olimpiai részvétel pedig nemzeti érdekképviseletnek számított és nem a mai élsporthoz hasonlóan egy professzionális karrier betetőzésének. Ezt igazolja, hogy Fuchs még 1928-ban is válogatón indult, az őt követő győztesek közül Pósta Sándor elvesztette amatőr státuszát, Terstyánszky Ödön meghalt a következő olimpia előtt, az őt követők pedig már egy teljesen új, élsportolói vonalat képviseltek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bíró Ákos (2007): *Zsidó ügyvéd, vaskereszttel*. <http://archive.pilpul.net/komoly.shtml?x=39747> (Letöltés ideje: 2007. október 10.)

Bóna Károly (2001): Fuchs Jenő. *Somogy Sportja*, 3. kötet. 13.

Clair Vilmos (2002): *Magyar Párbaj*. Osiris kiadó, Budapest.

Dávid Sándor (1988): *Arany évtizedek: a magyar vívás története*. Magyar Vívószövetség, Budapest.

Friedmann Sándor (é.n.): *Muszkli Móric. Az „izom zsidók”*. – <http://www.orzse.hu/hirdetes/MuszkliMoric.pdf> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Gyáni Gábor–Kövér György (1998): *Magyarország társadalomtörténete*. Osiris, Budapest.

Hanák Péter (1983): A lezáratlan per. *Jelenkor*, 1983 május

Komoróczy Géza (2012): *A zsidók története Magyarországon*. 2. kötet. Kalligram, Budapest.

Kovács Dénes (2006): *A vívók apostola és a vadászat szerelmese*. Nimród Alapítvány.

Kő András (2004): *Pengevilág: a Magyar Vívószövetség megalakulásának 90. évfordulójára*. Magyar Vívószövetség, Budapest.

Kutassi László–Erwin Niedermann (1990): *A magyar és az osztrák olimpiai mozgalom története 1918 előtt*. A Magyar Olimpiai Akadémia kiadványa, Budapest.

Lengyel György (1993): *A multipozícionális gazdasági elit a két világháború között*. (Történeti Elitkutatások.) Budapest.

Lukács László–Szepesi György (1976): *100+1*. Sport, Budapest.

Magyarország a XX. században. 3. kötet. Szerk. Kollega Tarsoly István. Babits Kiadó, Szekszárd. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/ht-ml/564.html> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Nádas Sándor (1912): Fuchs Jenő. *Nyugat*, 15.

Pósta Sándor (1932): Huszonöt esztendő (cikksorozat). *Testnevelés*, 33.

Róbert Péter (2005): *Fuchs Jenő, az első magyar olimpiai kardvívóbajnok*. <http://www.or-zse.hu/hirdetes/fuchsjeno2005.htm> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (1908): Fuchs és Weisz vagy a fajmagyarok. Egyenlőség, aug. 2.

Sz. N. (2008): Magyarország végre önálló nemzetként nevezett az olimpiára. *HVG*, 2008.07.24. http://hvg.hu/sport/2008_07_24_olimpia_stockholm_1912/ (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (é. n.): Fuchs Jenő. A Magyar Olimpiai Bizottság honlapja. http://www.mob.hu/fuchs_jeno (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (é. n.): *Fuchs Jenő*. A siófoki könyvtár honlapja. http://tor-teneti.konyvtar-siofok.hu/?p=eletrajzi_bibliografia&id=29_35 (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (1913): A Duna evezős bajnoksága. *Huszedik Század*, 1913 július. <http://www.huszedikszazad.hu/1913-julius/sport/a-duna-evezos-bajnoksaga> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (1908): Az angol király és a kardvívás magyar világbajnoka. *Huszedik Század*, 1908 augusztus. <http://www.huszedikszazad.hu/cikk/az-angol-kiraly-es-a-kardvivas-magyar-vilagbajnoka> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Sz. N. (1907): Keresztessy emlékverseny. *Huszedik Század*, 1907 március. <http://www.huszedikszazad.hu/1907-marcius/sport/keresztessy-emlekverseny-4861> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Szabó Lajos (2007): Fuchs Jenő. In: Nemzeti évfordulóink 2007. Szerk. Beke László, Gazda István, Szász Zoltán, Szörényi László 24.

Szegedi Péter (2013): A budapesti zsidó sportegyesületek születése, *Szombat Online*, 2013. 11.17. <http://www.szombat.org/kultura-muvesztek/a-budapesti-zsido-sportegyesuletek-szuletese> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Szilágyi György (1999): Sárga karszalag és vaskereszt. *Lyukasóra*, 3, 20-21.

Szilágyi György (2001): Sárga karszalag és vaskereszt. *Siófoki hírek*, aug. 7-8.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Fuchs Jenő érettségi bizonyítványa: BFL VIII. 35. b., 1900-as évfolyam, 12. sorszám.

Fuchs Jenő fogolytörzskönyve a Gerde-Fuchs párbaj kapcsán: BFL VII. 101. i. államfoglyok törzskönyve 12/1911.

Gerde Oszkár fogolytörzskönyve a Gerde-Fuchs párbaj kapcsán: BFL VII. 101. i. államfoglyok törzskönyve 5/1911.

KÉPEK

Iványi Gyula és a mestere, Halász Zsiga, magyarázás közben. OSZK Képtár, DKA 036621. <http://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=036621> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

FENNÁLL-E TARTALMI ÖSSZEFÜGGÉS JN 1,1–18 ÉS 1,19–20,31 VALAMINT 21,1–25 KÖZÖTT?

Dr. Fritz Beke Éva

Teológia PhD-hallgató

fbevi829@gmail.com

Témavezető: Dr. Bándy György egyetemi tanár

Az utóbbi néhány évtizedben János evangéliumának szerkezetét többféle szempont alapján tanulmányozták. Jelen esetben a negyedik evangélium bevezető és befejező részét, ill. azok közti lehetséges összefüggést tárgyalom. Az eddigi kutatások arra utalnak, hogy nagy valószínűséggel kimutathatók bizonyos összefüggések az evangélium szövegében 1,1–18 és az 1,19–20,31 között, valamint a 21,1–25 és az 1,19–20,31 között. Ha pedig ez lehetséges, fennállhat egy esetleges viszony 1,1–18 és 21,1–25 között is. Amennyiben a fentiekben feltételezett kapcsolat kimutatható lesz, és bebizonyosodik, hogy a negyedik evangélium egy tudatos, jól átgondolt szerkesztői munka eredménye, akkor az eredmény cáfolja Rudolf Bultmann, 1941-ben megjelent *Das Evangelium des Johannes* című kommentárjában közzétett nézetét, miszerint János evangéliumának általunk ismert változata nem az eredeti mű, mivel annak fejezetei, és néhol azon belül a versek is valamilyen külső behatásra összekeveredtek. Bultmann saját elképzelése szerint csoportosította az egyes verseket, fejezeteket, és próbálkozása eredményével két táborra osztotta a 20. század második felében élő Biblia-kutatókat.

A Prológust és Epilógust ismertető fejezetekben először Bultmann nézetét majd a 20. század második felében tevékenykedő néhány kutató véleményét mutatom be. Az ismeretek fényében saját szerkesztésű táblázatokban próbáljuk bemutatni a fentiekben említett szakaszok közti összefüggést.

A PROLÓGUS SZERKEZETÉNEK VIZSGÁLATA

A Prológus olvasásakor az az olvasó első benyomása, hogy az 1,1–18 egységet alkot, és az evangélium figyelemre méltó bevezető jelenetét képezi. Ám vannak, akik úgy vélik, hogy ez a szakasz mégsem tekinthető a szokásos értelemben vett előszónak, vagy bevezetésnek, mert hiányzik belőle az evangélium tartalmára és a felépítésére vonatkozó utalás vagy egyfajta hivatkozás – mint pl. Lukács evangéliuma esetében – a szerző indítékaira. Bultmann úgy véli, hogy a jánosi Prológus sokkal inkább egy olyan egységes mű, melynek talán nincs is szüksége folytatásra. (Bultmann, 1964. 1–5.) Harnack szerint a Prológus lazán ugyan, de kapcsolódik az evangéliumhoz, és a hellenista műveltségű olvasótábor részére készült. (Bálint, 1996. 56.)

Tartalom szempontjából a Prológust mítoszként jellemezhetnénk, mert egy isteni lényről, az ő tetteiről és sorsáról szól. Forma szerint azonban a Prológus egy kinyilatkoztatási beszéd (pl. Naassenus himnusz) és a vallomás között ingadozó kultikus-irodalmi költészet (pl. Salamon ódái). Az említett párhuzamok arra utalnak, hogy a Prológus egy gyülekezet hálaéneke is lehetett. Felépítése nem véletlenszerű, hanem szigorú törvényszerűséget tartalmaz, mely nem idegen a sémita költészettől sem, melynek elemei több alkalommal felfedezhetők az evangélium beszédeiben is. A Prológus szerzője által alkalmazott különös művészi forma felfedezhető az ószövetségi zsoltárokból és a mandeista szövegekben is. (Bultmann, 1964. 2.)

Kritikai elemzés szempontjából az első feladatok közé tartozna a Prológus szerkezetének objektív vizsgálata, ugyanis az egzegéták körében régóta vita tárgyát képezi, hogy meddig szól a beszéd a preegzisztens Logoszról, és melyik verstől lehet beszélni a testet öltött Logoszról. Legkézenfekvőbb talán az a feltételezés, hogy a Prológus egy forrásiratból származhatott, amit az evangélista saját megjegyzéseivel látott el, vagy - ahogyan azt még Bultmann hozzászól - az is elképzelhető, hogy a meglévő szöveget egy szóbeli előadás alkalmával maga a szónok egészítette ki saját megjegyzéseivel, és ezeket jegyezte le valaki. A Keresztelő Jánosról szóló versek (6–8. és a 15.) eredete is kérdéses. (Bultmann, 1964. 3.) Ezek a betoldások nem egyszerűen csak interpolációk, hanem az evangélista fejtegetései, de néhol a másodlagos szerkesztés glosszái is felfedezhetők. (Bultmann, 1964. 4.)

Jn 1, 1–18 szakaszcól Bultmann úgy vélekedik, hogy az evangélista egy kultikus gyülekezeti éneket vett a Prológus alapjául, melyet saját kiegészítéseivel látott el. Nyilvánvaló, hogy: a) a Quelle-ben az 1–5. és 9–12. versekben a preegzisztens Logoszról, az 5. és a 11k versekben a Kijelentő tetteiről (Offenbarer wirken), a 14. versben pedig a testet-öltésről van szó; b) az evangélista az 5. versben lévő, Jézusra vonatkozó kijelentés után betoldotta azokat a verseket, melyek Keresztelő Jánosról és tanúságáról szólnak. Viszont őt ezekben a versekben (6–8. és a 15.) nemcsak a pozitív bizonyágtevéként mutatja be az evangélista, hanem egyúttal polemizál is, ugyanis többen Keresztelő Jánosban vélték felismerni a Kijelentőt. (Bultmann, 1964. 4–5.)

A Prológus alapját képező hagyományok szétágazása, és keveredése miatt nem tudjuk egymástól elválasztani a mitológiai és filozófiai elemeket. Elég, ha felismerjük, hogy mitológiai értelemben a Logoszt¹ a gnózisban használ-

¹ Logosz – „a logosz szó számos előfordulási helyének túlnyomó többségében beszédet, vagy beszéddel kapcsolatos valamilyen más fogalmat jelent, minősítetten is Isten kijelentését, illetve Jézus tanítását. (...) János irataiban azonban három helyen közvetlenül Jézusra vonatkozik oly módon, hogy Jézust magát, az ő személyét jelenti.” (Jn 1, 1–18; Bartha, 2004. 135.)

ták. A gnosztikus mitológia nyelvezete ismerhető fel János Prológusában, ill. a Quelle-ben², mely a Prológus alapját képezte. Az itt szereplő Logosz egyúttal kozmológiai és szoteriológiai alakban lévő közteslény, és isteni lény is egyben, aki az emberek megmentéséért emberré vált. Azt is el kell ismerni, hogy az evangélista a gnosztikus kifejezésmódot Jézusra és tetteire alkalmazta. Az evangélista által alkalmazott forrás a korai keleti gnoszticizmushoz tartozott. Salamon ódáihoz hasonlóan itt is érezhető az ószövetségi istenhit befolyása. (Bultmann, 1964, 9)

Bálint József bemutatja Schnackenburg nézetét, miszerint a Logosz himnusz őskeresztény eredetű. A Prológus szerves részét képezi az evangéliumnak, és egy olyan tényről közöl Jézusról, amit a szinoptikus evangéliumok nem tartalmaznak, mert az ősi eredetig, az Abszolút Kezdetig vezet vissza Jézus származását, amelyet egy himnikus, magasztaló költeményben ír le, és tudatosan teszi az evangélium elejére. Ezzel az újfajta krisztológiával teszi rá a koronát a szinoptikusok által megalkotott Jézus képre. Tehát a Prológus egy tudatosan megszerkesztett bevezetés, amelyre az evangélium egyes részeit rá lehet kapcsolni. Ezek a „*kapcsok*” azok a részek, melyek látszólag nem illenek bele a Prológusba, és úgy tűnik, mintha zavarólag hatnának annak egészére. A három „*szerkesztési kapocs*” (6. és a 8., a 15., valamint a 18. vers)³ az egész evangélium célkitűzésének a meghatározója: 1/ A szerző a 6. és 8. versben Keresztelő Jánost bemutatja be, és ezekhez kapcsolódik később a 19. vers, ahol Keresztelő János megkezdte nyilvános működését. 2/ Keresztelő János tanúságtétele a 15. versben, amelynek a bevezető formulája szóról szóra ismétlődik a 27. versben: „*Aki utánam jön, és akinek a saruja szíját megoldani sem vagyok méltó.*”; 3/ a Prológus 18. versében a láthatatlan Isten kinyilatkoztatása van leírva, mely utal az evangélium egészére, valamint arra, hogy a továbbiakban az Atya, a Fiú és a Szentlélek titkával ismerkedik meg az olvasó. Ha pedig a Prológusból kiemeljük ezeket az úgynevezett „*kapcsokat*”, akkor tulajdonképpen magát az eredeti szöveget kellene, hogy kapjuk. (Bálint, 1996. 56.) R Schnackenburg irodalomkritikai, stíluskritikai és ritmikus költői szempontok alapján a következő négy »versszakban« véli

² Logia-forrás – „A szakirodalom feltételezése szerint Jézus szavainak, beszédeinek a gyűjteménye, amelyet Mt és Lk ev-a egyik forrásaként használt. Voltaképpen e két ev mintegy 240 verset tartalmazó közös anyaga alapján következett a szakirodalom ennek a forrásnak a létre. Jelölése a „Logoinquelle” szakkifejezés alapján Q.” (Bartha, 2004. 134.)

³ „6. *Megjelent egy ember, akit Isten küldött, akinek a neve János. (...) 8. Nem ő volt a világosság, de a világosságról kellett bizonyosságot tennie. (...) 15. János bizonyosságot tett róla és hirdette: »Ő volt az, akiről megmondtam: Aki utánam jön, megelőz engem, mert előbb volt, mint én.« (...) 18. Istent soha senki nem látta: az egyszülött Isten, aki az Atya kebelén van, az jelentette ki őt.*” (Biblia, Újszövetség, 2000. 104.)

rekonstruálhatónak az eredeti Logosz-himnusz: ⁴ (1,1.3; 1,4.9; 1,10 –11; 1,14.16.; Bálint, 1996. 57–58.)

Ifjabb Berger a formatörténeti analízis alapján próbálta elfogadhatóvá tenni János evangéliuma egységét, beleértve a Prológust és Epilógust is. A Prológust három szakaszra bontotta: a) 1–8. versek: Az Isten-Logosz konfrontálódása az ember Keresztelővel; b) 9–13. versek: Jézus és a kozmosz szembeállítás; c) 14–18. versek: Jézus és Mózes szembeállítás. (Hainz, 1992. 167.) Ezzel a felosztással mégsem sikerült megválaszolnia a régóta fennálló kérdéseket, és a prológus keltette feszültséget feloldania. Ugyanis a versek fenti felosztása nem bizonyult eléggé meggyőzőnek, mert Keresztelő János nemcsak a 6. és 8. versekben, hanem a 15. versben is megjelenik, mindkét esetben megzavarva az eredeti gondolatmenetet. A Logosz testetöltése, és dicsőségének kijelentése nem oldódik fel a Jézus-Mózes ellentétben, csak néhány, Berger által feltett kérdésre adja meg a választ. Tehát az irodalmi törések és fennálló feszültségek János evangéliuma szerves részét képezik (Hainz, 1992. 168.)

Ez érvényes Strecker (1986) kísérletére is, aki a negyedik evangéliumban lévő feszültségeket egy, a jánosi iskolán belül élő vitára akarta visszavezetni, és megállapította, hogy az evangéliumban lévő irodalmi törések és feszültségek egyetlen kéztől származnak. (Hainz, 1992. 169.) János evangéliuma és a gnosztikus irodalom közös fogalmai és motívumai erős jelenléte fedezhető fel a jánosi Prológusban, mely a legrégebből fennmaradt irodalmi alkotások egyike. Ha valaki újraéleszti Bultmann kinyilatkoztatásról szóló beszédeket tartalmazó forrásról szóló, irodalomkritikai elméletét, és hátrahagyja saját, gnosztikus forrásról szóló elméletét, akkor a feltételezett forrásból csak a Logosz-himnusz marad meg. A Bultmann által feltételezett evangélista által megírt kinyilatkoztatásról szóló beszédek fiatalabbak, mint a Logosz-himnusz, és ezért egy irodalmi összefüggés esetében szükségképpen függnek tőle.

M. Theobald (1988) a Prológusnak az evangéliumtól való fordított alárendeltségére mutatott rá, amivel újraélesztette Harnack elméletét miszerint a Prológus az evangélium összefoglalása, így bizonyítva ennek a felfogásnak a tarthatatlanságát. (Hofrichter, 1992. 223–224.)

⁴ „1/Kezdetben volt az Ige, És az Ige Istennél volt, És Isten volt az ige. (1,1) Minden általa lett, És nélküle semmi sem lett, Ami lett (1,3); 2/Benne élet volt, És az élet volt az emberek világossága (1,4) Az igazi világosság, Amely minden embert megvilágít (1,9); 3/A világban volt, És a világ nem ismerte őt (1,10) Tulajdonába jött, De övéi nem fogadták be (1,11); 4/És az ige testté lett, És közöttünk lakott, Akit kegyelem és igazság tölt be (1,14) És mindnyájan az ő teljességéből merítettünk, Kegyelmet, kegyelemre halmozva (1,16).” (Bálint, 1996. 57–58.)

Lamarche a Prológus verseit koncentrikus körökként látja, középpontban a 10–13. versek alkotta szakasszal, mely előtt és után szimmetrikusan változnak a Prológus témái:

- 1–9. versek: Preegzisztens Logosz
- 1–2. vers: Istennél volt
- 3. vers: Isten teremtetési terve Átala valósult meg
- 4. vers: Isten üdvterve Átala valósult meg
- 5. vers: Krisztus halálára utalás
- 6–8. versek: Keresztelő János, a tanú
- 9. vers: Spirituális jellegű inkarnáció a Világosság formájában
- 10–13. versek: az Ige elutasítása és befogadása –központi szakasz
- 14. vers: Reális inkarnáció: testet öltés
- 15. vers: Keresztelő János, a tanú
- 16. vers: Krisztustól a kegyelem teljességét kaptuk
- 17. vers: Isten üdvterve Mózes és a Törvény idején
- 18. vers: A Fiú újra az Atya kebelén (Bolyki, 2001. 58–59.)

Bolyki az evangélium drámai jellegét tartva szem előtt a Prológus alábbi felosztásakor:

- a) 1–5. versek: A Logosz Istennél;
- b) 6–8. versek: Keresztelő János, mint tanú;
- c) 9–13. versek: Az embereket szétválasztja a világosság, és gyülekezetet teremt;
- d) 14–18. versek: A testté lett Logosz dicsósága. (Bolyki, 2001. 59.)

Bálint elképzelése szerint a Prológus két nagy részre osztható:

- I. A megtestesülés előkészítése (1,1–13)
- II. A megtestesülés ténye és következményei: (1,14–18) (Bálint, 1996. 59.)

Az eddigiekben több, különféle elképzeléssel találkoztunk, melyek János evangéliuma Prológusa kapcsán születtek. Még számos kutató véleményét ismertethetném, melyre jelen alkalommal a hely szűkössége miatt nem térhetek ki.

A PROLÓGUS ÉS JN 1,19–20,31 SZAKASZ EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

Farkasfalvy azon kutatók táborába tartozik, akik úgy vélik, hogy a jánosi Prológus egyfajta nyitány, melybe a szerző belefoglalta az egész evangélium tartalmát. János evangéliuma magyarázatában be is mutat egy részletet, hogy elképzelése szerint miként lehetne egymáshoz rendelni a Prológus egyes verseinek témakörét és az evangélium egyes fejezeteinek verseit. Bár saját felosztásáról úgy vélekedik, hogy „nem teljes és további elemzésre szorul” (Farkasfalvy, 1986. 60.), mégis kitűnően ábrázolja a Prológus és az evangélium egésze közti szoros kapcsolatot.

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei – versei
1–2.	3,13
3.	3,35
4.	3,16; 3,17
5.	2,19; 2,22; 3,14
6.	3,26
7.	3,28a
8.	3,30
9.	3,19a
10.	3,19b
11.	3,18
12.	3,5b
13.	3,6; 3,8b
14.	3,16a; 3,2b
15.	3,28
16.	3,16b
17.	3,3
18.	3,31a–32b

1. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 1,19–3,36 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

Az összeállításban érdekes módon az 1,1-hez a 20,28-at rendeli hozzá, ezáltal a Prológus kezdőverse az evangélium befejező részével összekapcsolódva mintegy bezárja a kört, hasonlóképpen az 1,18-at 12,50-nel párosítja, vagyis a Prológus utolsó versét Jézus nyilvános működésének befejezésével. (Farkasfalvy, 1986. 60)

Farkasfalvy kísérletezésének eredménye ösztönzött minket arra, hogy górcső alá vegyük az evangélium egyes fejezeteit, összefüggéseket keresve a Prológus verseivel. A következő hat táblázatban bemutatjuk Jn 1,1–18 és az evangélium egyes fejezeteinek összefüggését. A bal oldali oszlop a Prológus

egyes verseinek számát, a jobb oldali oszlop pedig a Prológus verseihez tartalmilag hozzárendelt fejezetek és versek számozását tartalmazza.

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei, versei
1.	5,19b; 6,38
3.	
4.	4,14; 5,21
5.	
6.	5,33a
7.	5,33b
8.	5,35a
9.	
10.	6,36b
11.	5,23b
12.	6,40
13.	4,39; 5,24
14.	4,40; 6,5–13; 6,19b
15.	5,36a
16.	4,50–51; 6,51b; 6,56
17.	6,32b–33; 5,45b; 5,30b
18.	5,37; 6,46

2. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 4–6 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A következő táblázatokból különös végeredményt kaptunk: a Jn 1,19–2,18 szakaszokban a 2,19. és a 2,22. versek kivételével nem tudtunk kimutatni semmilyen tartalmi összefüggést a Prológus verseivel. A bemutatott versek Jézus halálára való utalások, melyek közül a 22. vers jánosi jellegzetességek közé tartozó szerkesztői betoldás, utalva a mű végén bekövetkező, jövőbeli eseményre. Amint az a táblázathból nyilvánvaló, a Prológusban szereplő összes vers párhuzama megtalálható a 3. fejezetben, és az 5. fejezetben is viszonylag sok párhuzam mutatkozott. A 4. és 6. fejezetből csak néhány verset sikerült a Prológus verseihez hozzárendelni. A 18. fejezetből csak két vers – 36a és 36b – illett a Jn 1,1 és 1,6-hoz. A 19., a Jézus kihallgatásáról, megfeszítéséről és haláláról szóló fejezetben nem találtunk egy konkrét összefüggést sem a Prológus verseivel, csak odaillő témaköröket lehetett volna megnevezni, melyre jelen esetben nem tértünk ki.

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei, versei
1.	7,29
2..	8,16b; 8,42b
3.	
4..	8,12b
5.	8,28
6.	
7.	8,14
8.	8,18
9.	8,12a; 8,29b
10.	
11.	7,27b; 7,5
12.	8,31b
13.	
14.	7,28b 8,32a
15.	8,58b
16.	8,36
17.	7,19a
18	7,33; 8,26b

3. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 7–8 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei, versei
1.	10,30
2.	10,34; 10,39
3.	
4.	10,10b; 11,25a
5.,	9,4a; 9,4b
6.	10,14
7.	10,25b
8.	12,17b
9.	11,27 11,42b 12,35; 12,36a; 12,46a
10.	
11.	10,26a
12.	12,36b; 9,35b 11,25b
13.	12,46b
14.	10,18; 12,41a
15.	12,41b
16.	12,32
17.	12,34a 12,47b, 12,50a

18.	9,3 10,15 11,40b; 12,28; 12,45 12,49; 12,50b
-----	---

4. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 9–12 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei, versei
1.	17,5; 17,24b
2.	13,1a; 14,3; 16,5a; 16,10; 16,28a 17,14b; 17,16b
3.	13,3a; 16,15a; 17,2
4.	14,6
5.	
6.	15,26
7.	16,14
8.	
9.	14,18; 14,28a; 15,22a 16,28b; 17,21b
10.	14,9a; 16,3
11	15,18; 17,11 15,23
12.	13,20; 17,6b 17,14a; 17,16a; 17,21
13.	15,19b
14.	13,33; 16,4; 16,30 17,8b; 17,24a; 13,31–32 17,1b; 14,19b
15.	
16.	13,17; 14,16; 14, 17b 15,3–4a; 15,9; 17,19
17.	14,6; 17,17
18.	14,7; 14,19b 17,25a; 17,3 17,2; 17,23 17,25b 13,3b 14,12b; 14,20 16,28c; 14,10b 14,24b; 14,28b 15,8; 16,32b 17

5. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 13–17 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A Prológus versei	Az evangélium fejezetei, versei
1.	18,36a; 20,31
2.	
3.	
4.	20,31
5.	
6.	18,37b
7.	
8.	
9.	20,19b
10.	
11.	20,14
12.	
13.	
14.	20,17 20,18; 20,28
15.	
16.	20,22
17.	
18.	20,17b

6. táblázat

Jn 1,1–18 és Jn 18–20 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A táblázatok eredményének összegzése rámutat, a Prológus és az evangélium egyes fejezetei versei közti tartalmi összefüggésre, mely arra utal, hogy az evangélista szándékosan állította össze a művét az általunk ismert formába. Ha pedig elfogadjuk ezt a feltételezést, akkor szinte magától kínálkozik a további lehetőség: összevetni Jn, 21-t – Epilógust – is az evangélium fejezeteinek verseivel és a Prológussal is. Tanulmányom további részét az Epilógus bemutatásával folytatom.

AZ EPILÓGUS VIZSGÁLATA

A kutatók között általánosan elismert nézet, hogy 21, 1–25 szakaszt utólag toldották az evangéliumhoz, mint egy záradékot, függeléket vagy epilógust, és szerzője nem azonos az evangélium írójával. János evangéliuma 21. fejezete kapcsán még napjainkban is számtalan kérdés vetődik fel. (Bolyki, 2001. 528.)

Némely kutatók –mint pl. Daganay (1936)– szerint a 20,30-t rossz helyre illesztette be a szerkesztő, ugyanis az jobban illene a 21,23 és 24. közé, és a 20,25 pedig csak másodlagos lenne. (Bultmann, 1964. 542.) Ezt a nézetet Bultmann elveti, és a következőképpen érvel az ellen, hogy a 21. fejezet az

evangélista munkája lenne: a) Kicsi a valószínűsége, hogy az evangélista „véletlenül” rossz helyre illesztette volna a 20,30-t; b) A toldalék nyelvezete és a stílusa eltérő az evangélium stílusától;⁵ c) Érdekesen állította össze a mellérendelő mondat szerkezeteket;⁶ d) Sok idegen eredetű szó csak a 21. fejezetben található;⁷ e) a semitizmusok előfordulása; f) az evangélium egyéb helyein alkalmazott kifejezések helyett a 21. fejezetben mást alkalmaz a szerző.⁸ (Bultmann, 1964. 542.)

Schnelle közli a kutatók közti általános nézetet, miszerint a negyedik evangélium 21. fejezete toldalék és felhívja a figyelmet nyelvtani sajátosságaira⁹ (Schnelle, 2004. 393–340). Bolyki pedig említést tesz néhány kutatóról, akik amellet érvelnek, hogy az Epilógust az evangélium szerzője írta. Az eltérő kifejezéseket azzal magyarázza, hogy az elbeszélés témája más szókincset kíván, mint az előző fejezetek történéseinek leírása. (Bolyki, 2001. 529.) Farkasfalvy gondolatait hozzátéve „nehéz elkerülni azt a benyomást, hogy itt a függelékben már a jánosi egyházközösség egyik későbbi tagja – az apostol tanítványa – a szerző, s ezért – legalábbis a szó irodalmi értelmében – »stílusutánzó« vagy »epigon« művével van dolgunk.” (Farkasfalvy, 1989. 181.)

Bultmann szerint a 21. fejezet problematikus részei:

⁵ Lásd: egyszerű mondat szerkezet, melléknévi és főnévi igenevek gyakori alkalmazásával (7., 8., 12., 14., 19., 20. és a 21. vers.) Vonatkozó mellékmondatok (7.20. versekben), időhatározói mondatok alkalmazása (9., 15., 18. és a 22. versben). Hiányzik a célhatározós és a (Konsekutív-s.) következményszerű mondat. Okozati mondat a 17. versben, feltételes mellékmondat 22. versben, alárendelt kijelentő mondatok találhatóak a 4., 7., 12., 15., 17., 23. és 24. versekben. (Bultmann, 1964. 542.)

⁶ pl. (3., 5., 10., 13., 15., 16., 17. és 22. versekben) a beszélő igével kezdi a mondatot, a mondatot igével vezeti be a szerző (5., 6., 7. és 23. versekben), majd gyakran alkalmazza a *ὡς οὖν, οὗτε οὖν* szókapcsolatot, és a *δε* több helyen fordul elő (1., 4., 6., 8., 18., 19., 21. és a 23. versben), ezenkívül még *μέντοι, γάρ, οὐκ...* állá kifejezések alkalmazása jellemzi a 21. fejezet szerzőjének stílusát; (Bultmann, 1964. 542.)

⁷ Ezek a következő kifejezések: *αἰγιαλός* 4., *ἀλιεύειν* 3., *ἀποβαίνειν* 9., *ἀριστήσαι* 13., *ἀρνίον* 15., *βόσκειν* 15., *γῆρας* 15., *γυμνός* 7., *δικτυον* 6., 8., *ἐκτείνειν* 18., *ἐπενδύτης* 7., *ζωννύειν* 18., *οἶμα* 25., *πῆχυς* 8., *πιλάειν* 3., *1 ποιμαίνειν* 16., *προβάτιον* 16., *προσφάγιον* 5., *πρωία* 4., *σύρειν* 8. (a szavak után lévő sorszám a 21. fejezet verseinek számát jelöli) (Bultmann, 1964, 542.)

⁸ Ilyen kifejezések pl.: *Ἀδελφοί* – a keresztyénekre-23.; *ἐξετάζειν* – *ἐρωτᾶν* helyett 12.; *ἐπιστραφήναι* 20. – *στρεφῆναι* helyett (1,35; 20,10.16.); *ισχύειν* – *δύναται* helyett 6.; *τολμᾶν* 16.; (Bultmann, 1964, 542.)

⁹ Különösen a számtalan nyelvi- és stílusbeli sajátosságok azok, amelyekkel sokat foglalkoznak a kutatók. A 21. fejezetben összesen 21 jánosi hapaxlegomena található: *Πρωία*, *αἰγαλιός*, *δικτυον*, *ισχύω*, *ἰχθύς*, *γυμνός*, *μαχράν*, *πῆχυς*, *σύρειν*, *ἀποβαίνειν*, *ἀριστεῖν*, *τολμᾶν*, *ἐξετάζειν*, *βόσκειν*, *ἀρνίον*, *ποιμαίνειν*, *νέως*, *ζωννύειν*, *γέρας*, *ἐκτείνειν*, *ἐπιστρέφειν*. Ide tartozik még a három újszövetségi hapaxlegomena is: *Ἀλιεύειν*, *προσφάγιον*, *ἐπενδύτης*. (Schnelle, 2004. 339–340)

- a) a 20. fejezetben nincs említés a feltámadott Jézus galileai megjelenéséről, sem a tanítványok Galileába vezető útjáról;
- b) az Epilógusban szereplő tanítványok halászok, ami ugyan a szinoptikus evangéliumokkal összhangban van, viszont Jánosnál eddig erről nem esett szó;
- c) a Zebedeus-fiakat (2.vers) csak itt említi;
- d) a 24. vers pedig arra utal, hogy a rendelkezésünkre álló evangéliumot, a 21. kiegészítő fejezettel együtt, a szeretett tanítvány halála utánadták ki. (Bultmann, 1964. 543.)

Bolyki szerint a fenti megjegyzések helytállóak, mivel az igaz, hogy a 21,14 összekapcsolja a függeléket a 20. fejezetben leírtakkal, ahol a feltámadott Jézus két megjelenéséről olvashatunk, viszont a 15. verssel kezdődően a történet tovább folytatódik. A »még két másik« tanítvány vagy a Zebedeus-fiak egyikében a kutatók a »szeretett tanítvány« alakját vélik felfedezni, akit először majd a 7. vers említ. (Bolyki, 2001. 568) Bolyki egyetért azzal is, hogy a 21. fejezet szerzője nem azonos az evangélium írójával (Bolyki, 2001, 529). A 21. fejezet két nagyobb szakaszra osztható fel, (21,1–14; 21,15–23) melyek eredetileg nem tartozhattak össze, ugyanis az elemzés azt mutatja, hogy *„a 21,1–14 egy eredeti, önállóan húsvéti történet volt, ami Jézusnak a tanítványok egy csoportja előtti megjelenését beszéli el, mely a Galileai-tengernél történt, és csak a szerkesztői átdolgozás következtében kapott különös szerepet a szeretett tanítvány és Péter.”* (Bultmann, 1964. 543)

Wellhausen és Goguel úgy véli, hogy a 21,1–14 két történet kombinációjából jött létre. (Bultmann, 1964. 545.) Schwartz is két történetet feltételez: egy, a halfogásról szóló alaptörténetet (eredeti változata az 1–3; 4a; 9; 12; 13; versekből állt) és egy húsvéti történetet mely arról szólt, hogy *„a Galileába menekülő tanítványok visszatértek a korábbi foglalkozásukhoz, és halásztak. És reggel a tengerparton megjelent nekik az Úr, és felújították az asztalközösséget.»*. (Bultmann, 1964. 545)

A 21,15–23 szakaszba két különálló párbeszédet illesztett a szerkesztő, melyek közül az első Jézus és Péter között zajlik le, a második pedig Péter és a szeretett tanítvány közti kapcsolattal foglalkozik. A szerző számára a második jelentősebb, ahol arra helyezte a hangsúlyt, hogy a szeretett tanítvány egyenrangú Péterrel, akit Jézus a gyülekezet vezetésével bízott meg (Bultmann, 1964. 546–547).

A záradék 24–25. versei az evangélium második befejezését képviselik, ugyanis *„a Jn.2,30–31-gyel bezárólag egy mindent átfogó befejezés fekszik előttünk. A Jn. 21,24.25 mint egy másodlagos befejezést képvisel. A Jn. 21,24-*

ben a rendelkezésünkre álló evangélium szerkesztője megkülönbözteti magát a 21. rész és az előző szöveg Jn. 1–20 szerzőjétől. Egy új idősíkot vezet be, és szerzők köréről beszél, aki az eredeti János evangéliumának a szerzőinek az idejére visszatekint.” (Schnelle, 2004. 340.)

A 21. fejezet irodalmi stílusait sem lehet egyértelműen szétválasztani, és „*azt mondanánk, hogy »egymásba csúsztak«, mint például az 1–14 versekben: az ajándékozási csoda, a Feltámadott megjelenése (epifánia) meg az asztalközösség.*” (Bolyki, 2001. 530.) Schnackenburg szerint szerkesztői zárófejezet, viszont ezzel a nézettel Bolyki nem ért egyet. Ő Brown álláspontját osztja, aki úgy véli, hogy „*Jó párhuzamként ajánlkozik az irodalmi epilógus műfaja, melyben a dráma befejezése után egy beszédet, vagy történetet csatolnak, hogy lezárjon néhány olyan gondolatmenetet, ami magában a színműben befejezetlen maradt.*» Mivel mi az egész János evangéliumát műfajként a tanúságtétel drámájának tekintjük, Brownnak e megjegyzésében saját nézetünk megerősítését látjuk. A 21. fejezet szimmetrikus az 1,1–18 prológusával, az utóbbi megkezd, az előbbi pedig epilógusként befejezi a drámát.” (Bolyki, 2001. 531.)

AZ EPILÓGUS ÉS JN 1,19–20,31 SZAKASZ EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

Schnelle a 21. fejezet kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy ott „*egyértelmű, Jánosra vonatkozó hivatkozások párhuzama megtalálható az evangélium 1–20. fejezeteiben: a) 2.v.–1,35; b) 19.v.–13,36–38; c) 20.v.–3,23; d) 24.v.–19,35; e) 25.v.–20,30.*” (Schnelle, 2004. 339–340.)

E két utóbbi figyelemre méltó vélemény a 21. fejezet és az 1–20. fejezetek, valamint a 21. fejezet és az 1,1–18 közti összefüggések tanulmányozására ösztönöztek. A vizsgálódás eredményeit a következő, 7. táblázatban foglaltuk össze. A bal oldali oszlopokban az Epilógus egyes témáit, a jobb oldali oszlopban pedig az evangélium hozzá illő szakaszok témáit foglaltuk össze. Mivel nem konkrét versekről lesz szó, ezért az egyes szakaszok tartalmát – némely esetben Bolykira hivatkozva – beleírjuk a táblázatba.

Az Epilógus verseinek témája	Az evangélium fejezetei, versei
1. Ezután megjelent Jézus a tanítványoknak A Tibériás-tengernél	1,26–33 Jézus elment Keresztelő Jánoshoz, Betániába, a Jordánon túlra, ahol János keresz-telt
2–3a. A tanítványok együtt voltak,	1,35–50 Jézus elhívja első tanítványait
3. Péterrel halászni indultak	3,2 Nikodémus éjjel

Azon az éjjelen nem fogtak semmit	kereste fel Jézust
4. Reggel Jézus a parton volt A tanítványok nem ismerték meg	20,1 A hét első napján, korán reggel, amikor még sötét volt, Mária odament a sírhoz. 20,14 Mária ...látta, hogy Jézus ott áll De nem ismerte fel
5. Jézus ennivalót kért a tanítványoktól, de nekik nem volt semmijük	6,5–9 Jézus megkérdezi Fülöptől, hogy honnan vegyenek ennivalót a sokaság számára.
6. Jézus utasítására kivetették a hálót, de a sok hal miatt nem tudták kihúzni (Jézus utolsó csodája, jele)	2,1–11 Jézus első jele a galileai Kánában
7. A szeretett tanítvány felismerte Jézust „az Úr az” mondta Péternek Aki a vízbe ugrott (hogya partra ússzon)	1,40–42 András kijelentése Péternek: „Megtaláltuk a Messiást” 1,34 Én láttam, és bizonyosságot tettem arról, hogy ez az Isten Fia. 13,9–11 (Jézus megmossa Péter lábát) lehetséges (Bolyki, 2001. 534–535).
8. a többiek a hajóval mentek a partra	6,16–21 Tengeren járás története, 21. vers „ <i>de a hajó egysze-riben odaért a partra, ahová tartottak.</i> ”
9. A parton parazsat láttak a parázson hal és kenyér volt 10. Jézus a frissen fogott halkból kért	- 4,32 Nekem van eledelem, amit egyem, amiről ti nem tudtok (Bolyki, 2001. 535.)
11. Péter partra húzta a hálót a 153 db hallal	A jánosi gyülekezet erősségére utal, vö.6,66 sokan otthagyták Jézust, nem jártak vele többé (Bolyki, 2001. 535.)
12a. Jézus enni hívta tanítványait	6,48–51 Jézus az élet kenyere

12b. a tanítványok nem kérdeztek tőle semmit, mert tudták, hogy „az Úr ő.”	6,68–69 Péter: „...hisszük, és tudjuk, hogy te vagy az Istennek Szentje.”
13. Jézus odaadta tanítványainak a kenyeret és a halat is	6,11–13 Jézus kiosztotta az ott ülőknek a kenyeret és halat Jézus és a tanítványok közti asztalközösség helyreállt (Bolyki, 2001. 536.)
14. Jézus harmadszor jelent meg feltámadása után a tanítványoknak	16,16–22 Jézus közeli visszatérését ígéri
15–17. Jézus három kérdése Péterhez és Péter megbízatása	18,17–25,27 Péter háromszor tagadta meg Jézust
18–19. Utalás Péter halálára	3,14. utalás Jézus halálának módjára 19,32. „Így kellett beteljesednie Jézus szavának, amelyet akkor mondott, amikor jelezte, milyen halállal kell meghalnia.”
20–23. „Péter és a szerezett tanítvány közti viszony tisztázása”	1,20. és 3,28; 31–36 Keresztelő János tanúságtétele arról, hogy nem ő Krisztus, és megmagyarázza szerepét.
24. „Ez az a tanítvány, aki bizonyosságot tett Ezekről”	20,31 „Ezek pedig azért írtak meg, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében”
25. „de van még sok egyéb is, amit Jézus tett, és ha azt mind megírnánk egytől egyig, úgy vélem: maga a világ sem tudná befogadni a könyveket”	20,30 „Sok más jelt is tett Jézus a tanítványai szeme láttára, melyek nincsenek megírva ebben a könyvben.”

7. táblázat

Jn 21. és Jn 1,19–20,31 közti tartalmi összefüggés vizsgálata

A fenti, 7. táblázat alapján elmondható, hogy János evangéliumának 21. fejezetében – az irodalmi művek epilógusához hasonlóan – találhatók a mű részleteire való visszautalások.

JN, 1,1–18–1,19–20, 31–21,1–25 SZAKASZOK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

Az eddigiekben külön-külön tanulmányoztam a Prológus és az evangélium egésze, valamint az Epilógus és az evangélium kapcsolódási pontjait, és a táblázatokból egyértelműen kimutatható volt a vizsgált szakaszok közti tartalmi összefüggés.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy kimutatható-e valamilyen kapcsolat a Prológus és az Epilógus között. Kutatásunk eredményeit a következő, 8. Táblázatban mutatjuk be, melynek bal oldali oszlopának szövegét Farkasfalvytól vettük át. (Farkasfalvy, 1986. 59–60.) A középső oszlop az evangélium egyes fejezetei rövid összefoglalását, ill. versek részleteit tartalmazza. A jobb oldali oszlopban az Epilógus verseinek összefoglalóját, ill. a versek részleteit ismer-tjük.

Prológus verseinek témája	Az evangélium versei, ill. azok összefoglalója	Epilógus versei, ill. azok összefoglalója
1–2. A Logosz - Isten maga	11,27 „...te vagy a Krisztus, az Isten Fia,...” 20,28 Tamás vallomása: „Én Istenem.”	21,7 szeretett tanítvány: „Az Úr az”
3. Minden általa lett	3,35 „Az Atya mindent az ő kezébe adott”	21,6b a csoda: „nem tudták kivonni a hálót a sok hal miatt”
4. Benne élet volt	10,10 „azért jöttem, hogy életük legyen”	21,22 „ha akarom, hogy ő megmaradjon, míg eljövök”
5. Világít a sötétben, a sötétség nem nyelte el	8,12 ...aki engem követ, nem jár sötétségben	21,9 „amint kiszálltak a partra, parazsat láttak ott...”
6–7. Küldetés,	17,18 „ahogy az Atya elküldött engem, úgy küld-	21,15–17 Péter megbízatása, küldetése

tanúságtétel	<i>lek titeket a világba.</i> 5,36 Jézus: „ <i>nekem nagyobb bizonyágtételelem van.</i> ”	21,24 tanítvány aki megírta ezeket, tanúságot tett
8. János nem a világosság	10,41 János nem művelt Jelet	
9. A világosság a világba jött	11,9 „ <i>...mert látja a világ világosságát.</i> ”	21,4 „ <i>(amikor reggel lett), Jézus megállt a parton.</i> ”
10. A világ nem ismerte fel	1,26 „ <i>köztetek áll az akit ti nem ismertek</i> ”	21,4b (a tanítványok nem tudták, hogy Jézus az)
11–12. Nem fogadták be, akik azonban befogadták	3,32b–33a Jézus „ <i>tanúságát nem fogadták el... de aki elfogadta</i> ”	21,12b „ <i>Tudták ugyanis, hogy az Úr ő.</i> ”
13. Nem vérből, Istentől születni	3,6 „ <i>Ami testtől született, test az, ami Lélektől született, lélek az</i> ”	
14. A Logosz testté lett, láttuk az ő dicsőségét	6,51 (Jézus az élő kenyér) 6,55 „ <i>testem valóban étel</i> ” 2,11 „ <i>jelentette ki dicsőségét</i> ”	21,13 Jézus enni hívja tanítványait 21,25 (Jézus jelei...)
15. Utánam jött, előbb létezett	1,30 „ <i>utánam jön egy férfi, de megelőz engem, mert előbb volt mint én.</i> ”	
16. Mindnyájan merítettünk	5,21 „ <i>Ahogy az Atya feltámasztja a halottakat és életre kelti azokat, úgy a Fiú is életre kelti azokat akiket akar</i> ”	21,23b „ <i>ha akarom, hogy ő megmaradjon, míg eljövök</i> ”

	12,32 „magamhoz vonzok mindene- ket”	
17. Mózes- Krisztus	6,32 „nem Mózes adta nektek a mennyei kenyeret, hanem az én Atyám adja nektek az igazi kenyeret.”	21,13 „... kenye- ret és a halat Jézus kiosztotta a tanítványok között”
18. Fiú az Atya kebelén Jelentette ki őt	14,19 „Még egy kis idő, és a világ nem lát engem, de ti megláttok, mert én élek, és ti is élni fogtok.” 14,20 „én és az Atya egyek va- gyunk.”	21,14 „Harma- dik alkalom volt, hogy Jézus megjelent tanít- ványainak, miután feltá- madt a halálból”

8. táblázat

Jn 1,1–18 és 1,19–20,31 és 21,1–25 tartalmi összefüggés vizsgálata

A fenti – három oszlopból álló – 8. táblázat jól szemlélteti a Prológus – Evangélium – Epilógus egymással való viszonyát, és jól látható a köztük fennálló kapcsolat. Tanulmányommal szerettem volna hozzájárulni János evangéliumával foglalkozó kutatási eredményekhez, de természetesen vannak még megválaszolandó kérdések János evangéliumának kutatása terén. Ezek közé tartozik pl. a dolgozat végére felmerülő kérdés is, mely további kutatást igényel.

Ezzel kapcsolatban az alábbi lehetőségeket kellene tanulmányozni:

1.) Volt egy kész Evangélium (Ev), melynek nem volt eleje, és később megalkották a prológust (Pr) – (mely, mint egy nyitány kapcsolódik az evangéliumhoz) és hozzá hasonlóan megírták az epilógust (Ep), (amely visszautal az evangélium egyes fejezeteire) – és a kész mű elejéhez ill. a végéhez toldották.

2.) Volt egy Pr. és egy Ev., melyhez megírták az Ep-t.

3.) Készen volt már az Ev., és az Ep., és a Pr-t írták utólag.

A fenti problémák megoldásához elsősorban behatóbban kellene tanulmányozni az evangélium keletkezésének körülményeit is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bálint, J. (1996): Szent János evangelistával a keresztény érettség útján. Agapé, Szeged.

Biblia, Istennek az Ószövetségben és az Újszövetségben adott kijelentése (2000). Kálvin Kiadó, Budapest.

Bolyki, J. (2001): „Igaz tanúvallomás” *Kommentár János evangéliumához*. Osiris, Budapest.

Bultmann, R. (1964): *Das Evangelium des Johannes*. Zweite Abteilung, 18. Auflage. Vandenhoe & Ruprecht. Göttingen.

Farkasfalvy, D. (1986): *Testté vált szó (I)*. Prugg Verlag. Eisenstadt.

Farkasfalvy, D. (1989): *Testté vált szó (III)*. Prugg Verlag. Eisenstadt.

Hainz, J. (1992): *Neure Auffasungen zur Redaktionsgeschichte des Johannes-evangeliums*. In: Theologie im Werden – Studien zu den theologischen Konzeptionen im Neuen Testament, In Zusammenarbeit mit dem Collegium Biblicum in München hrsg. J. HAINZ. Padeborn: Ferdinand Schöning, München, 157–176.

Hofrichter, P. (1992): *Das Johannesevangelium im religionsgeschichtlichen Forschung*. In: Theologie im Werden–Studien zu den theologischen Konzeptionen im Neuen Testament, In Zusammenarbeit mit dem Collegium Biblicum in München hrsg. J. Hainz, Padeborn: Ferdinand Schöning, München, 219–246.

Keresztyén bibliai lexikon. 2. kötet. Szerk. Bartha T. Kálvin Kiadó, 2004. Budapest.

Schnelle, U. (2004): *Das Evangelium nach Johannes*. A lt, 3. Neubearb. Auflage. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.

DIGITÁLIS GENERÁCIÓ

KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ OKTATÁSUKBAN

Dr. Szénási Lilla

Teológia PhD-hallgató

szenasililla@gmail.com

Témavezető: Dr. Kocsev Miklós egyetemi tanár

„Nemzedékek jönnek, nemzedékek mennek, de a föld örökké megmarad.”

Prédikátor könyve 1,4

A Kr.e. 3. század végén íródott Prédikátor könyvének szerzője kijelenti, hogy a nemzedékek változnak. Azt, hogy az adott nemzedékeket mi jellemzi, hány évenként váltanak, nem kutatja. Jelen tanulmányban viszont éppen ezeket a kérdéseket szeretném boncolgatni. Elsőként a Generáció fogalmát szeretném tisztázni, majd a nemzedékeket mutatom be elsősorban az internettel való találkozás szempontjából. Ezen témán belül kiemelt figyelmet fordítok a Digitális generáció tagjaira, elsősorban a Z generációra. Végül összefoglalom kutatásom során a gyakorlatban hogyan alkalmaztam a digitális technológiát a bibliai történetek és református felekezetem tanításainak közelebb vitelében ehhez a nemzedékhez.

A NEMZEDÉK VAGY GENERÁCIÓ FOGALMA

„A generációs kérdésfelvetés felettébb nemzetspecifikusnak mutatkozik.” – írja Szabó Andrea és Kiss Balázs Konfliktus és generáció című tanulmányában. Pilcher (1995) szerint a britt társadalomtudomány nemigen foglalkozik vele, az amerikai leginkább a hatvanas évek óta (Jennings–Niemi, 1981.), a franciákban pedig éles vita látható még a mozgalmas hatvanas évek generációs minősítésének a tárgyában is. (Vinen, 2007.) Ezzel szemben a német gondolkodás több, mint kétszáz éve újra és újra szembenéz a generációváltás, főleg a fiatalok politikai viselkedésének problémájával. Nem véletlen tehát, hogy a hazai és a nemzetközi szakirodalom szerint a témában legfontosabb munka német földön keletkezett és magyar ember írta: Mannheim Károly 1928-as A nemzedékek problematikája című munkájáról van szó. (Szabó–Kiss, 2013. 105.)

Mannheim a nemzedék fogalmát úgy határozta meg, mint a társadalmi szerkezet olyan elemét, amely az életkori rétegződéshez és az életkori kü-

lönbségekhez kötődik. Meglátása szerint a születés egyidejűségén alapul a nemzedékek összetartozása, ám az így keletkező korcsoport¹ mégsem alkot egy nemzedéket, mert ez még nem képez elégséges összetartó erőt. Így a születési időszakok alapján történő elkülönítés esetében csupán statisztikai kategóriáról beszélhetünk. Az azonos életkorban átélt események és közös élmények szükségesek a közös nemzedéki kultúrához. Mannheim ezt az egyidejű nem-egyidejűségének nevezte. A nemzedék tapasztalatait leginkább a tagjai között jelentkező és visszaható tudatosság alakítja.

Mannheim gondolatmenetében arról is szól, hogy nemzedéki egyenlőtlenségek is előfordulhatnak. Ezek társadalmi, nemi stb. hovatartozástól függetlenül alakulhatnak ki (Mannheim, 2000. 209–229.)

A GENERÁCIÓK FELOSZTÁSA ÉS AZ INTERNETTEL VALÓ TALÁLKOZÁSUK

William Strauss és Neil Howe generáció-kutatók nevéhez fűződik a megállapítás, miszerint ahogyan a történelem alakítja a generációkat, a generációk is alakítják a történelmet. Az angol-amerikai történelmet szezonális ciklusokra osztották, és a generációkat a szerint nevezték el, melyik ciklusban születtek. Azt is állították, hogy a történelem ciklusai a következő módon ismétlődnek: krízisperiódus (egyik véglet), fejlődési időszak (másik véglet), illetve az ébredés és a feltárás periódusai (a csendesebb periódusok). (McCrindle-Wolfinger, 2010. 13–18.)

A generációk alábbi felosztása Strauss és Howe generációs-elméletén alapul:

Veteránok – Ebbe a generációba az 1925–1945 között születetteket tartoznak. Stabil értékítélet, tradicionális gondolkodás, a kemény munkába vetett hit jellemezi. A világrendet, általában a világot nem igazán akarták megváltoztatni, inkább elfogadták olyannak, amilyen. Mivel idős korban találkoztak először az internettel, ezért nehezen tudnak megbirkózni a digitális társadalom általi kihívásokkal. Sokuknak a számítógép kezelése is problémát okoz.

¹ A generációval könnyen összekeverhető, leggyakrabban és legáltalánosabban használt fogalom a *korosztály*. Korosztálynak nevezik az olyan személyeket, akik születésük dátuma alapján alkotnak „közösséget”. Ezért ez leginkább biológiai fogalom. Egy adott korosztály tagjaiból álló konkrét társulási, szervezeti formákat *korcsoportnak* nevezik. A korcsoportok tagjainak közös biológiai tulajdonsága, hogy a születési dátumuk közel áll egymáshoz, ám társadalmi jellegű kapcsolatok is vannak közöttük. A korcsoport egyik tudományos megnevezése a *kohorsz* (*cohort*). (Vö: Szabó–Kiss, 2013. 109.)

Baby-boomerek – Az 1946–1964 között születetteket a baby-boomerek, akik az életközép táján találkoztak először a számítógéppel és az internettel. Munkavégzésükbe beépült ugyan a számítógép használata, de radikális változást mégsem hozott.

X generáció – Születésük 1965–1979 közé esik. Az X generáció tagjai kamaszként vagy az ifjúkorban találkoztak a számítógéppel. Munkavégzésükhöz munkahelytől függően akár napi szinten használják az internet adta lehetőségeket. Az otthonaikban is túlnyomó részt van internet és helyel-közzel rendszeresen használják. Jelenleg ők alkotják túlnyomó részt a munkaerő piac zömét.

Y generáció – Az 1980–1995 között születettek azon generációhoz tartoznak, akik számára már teljesen természetes az internet jelenléte, hiszen már gyermekként találkoztak vele. A digitális generáció első hullámba tartoznak. Mára már megjelentek a munkaerő piacon is, ezzel pedig komoly kihívás elé állítják az X generáció tagjait.

Z generáció – 1996–2009 közötti születésűek. Leginkább a veteránok generációjára hasonlítanak: simulékonyan alkalmazkodnak a fennálló rendszerhez, különösebb kritika nélkül elfogadják a szüleik értékrendjét. A Z generáció lázadása a visszavonulás és az újra elcsendesedés, hiszen a napi elvárásoknak szinte lehetetlen megfelelniük. A Z generáció már bele született az internetes társadalomba, számukra ez a közeg teljesen természetes. Idejük jelentős részét online töltik, a közösségi oldalakon chatelnek és barátkoznak.

Alfa generáció – 2010 után születettek. Számukra teljesen természetes a digitális közeg. A gyermek már egészen kicsi korától mobiltelefonon beszélő, számítógépen dolgozó szülőket lát maga mellett, miközben a háttérben be van kapcsolva a televízió. Egy magyarországi országos szűrővizsgálat kimutatta, hogy számítógép-használatra az óvodába járó gyerekek közel 1/3 részének volt már alkalma. A szülőknek több mint fele helyesnek tartotta, hogy óvodás korú gyermeke számítógépet használjon. (Török, 2009)

A generációk ilyen jellegű megnevezése, mint a fentiekben látható, a 2. világháborút követő korig nem létezett. A viláégést követő nemzedék jól látható demográfiai befolyása miatt a baby-boomer kifejezés a hétköznapi nyelvben is elterjedt. A boomer címke kialakulásával kezdődött el a generációs megnevezések kidolgozása. A kutatók terminusokat kerestek az újabb nemzedékek megnevezésére. Az X generáció megnevezést Douglas Couplandnak köszönhető, aki 1991-ben jelent meg első regénye, az X generáció: mesék egy felgyorsult kultúrának. A fikción alapuló könyv saját generációját dolgozza fel. Egy olyan fogalmat alkot, amelyet aztán a generációjának a megnevezésére használnak. (McCrindle–Wolfinger, 2010. 16.)

A DIGITÁLIS GENERÁCIÓ

A generációk felosztásában fentebb már jeleztem, hogy az internettel való kapcsolatuk alapján az Y generációtól kezdődően beszélünk Digitális generációról.

„A digitális generációk színre lépését – írja Szabolcs Éva Életkorok, nemzedékek: A gyermekkor időbelisége című tanulmányában - sokan nem a szokványos nemzedéki váltással magyarázzák. Úgy tartják, az info-kommunikációs technológia, a hálózat alapú kommunikáció, a mobilkommunikáció olyan minőségi változások lehetőségét hordozza, amelyek példa nélküliek az emberiség történetében, és éppen ezért a történelem tanulmányozásából fakadó analógiák már nem használhatóak.”
(Szabolcs, 2012. 7.)

Tehát nem fokozatosan változtak a korábbi generációkhoz képest, ami a ruházatukban, beszédükben, (test)ékszerek viselésében, összességében a stílusukban nyilvánul meg, hanem szinte egy csapásra. A matematikából kölcsönzött „szingularitással”² lehetne leginkább leírni ezt a folyamatot.

Ugyancsak kitűnik a nemzedékek fentebbi felosztásából, hogy a Digitális generáció tagjait gyermekkoruktól kezdve körülvelték az informatikai eszközök (számítógépek, mobiltelefonok, videokamerák, videojátékok), és természetesen számukra az internet jelenléte. Ezért Net generációnak is nevezik

² Az ösrobbanás elmélet szerint a világegyetem, kezdeti állapotában egy végtelenül kis kiterjedésű, ugyanakkor végtelen sűrűségű és hőmérsékletű pont volt. Ez az állapot azonban túl van a matematikai leírhatóság határain semmit nem lehet róla kijelenteni; a számítások teljesen összezavarodnak, értelmetlenné válnak. Olyan ez, mint amikor nullával próbálunk meg elosztani egy számot mi a végeredmény? Lehetetlen megmondani. A matematika szaknyelve ezt nevezi szingularitásnak.

őket. Don Tapscott az következő jellemzőket emelte ki velük kapcsolatban (Tapscott idézi Z. Karvalics, 2001.): szenvedélyes függetlenség, érzelmi és intellektuális nyitottság, befogadó jelleg, szabad véleménykifejtés és erős érvek, innováció, korábbi érés, nyomozás (investigation), azonnaliság (immediacy), fogékonyság a vállalati érdekek iránt (és monopóliumellenesség), hitelesítés és bizalom. Hogy mindezek hogyan és miben nyilvánulnak meg, azt a későbbiekben fogom tárgyalni.

Marc Prensky alkotta meg ezzel a nemzedékkel kapcsolatban a Digitális bennszülött kifejezést. Azokat nevezi így, akik anyanyelvi szinten beszélik a digitális nyelvet (számítógép, videójátékok, internet). Mindazokat pedig, akik nem a digitális korba születtek bele, de elfogadják és használják a digitális vívmányokat, Digitális bevándorlóknak nevezte el. A megkülönböztetés lényege szerinte abban van, hogy bár a digitális bevándorló alkalmazkodik a környezetéhez, de fél lábbal a múltban él. Gyakorlatban ez azt jelenti az ő értelmezésében, hogy amennyiben információra van szüksége egy digitális bevándorlóknak, csak a második gondolata az internet, míg a digitális bennszülöttnak az első. (Prensky, 2001. 2–3.)

Ezek, a Prensky által definiált, korábban látszólag homogénnek tűnő csoportok azonban mára már sokkal polarizáltabban jelennek meg. Lényegesen pontosabb képet kapunk, ha a digitális technikák használatának minőségi mutatói alapján próbálunk meg csoportokat alkotni. Ezen attitűd alapján a következő képen csoportosíthatunk (Buda, 2013. 11–13.):

Digitális remeték – Egyáltalán nem használnak IKT³ eszközöket

Digitális felfedezők – Ők már elkezdték az ismerkedést ezekkel az eszközökkel, de a folyamatnak még csak az elején tartanak

Digitális nomádok – Már használják a számítógépet és az internetet, web 1.0-ás⁴ felhasználók

Digitális vándorok – Egyes dolgokban már meghaladják a digitális nomádok szintjét, viszont még nem érték el a következő, digitális telepesek szintjét

³ Az Információs Kommunikációs Technológia rövidítése az IKT (nemzetközi rövidítése ICT). Az egységes kommunikáció szerepére, a telekommunikáció integráltságára, számítógépekre és audiovizuális rendszerekre fókuszál. A fogalom lényege, hogy ezen eszközök felhasználói képesek hozzáférni, tárolni, továbbítani, valamint kezelni az információkat.

⁴ Web 1.0 - Az online jelenlétet, a megmutatkozást, cégek esetében a prospektus jellegű (ritkán frissülő) weboldalakat, egyes személyek esetében a blogokat, a különböző híroldalakat, vagyis a papírvilág egyfajta online leképezését jelenti, ahol a visszajelzés módja az email vagy a telefon.

Digitális telepesek – Ők azok, akik leginkább megfelelnek napjaink kihívásainak. Digitálisan kommunikálnak, és számos tevékenységet az internet segítségével valósítanak meg (pl. számlafizetés, szállásfoglalás). Ők már web 2.0-ás⁵ felhasználók

Digitális honfoglalók – Szinte állandóan online vannak. Az internet számukra az egyetlen információ forrás. Elvonási tünetek jelentkeznek náluk, ha offline kell lenniük.

A Digitális generáció általános áttekintése után vizsgáljuk meg ezen belül most kimondottan a Z generációt. A gyors információáramlás és annak feldolgozásának mikéntje hatással van a tanulásukra. Gyarmathy Éva írja:

„A korábbi elemző, lépésről lépésre történő feldolgozás mellett egyre nagyobb szerepet kap az átfogó, téri-vizuális feldolgozás. A technikai eszközök lehetővé teszik, hogy gyorsan, sok információt hordozó téri-vizuális ingerekre épüljön az információátadás. Ehhez alkalmazkodik az agyunk is. Újabb lényeges változás következik be az agyban.”

(Gyarmathy, 2012. 11.)

Ezek a változások a következők (Gyarmathy, 2011. 82–86., Uő. 2012. 11–14.)

Ingerek árasztják el az agyukat, amely aztán az ennek megfelelő feldolgozásra formálódik. A változó információkat könnyen képesek feldolgozni, gyorsabban hoznak meg döntéseket, módszeresen és rendszerben gondolkodni viszont nehezebben tudnak, mint a veteránok, a baby-boomerek és az X generáció tagjai.

Visszaszorul náluk az olvasás, mivel a vizuális élményeket részesítik előnyben. Ennek következménye, hogy gyengül a képzetalkotásuk, amely maga után vonja a gyengülő szövegértést is, hiszen nyelvi sorozatból nem tanulnak meg képet alkotni.⁶

⁵ Web 2.0 – Olyan második generációs szolgáltatások gyűjtőneve, amelyek elsősorban a közösségekre épülnek. A tartalmat a felhasználók közösen készítik, illetve megosztják egymás információit.

⁶ Nézetem szerint ez az oka, hogy a szövegértési feladatokban rosszabbul, illetve egyre gyengébben teljesítenek.

Mivel lényegesen többet ülnek a számítógépek előtt már kis-gyermek korban is, mint az előző generációk, így náluk a szenzo-motoros rendszer lassabban fejlődik, sok esetben pedig gyengébben is működik. Hiányzik az elegendő mozgás, amely segíti a testséma beépülését az agyban. Az egyensúlyrendszer is kevesebb ingert kap a mozgáshiány következtében, amelynek pedig jelentős szerepe van a figyelem megalapozásában.

A Digitális Generáció tagjainál az előző generációk bal agyféltekés dominanciája csökkenni látszik. A bal agyféltekéhez olyan funkciók kapcsolódnak, amelyben meghatározó az egymásutá-niság, mint a beszéd, írás, olvasás, számolás, logika. Ezek mind megkívánják a részek megfelelő illesztését. Ezzel szemben a jobb agyfélteke az információkat átfogóan, egyidejűleg kezeli, automatikusan összerak a rendelkezésére álló részletekből egy megoldást, képet, ötletet, döntést, fogalmat. A jobb agyfélteké-hez kapcsolódik a térbeli-vizuális képességek, a zene, a képzelet, a humor.

Vizsgáljuk most meg azokat a faktorokat, amelyek a tanulásukat jellemzik és eltérnek az előző generációk tanulási módjától. Jellemző rájuk az úgynevezett hipertextes gondolkodás. *„A gyerekek gondolkodásában is léteznek linkszerű momentumok. Ezek a „linkek” lehetnek gondolalelemek, egy-egy új információ, egy ábra, egy kép, de lehetnek az adott szituációban előtörő emlényomok is, illetve már meglévő tapasztalatok. Ezek a gondolati linkek ezután a tanuló gondolkodását egy más természetű elemre irányítják. Ezáltal olyan átkapcsolás jön létre a gondolatmenetében, amelyet a külső szemlélő nem igazán tud követni, vagy nem minden esetben lát indokoltnak. Nagyon sokszor a mai gyakorlatban ezt figyelmetlenségnek, mással foglalkozásnak, csapongásnak érzik a pedagógusok.”* (Lénárd, 2015, 75.) Emellett a generáció az előző nemzedékek lineáris tanulási modelljével ellentétben képes arra, hogy megossa a figyelmét, egy időben párhuzamos módon dolgozzon fel különböző jellegű információkat, miközben elmélyült gondolkodási tevékenységet végez. Azonban a gyors, sokféle információ és inger úgynevezett információs türelmetlenséget indikál náluk. A tanulásukban ez úgy nyilvánul meg, hogy mivel a papír alapú szövegek statikusak, nem tartalmaznak elegendő gyors és megfelelő információt, nem stimulálják egyszerre több érzék-szervet. Így számukra ezek nem elég érdekesek, mivel nem közvetít számuk-ra elegendő inger mennyiséget, vagyis fellép náluk az információs

türelmetlenség (Lénárd, 2015, 79). A Z generációnak teljesen természetes, hogy egyszerre több, akár öt-hat tevékenységet is folytat különféle digitális eszközökön. Ezt a jelenséget az informatikából kölcsönzött multitasking⁷ fogalommal írják le a generáció-kutatók. (Tari, 2011, 56. p.) A tanulás szempontjából ez azt jelenti, hogy egyidejűleg, vagy gyors egymásutániságban eltérő feladatrészeket oldanak meg, melyek csak később állnak össze egy egésszé.

AZ ELMÉLETEK GYAKORLATBA VALÓ ÁTÜLTETÉS A HITTANÓRÁKON KUTATÁSOM SORÁN

Teljes mértékig egyet tudok érteni Szabó Éva szavaival, aki a Digitális Nemzedék Konferencia A digitális szakadékon innen és túl című előadásában hangsúlyozta, hogy pedagógusként az egyetlen lehetőségünk, hogy megváltoztassuk a digitális világhoz való hozzáállásunk attitűdjét. Hozzátenném, a digitális generációhoz való hozzáállásunkat is meg kell változtatnunk. Be kell látnunk, ez a nemzedék olyan sajátosságokkal rendelkezik, amelyek miatt a korábban alkalmazott és jól funzionáló tanítási módszerek nem működnek olyan hatásosan, mint akár csak egy évtizeddel ezelőtt is. Kutatásom során az ötödik és hetedik évfolyam attitűdjét vizsgáltam a szeptember és március közötti időszakban.

A hittan óra olyan tanítási óra, ahol az Isten szerint jónak és helyesnek tartott élet megéléséhez támpontokat adó ismeretek elsajátításában kapnak segítséget a diákok. Ha sarkítottan szeretnék fogalmazni, akkor az Istentől kapott identitásuk, a mivégre teremtettségük, helyes önképük megtalálásában kell támogatni őket. Tizenéves korban az identitás megtalálása különösképpen hangsúlyt kap az életükben. Ugyancsak fontos a helyes önkép kialakulása, mert bár a gyerekek önbecsülése magasnak látszhat, ez mégis gyakran alacsony önértékeléssel párosul. Olyan én-megjelenítést gyártnak, úgy is mondhatnám, virtuális identitást, amiben a nyilvánosságnak szánt önmegjelenítésük tükröződik. Egy feltételezett elvárásnak megfelelő én, amiről úgy gondolják, hogy az ő csoportjuk, korosztályuk azt szeretné látni. Hittanórán itt kap teret a Jézusi elfogadás megismerése. Vagyis, hogy Isten egyedinek és különlegesnek teremtette őket. Jézus a hibáikkal, botladozásai-ikkal, tökéletlenségükkel együtt fogadja el mindannyiukat, nem kell másnak mutatni magukat, mint akik valójában. Jézust követve nekik is ez a feladatuk. Elfogadni a másikat a maga valójában.

⁷ A multitasking megnevezést egyidejűleg futtatható több alkalmazás megnevezésére használják az informatikában.

„Az interneten túlreprezentáltak a nárcisztikus vonások.” – írja Tari Annamária (Tari, 2011. 143). Vagyis felvesznek egy nárcisztikus, izolatív pozíciót, mert minden áron el akarják érni a céljukat. Nem tudatosul bennük, milyen jelentős szerepük van az érzelmeknek. Ezért fontos a hitoktatásban az affektív cél meghatározása, amely az új református hittantervben már megjelent a kognitív és a pragmatív cél mellett. Óráimon egy-egy affektív cél hangsúlyossá tételével igyekeztem elősegíteni a szociális készségek, az empátia fejlesztését.

Mivel ezek a fiatalok alapvetően egy vizuális generációt alkotnak, tehát vizuálisan (leírt és képi információ) könnyebben és hatékonyabban tanulnak. A jobb agyféltekéjük erőteljes fejlődését kihasználva az oktatásukba bevitettem a technika eszközeit, amit elsősorban ők használtak. Összefoglaló prezentációkat, animációkat készítettek egyénileg és csoportosan is. A csoportos munka lehetőséget adott nekik a kooperációra. A kiscsoportokban való dolgozás, a prezentációk készítése amellett, hogy egy általuk elfogadott és kedvelt tanítási módként jelent meg, a verbális készségük is fejlődött általa.

Egyes tantételek magyarázatánál jó módszernek bizonyult a powerpointos, diák elkészítésén alapuló feldolgozás, mivel az egymásután megjelenő sorok, a magyarázat kapcsán és az illusztrációként használt képek, valamint a változó diák ébren tartották a figyelmüket a többféle ingernek köszönhetően. Nem tartották „száraz” tananyagnak, és nem jelentkezett információs türelmetlenség.

A két évfolyam vizsgálatát illetően megállapítottam, hogy az órának interaktívnak kell lennie és az oktatónak digitális eszközöket alkalmaznia, hiszen a hatékony oktatásnak a diákok megváltozott igényeihez kell alakulnia módszertanában, hogy megfelelő készségeket hozhasson létre. Amikor Jézus fontos dolgokról tanított, gyakran olyan példázatok segítségével tette, amit a hétköznapi életből merített, így mindenki számára érthető volt. A Z generációt nekünk is olyan módon kell tanítanunk, amit értenek. Mindez a tanártól az adott generáció ismeretét, valamint alapos felkészülést igényel. A multimédiás és kommunikációs technika azonban végtelen lehetőséget rejt a hitoktatásban is, amit vétek lenne nem kiaknázni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Buda András (2013): *Pedagógusok az információs társadalomban*. In: Digitális Nemzedék Konferencia. Szerk. Lévai Dóra. ELTE PPK, Budapest. <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1236> (Letöltés ideje: 2015. március 28.)

Gyarmathy Éva–Kucsák Julianna: A digitális bennszülöttek képességprofilja. Mérési eljárások, a linearitás és a hagyományos iskolai tanítás alkonya. *Iskolakultúra*, 2012. 9. szám. 43–53. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00-168/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012-9_043-053.pdf (Letöltés ideje: 2015. április 8.)

Gyarmathy Éva (2012): *Ki van kulturális lemaradásban?* In: Digitális Nemzedék Konferencia. Szerk. Tóth-Mózer Szilvia–Lévai Dóra–Szekszárdi Júlia ELTE PPK, Budapest.

Gyarmathy Éva: A digitális kor és a sajátos nevelési igényű tehetség. <http://www.diszlexia.hu/GyarmathyFordulopont.pdf> (Letöltés ideje: 2015. március 12.) <http://www.ofi.hu/tudastar/karvalics-laszlo> (Letöltés ideje: 2015. március 16.)

Kraniauskiene, Sigita (2007): Generációk: a fogalom gyakorlati alkalmazása. *Világosság*, 7–8. 123–137.

Lénárd András (2015): A digitális kor gyermekei. *Gyermeknevelés*, 1, 74–83.

Mannheim, Karl (2000): *A nemzedékek problémája*. In: Tudásszociológiai tanulmányok. Osiris, Budapest.

Mccrindle, Marc–Wolfinger, Emily (2010): Az XYZ ábécéje: A nemzedékek meghatározása. (Ford. Keszeg Anna). *Korunk*, 11, 13–18.

Prensky, Marc (2001): Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók. *Magyar Református Nevelés*, 1., 2–7.

Somlai Péter (2011): *Nemzedéki konfliktusok és kötelékek*. In: Arctalan(?) nemzedék Ifjúság 2000–2010. Szerk. Bauer Béla–Szabó Andrea. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest.

Szabó Andrea–Kiss Balázs (2013): Konfliktus és generáció: A generációs konfliktusok fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle*, 4. 97–115.

Szabolcs Éva (2012): *Életkorok, nemzedékek: A gyermekkor időbelisége*. In: Digitális Nemzedék Konferencia. Szerk. Tóth-Mózer Szilvia–Lévai Dóra–Szekszárdi Júlia. ELTE PPK, Budapest.

Tari Annamária (2010): *Y generáció*. Jaffa, Budapest.

Tari Annamária (2011): *Z generáció*. Tercium, Budapest.

Török Balázs: *Számítógép-használat óvodáskorban – Az országos szűrvizsgálat eredményei alapján*. <http://www.ofi.hu/torok-balazs-szamitogep-lat-eredmenyei-alapjan>.

hasznalat-ovodaskorban-az-orszagosszulovizsgalat-eredmenyei-alapjan
(Letöltés ideje: 2015. március 28.)

Z. Karvalics László (2001): A netnemzedék vizsgálatának szemléleti alapjai.
Új Pedagógiai Szemle, 7–8. 46–51.

BALASSI BÁLINT ÉS A VIRÁGÉNEK FOGALMA

Szalma Judit

Hungarológia – 3. évf.

szalma.j@hotmail.com

Témavezető: Dr. Utasi Csilla egyetemi docens

A VIRÁGÉNEK KÉRDÉSKÖRE

Az irodalomtörténet-írás Balassinak a fájdalmas, viszonzatlan szerelemről szóló, a kegyetlen kedves megenyhítésére született költeményeiben olyan alakulásfolyamatot vázol fel, melynek végpontján az addigi énekverset felváltja a szövegvers, megszületik a magyar műköltészet. *„Nincsen, nem létezik új tér. Minden poétikai tér öröklött. A játék mindig azon belül folyik.”* (Szilasi, 2008. 20.) Balassi verseivel szemben helytelen lenne az autonóm irodalom eredetiség igényét felállítani, hisz ez a fogalom csupán kétszáz éves múltra tekint vissza. A világirodalmi vonatkozások könnyen fellelhetők műveiben, a magyar középkori lírával azonban koránt sincs ilyen könnyű dolgunk. A fennmaradt töredékek (egyelőre) nem teszik lehetővé annak kiderítését, hogy létezett-e Balassi előtt virágének-költészet, bár feltételezhető egy olyan hagyomány megléte, melyre ő maga is alapozott. Balassi lírája és a középkori hazai szerelmi költészet közötti kapcsolat feltárása annál is fontosabb, mert a fennmaradt fragmentumok a kegyest virágként említik, ami azt támasztja alá, hogy a régiségben a szerelmi éneknek virágének volt a közkeletű neve.

A VIRÁGÉNEK-VITA

Balassi megszerkesztett versgyűjteménye, lírai önéletrajza ugyan elveszett, ennek másolata azonban, a majd háromnegyed századon át, többszöri másolás eredményeként létrejött Balassa-kódex a rendelkezésünkre áll. (Kőszeghy, 2009. 191.) Balassi újíto szerepe a verskötet összeállításában, a kompozíció kialakításában, illetve a nevéhez fűződő verssor kialakításában rejlik: *„ő maga teremtetten meg a normát, mely konvencióvá vált.”* (Horváth, 2004. 203.) A másoló a Maga kezével írt könyvének két ciklusát elválasztó prózai jegyzetben Balassi költészetét három csoportra osztja, és szerelmi költészetét a virágének műfajnévvel jelöli meg. (Pirnát, 1996. 21–22.) Horváth Iván meghatározása szerint a virágének *(„szerelemének, a szerelem argumentumában való ének, Amorrul való ének”)* rövidebb erotikus, szerelmi ének, melyben az epikai, narratív, didaktikus elemek nem tengnek túl a líraiak rovására. (Horváth, 2004. 227.) Egyszerű lenne, ha minden kutató teljes egyetértésre tudna jutni erről a műfaji kategóriáról, mivel azonban ez nincs

így, máig lezáratlan vita folyik az irodalomtudományban a virágének pontos meghatározásáról Balassi művei, s a korabeli hagyomány alapján, illetve a szerelem költőjének kezdeményező, avagy tradíciót betetőző szerepéről. A vitát leginkább Kőszeghy Péter, Pirnát Antal és Horváth Iván álláspontja határozza meg. Kőszeghy Péter Balassit a középkorra támaszkodó hagyomány betetőzőjének tartja, cáfolja, pontosabban kevésbé értékeli jelentősnek a trubadúrköltészet lírájára tett hatását. Pirnát Antal pedig – részben Kőszeghyhez kapcsolódva – tagadja Balassi kezdeményező mivoltát, ellenben éppen a trubadúrlíra egyik utolsó művelőjét látja benne: „*Balassi az első magyar reneszánsz költő és az első magyar trubadúr.*” (Horváth, 2004. 218.) Horváth Iván, Pirnát Antalhoz hasonlóan, a fin’amors jegyében vizsgálódik, Balassit az első udvari költőként tartja számon. A három vélemény összehasonlításának legnagyobb nehézsége abban rejlik, hogy nincs szakmai konszenzus arról, mi tartozik közvetlenül a vizsgált tárgykörhöz. Kőszeghy a szerelem és a vallásos áhítat frazeológiájának hasonlóságára mutat rá, s a kódexirodalom szövegeit is bevonja vizsgálódásába. Horváth a fin’amors megléte illetve hiánya alapján csoportosítja a fennmaradt töredékeket és Balassi költeményeit, Pirnát pedig gyűjtőfogalomként értelmezi a virágéneket, mondván: minden virágének szerelmi ének, de nem minden szerelmi ének virágének. A vizsgálódások tehát azonos kulcsfogalmak körül mozognak, másfajta megközelítéssel, lehetetlenné téve a pontos összehasonlítást, hisz ugyan eltérő végkövetkeztetésre jutnak, a véleményeik sokszor metszik egymást. Ezért nem dőlhet el ez a „küzdelem” egyikük javára sem, egyelőre. Dolgozatomban egyfelől a három vélemény szempontrendszerének áttekintésére vállalkozom, majd egy, a virágének fogalmának új megközelítését lehetővé tevő negyedik szempontot vázolok fel. A Maga kezével írt könyvben két nótajelzés is bizonyítja, hogy Balassi ismerte a horvát szerelmi költészetet. A gyűjtemény első, Aenigma című darabja egy horvát virágének nótájára volt énekelhető, a Bécsi Zsuzsannáról és Annamáriáról szerzett pedig: „*[a] Doklei sem še divičicom bila nótájára, vagy ama lengyel nótára: A pod liesem – Bécsi Zsuzsannáról s Anna Máriáról szerzette*”. (Balassi Bálint verseinek fragmentumai. Kritikai kiadás. 1998.) A horvát petrarkista költészet életformája alapján következtethetünk a Balassi líráját megelőző magyar költészet körülményeire.

BALASSI ÉS A KÖZÉPKOR – KŐSZEGHY PÉTER NYOMÁN

Balassi előttről (illetve korából) nem maradt fenn szerelmes vers, azaz virágének a magyar írott költészetben. Ez a források természetes pusztulásával magyarázható, illetve azzal, hogy ezek az énekek főleg az oralitásban éltek, s mivel legtöbbször konkrét udvarlási célt szolgáltak, megsemmisítették őket.

Fennmaradtak azonban olyan kárhoztató nyilatkozatok, melyek az ezekre vonatkozó tiltásokat fogalmazták meg. Ezen a ponton vonja kétségbe Kőszeghy Péter Balassi kezdeményezését a virágének-költészetben, s hangsúlyozza egy meglévő hagyomány létezését: értelmezésében „*az európai szerelmi költészet egyik típusa a késő antik hagyományokat folytató liturgikus-paraliturgikus költészetet profanizálta*”. (Kőszeghy, 2009. 112.) A középkori Franciaországra és Németországra is jellemző, hogy a szerelmi levelezés a keresztény irodalom kontextusának transzformációja volt, s ezek a latin írások az egyházatyák műveit parafrázták.

A trubadúrlíra és a vallásos szövegek esetében az alapvető azonosság az Istenhez, valamint a szeretett nőhöz való viszonyban rejlik: isteni kegyelem árasztja el a kiválasztott lelkét szerelemmel, szeretettel; kívánja Urát, Úrnőjét; el kell viselnie a gyötrelmeket, hisz a tökéletes szolgálatban valósul meg a Nagyúr/nő szeretete; a szerető vétkezik, s megbocsátást vár. Az imént említetteken túl a virágszimbolika is összekapcsolja a liturgikus és lovagi költészetet. Kérdés, hogy a felsoroltak ellenére miért zárható ki mégis a trubadúrlíra erőteljesebb hatása Balassinál?

„*Az, hogy a középkori magyar irodalom igazodása Nyugat-Európához ilyen felemásra sikeredett, a populáris és klerikus regiszterek teljes kidolgozásával szemben nem áll egy hasonlóan kidolgozott népnyelvű és szekuláris udvari regiszter, sőt ez utóbbi nem is létezik, tehát ez a felemás helyzet számos következménnyel járt a magyar irodalom későbbi fejlődése szempontjából*”. (Tömösvári, 2006. 131–132.) Az udvari irodalom mindenütt az anyanyelvi irodalom első nagy iskolája, a magyar irodalmi hagyomány azonban Balassiig populáris, hisz az arisztokratikus regiszterben szekuláris jellegű anyanyelviség nem létezett. Ez a felfogás azzal magyarázható, hogy a 16. században jelentős különbségek mutatkoztak az udvari kultúra szerkezetében Magyarországon, illetve Nyugat-Európában: a magyar politikai élet szétagoltságnak köszönhetően az udvar középkori formái hagyományozódtak a költői formák terén is. A szakirodalom szerint Balassi esetében sem feltétlenül helyes tehát, ha a szerelmi költészetében lévő szófordulatait, metaforáit, költői alakzatait a nyugati alapokon nyugvó trubadúrlíra hatásának véljük, ahelyett, hogy tudomást vennénk a magyarországi kódexirodalomról, melynek nyelvezete többször is tagadhatatlan hasonlóságot mutat a Balassi-virágénekekben használt frazeológiával. (Kőszeghy, 2009. 107–123., Tömösvári, 2006. 118–132.) Például a szeretett Krisztus állandó jelzője a víg (orca), s ugyanígy jellemzi a költő Júliát és Lucretiát is. (Érdemes hozzátenni, hogy nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a kódexirodalom Magyarországon fordításokból tevődött össze, a nyugatról érkezett szent szövegek magyarrá történő átültetését végezték a szerzetesek.) Nem a nőkultusz je-

gyében fogant költészet megteremtője ő, hisz versei még csak nyomtatásban sem jelentek meg, hanem azon költők egyike, akik egy közös (magyar) költői nyelvből merítették. Fontos hangsúlyozni nyelvhasználatának orális vonását, melyet főleg, de nem kizárólag az oralitásban élő költői nyelv határozott meg. Itt szeretném kiemelni: nem véletlenül voltak alkalmasak a vallási szövegekben használt toposzok a szerelem leírására is, hisz ezek elsődlegesen az oralitásban éltek, az érthetőség érdekében azonban a klerikusok beemelték őket a szakrális írásokba, majd onnan megszilárdulva, újabb jelentéstartalmakkal gazdagodva jutottak vissza a profán költészetbe. Balassi ezeket már nem átvételként, hanem „*mint már műveltségébe oldódott sajátját kezelte*”. (Tömösvári, 2006. 118.)

AZ ELSŐ TRUBADÚR – HORVÁTH IVÁN NYOMÁN

Az előzőeket teljes mértékben megkérdőjelező álláspontot képvisel Horváth Iván, aki szerint, mint ahogyan már bevezetőmben is idéztem: „*Balassi az első magyar reneszánsz költő és az első magyar trubadúr.*” (Horváth, 2004. 218.) A szakirodalom Balassit reneszánsz, petrarkista költőként is meghatározza, e minősítés is problematikus, főleg ha egy olyan alkotóra akarjuk rávetíteni, aki sohasem említette Petrarca nevét. Egyes szakirodalmi álláspontok szerint ettől függetlenül nem zárható ki a hatás lehetősége, hisz élesen el kell különítenünk Petrarca költészetét magától a petrarkizmustól: nemcsak az petrarkista, aki őt nyíltan követi, hanem az is, aki saját szerelmi költészetét a líra műnemében műveli, s elsősorban anyanyelven teszi ezt. (Armando, 2006. 56.) A petrarkizmus fő alkotásmódja természetesen az imitáció, s ez megvalósulhat Petrarca olvasásán, vagy pedig az ő követőin keresztül. Magyarországon a szonett hiánya nem jelenti a petrarkizmus hatásának hiányát, hisz Balassi is ennek legfrissebb példáira figyel: a szonettet nem használó neolatin költészetből merített, de magyarul írt, s tudatosan igyekezett bevezetni egy szerelmi tárgyú költészetet a magyar műveltségbe. Mindezzel egyszerre csatlakozott az európai divathoz, és teremtett meg egy új magyar poétikai nyelvet. Balassi a trubadúrok költészetét is többszörös áttétel révén ismerhette, melynek egyik állomása az olasz reneszánsz költészet: a trubadúrköltészet hirtelen hanyatlásakor többen Itáliában folytatták az alkotást, s működésük hatással volt magára Petrarcára is, majd rajta keresztül szellemi örököseire. (Majorossy, 2006. 75.) Nem hiába jellemző mindkét hagyományra a nők végtelen tisztelete, az irántuk tanúsított teljes odaadás és az alárendelődés. A szerelem neoplatonista felfogása főleg Balassi kései verseiben is az udvari szerelmi költészet hatásával magyarázható. (Uo.) Horváth Iván Balassi költészetét – Kőszeghy Péterrel ellentétben – túl nyugatiasnak, tudósnek, arisztokratikusnak tartja ahhoz, hogy a szájhagyományból magába

olvasszon népszerű elemeket. (Horváth, 2004. 219.) A leglényegesebb eltérés a két kutató által felvett szempontokban rejlik, melyek alapján megközelítették a virágénekeket. Horváth Iván a fin'amors (udvari szerelem) megléte, illetve hiánya szerint osztályozza a fennmaradt szerelmi énekeket. Gerézdi Rabán beszélt elsőként udvari jellegű és latrikánus virágénekekről, az előbbieket magas állású hölgyeket, az utóbbiak pedig utcalányokat szólítanak meg. (Gerézdi, 1962. 277–286.) Horváth szerint az alapvető különbség a lator és az udvari szerelmi ének közt nem a szókinszben, az utalások trágárságában vagy az erotikus allúziókban rejlik, hanem azokban a konvenciókban, melyek meghatározták az egykorú olvasó számára, hogy ezeket az elemeket hogyan kell értelmeznie a lator illetve az udvari virágénekekben. (Horváth, 2004. 230.) Horváth végigveszi a Balassi előttről fennmaradt virágénekeket, s megvizsgálja, létezett-e egy olyan differenciált rendszer, melyben a lator típus mellett megvolt az udvari is. Végkövetkeztetése szerint az udvari regiszter jelenlétét egyáltalán nem támasztják alá a megvizsgált szövegek, Balassi előtt a magyar lírában nem volt meg a fin'amors ideológiája, tehát a fennmaradt virágénekek a populáris regiszterbe tartoztak. (Horváth, 2004. 234.) Balassi tehát nemcsak a humanista költészet hatását érvényesítette a magyar költészetben, hanem arisztokratizálta a populáris regiszter magyar hagyományát is. Előtte nem léteztek udvari típusú virágénekek, csak populárisak. Azt az ellentmondást pedig, miszerint Balassi maga is írt lator típusú énekeket, Horváth annak megállapításával hidalja át, hogy ezeket egyidejűleg „*magasabb szintre emelte*”. Könyvében Balassit az első trubadúrhoz, Guilhem de Peitieu-höz hasonlítja. (Horváth, 2004. 214.) A provanszál költő companhoversei a trobar clus irányzatába tartoznak: a rejtett szövegbeli utalások következtében Guilhem valójában nem a populáris hagyományt folytatja, utalásai a populáris regisztert a fin'amors magas erkölcsi követelményeinek nevében elutasítják, ezért morális invektíváként olvasandók. Ahogyan Horváth Iván megállapítja: „[a] fin'amorstól meg nem érintett szerelem morális elutasítása jól megfér a fin'amorstagadó nyelv alkalmazásával”. (Horváth, 2004. 292.) Ugyanezt az értelmezési módot vetíti rá Horváth Iván Balassi lator énekeire, s állítja, hogy – a mögöttük meghúzódó ideológiának köszönhetően – ezek is amolyan morális invektívák. (Horváth, 2004. 292–294.)

AZ UTOLSÓ TRUBADÚR – PIRNÁT ANTAL NYOMÁN

Pirnát Antal Balassit az európai irodalom „*utolsó igazi lovagi költőjének*” (Pirnát, 1996. 8.) tartja. Egyetért Horváth Ivánnal abban, hogy Balassi a reneszánsz korban is középkori jellegű lovagi költészetet művelt, ám Pirnát szerint nem lehet az első magyar trubadúr. (Pirnát, 1996. 7–8.) Ugyanis költészete a nyugat európai kortársaihoz, sőt, az egykorú horvát, lengyel líra

képviselőihez képest is archaikus, tehát egy Magyarországon még élő költői gyakorlathoz kapcsolódhatott, mely számunkra már kevésbé ismert, számára viszont még eleven költői tradíció lehetett. A virágének terminus meghatározásakor Pirnát egyrészt hivatkozik arra, hogy a Maga kezével írt könyv tanúsága szerint Balassi a házassága utáni verseit, tehát jobbára a Juliáról szóló műveit jelöli ezzel a műfaji kategóriával, másrészt Sylvester János nyilatkoztára, melyben dicséri ezen énekek nyelvezetét, hisz korában ezek tartalmazták a legtöbb stiláris ornamentumot, témájuk, a házasságon kívüli szerelem megéneklése miatt azonban elmarasztalja őket.

Az egyértelműen udvari jellegű, a fennkölt stílusnembe tartozó virágének lényege nem merül ki a keresztény vallási etika tagadásában, egyenesen saját etikát dolgozott ki. A szerelmi morál négy kardinális erénye (bátorság, okosság, serénység, józanság) a nemes szerelemből származik, mely egyszerre testi, s érzéki vonzalom is, ám a sublime genus dicendi stílustörvényei tiltották, hogy a csókon kívül mást leírjanak, megnevezzenek. (Pirnát, 1996. 17.) Ennek helyettesítésére volt alkalmas a virágsszimbolika. Kőszeghy Péterhez hasonlóan azt vallja Pirnát is, hogy Balassi profanizálta a vallási szimbolikát, frazeológiát, s mitológiáját miatt istenkáromló, bálványimádó: költeményeiben Venus és Amor a főistenségek. (Pirnát, 1996, 18.) Balassi a „*latrikánus verset*” is megnevesítette, de attól ez még nem válik virágénekké. Az akkori köznyelvben azért nevezhettek így minden szerelmi éneket, mert a költők eufemisztikus szóhasználatkal éltek a prostituáltakhoz szóló versekben is, például udvarhölgyeknek nevezték őket. A különbséget azonban nem (csupán) a nyelvben lehet megragadni, hanem abban, hogy megfelelésben áll-e a tartalom és a stílus. „*A virágének terminus tehát véleményem szerint a szerelmes énekek kizárólag tematikai alapon meghatározott osztályán belül egy, a genus és a modus szempontjából is körülírt műfajt jelent. Természetesen minden virágének egyben szerelmes ének is.*” (Pirnát, 1996. 49.) Tehát a szerelmes verseken belül megkülönböztetjük a lator és az udvari típust, ez utóbbi virágének, a másik azonban nem.

A szerelmes ének olyan közösségekben jöhet létre, ahol úgy a szerelemnek, mint az udvarlásnak megvannak a társadalmilag elismert rítusai, s ezek megkövetelik, hogy énekeljenek is a szerelemről. Ilyen rítusokat a lovagi rend hozott létre, s a magyar nyelv több szavában is tetten érhető, hogy a szerelem rituáléja a középkori Magyarországon sem volt ismeretlen. (Pirnát, 1996. 51.) Írásos emlékek a háborúk miatt nem maradtak fenn, mi több, a magyar nemesség a 15. században jobbára analfabéta, tehát a trubadúroknak nem volt kinek írniuk. (Pirnát, 1996. 53.) A magyar nyelvű világi írásbeliség megkésve ugyan, de a 16. században kialakul, s ekkor azonnal fel is tűnik Balassi. Pirnát kiemeli, hogy a szerelmi házasság motívuma a lovagi költészet

számára tabu, legalábbis a lírai műfajokban, tehát a virágénekekben is. (Pirnát, 1996. 67.) Balassit olyan trubadúrnak tartja, aki ismeri a humanista poétikát, annak új értékrendszerét, mely már nem tiltja a költőnek, hogy akár a szerelmes férj szerepét öltse magára, ő azonban mégsem ír virágénekeket, csupán házassága után, jobbára Juliáról. Ez a ragaszkodás a lovagi költészet anakronisztikus normarendszeréhez azzal magyarázható, hogy Magyarországon létezett egy olyan eleven műfaji tradíció, mely meghatározta, miről szólhat a költő szerelmes énekeiben, s miről nem. *„A szerelmes ének Balassi poétikája szerint nem házasesének. A Julia-versekben a költő nem arra ad példát, hogy miként kell egy nőt feleségül kérni, hanem arra, hogy »mint kölj‘ szeretőjít szeretni és miképpen kölj‘ néki könyörögni, ha az kedvetlen és vad hozzá« ”.* (Pirnát, 1996. 73.)

A HORVÁT PETRARKIZMUS ÉLETFORMÁJA – SLOBODAN PROSPERO NOVAK NYOMÁN

Mindhárom kutató egyetért abban, hogy Balassi előtt létezett egyfajta, az oralításban élő szerelmi költészet Magyarországon. (Pirnát, 1996. 53., Horváth, 2004. 214–227., Kőszeghy, 2009. 110.) A Mohács előtt fennmaradt töredékek városi környezetben keletkeztek, a soproni virágéneket Gugelweit Jakab egy városi számadáskönyvbe tollpróbaként jegyezte fel. A kultúrát a középkorban és a kora újkor elején a társadalmi szerveződés állandó formái mélyen meghatározták. Az autonómia hasonló fokát elért városok lakosai nemcsak hasonló mentalitást alakítottak ki, de kultúrájuk egyéb vonatkozásai is párhuzamba állíthatók. Költőnk feltehetően ismerte a horvát petrarkizmus népszerű műveit, a kapcsolat azonban filológiaiilag nem bizonyítható. Feltételezhető a két kulturális közeg azonos látás- és gondolkodásmódja, a hagyományokhoz való hasonló viszonyulás; nem beszélve arról, hogy sem a horvát, sem a magyar reneszánszkori líra esetében nem találunk a hirtelen felbukkanó költők előtt lejegyzett szerelmi énekeket: mintha a semmiből toppannának elő mind a horvát petrarkisták, mind Balassi. A hiányzó magyar középkori szerelmi líra lehetséges ismérvei a környező országok 15–16. századi irodalmának áttekintéséből bontakozhatna ki, pontosan erre utal Kőszeghy Péter is 2014-ben megjelent könyvében, hangsúlyozva többek közt a lehetséges magyar-horvát párhuzamok meglétét (Kőszeghy, 2014. 86–102.). A továbbiakban vizsgálódásom a horvát szerelmi lírára terjesztem ki, mint a Balassi előtti szerelmi költészet egyik lehetséges párhuzamára.

Az akkori, 15–16. századi Horvátországba Itália földrajzi közelsége miatt könnyen eljutottak a petrarkista eszmék. Az első horvát canzionerik, többek között Sigismund Menčetić, Džore Držić, Marin Krstičević, Andrija Zlatar vagy Jerolim Vidulić a 15. század ötvenes éveiben jelentek meg. A legkorábbi

horvát gyűjtemény összeállítója Nikša Ranjina volt, aki az imént említett költők műveit jegyezte le (Novak, 1997. 148). Az olasz caritei petrarkistákhoz hasonlóan követendő példaként lebegett a szemük előtt Petrarca, lírájukat azonban a meraviglia, meghökkentés, csodálatkeltés jegyében alakították, s így ünnepeken előadandó versek készültek. (Uo. 143.) A petrarkizmus sémáit, fogalomtárát ismerték, ez az európai iskola követőinek sorába állítja őket, azonban a beemelt metaforákat újszerűvé tették, ezzel mutatva látens antipetrarkizmusukat. Mint ahogy a Horváth Iván nyomán készült összefoglalóban kiemeltem, a petrarkizmus pontos meghatározása sem könnyű feladat, manapság a kutatók úgy vélik, az antipetrarkizmus is a petrarkizmus része. Amedeo di Francesco kifejti tanulmányában, hogy Balassinál jelenik meg először az irodalom úgy, mint a nyitott mű elmélete. Ez a felfogás már korábban is jellemző volt a humanista imitatiokra, de csak költőnk korára lett elméletté – érződik, hogy egy mű szövegbeli története az ízlés fejlődésének is eredménye: *„Balassi ismét tudatosan dolgozik a magyar irodalom európai anyagok alapján történő megszerzésén, amelyeket a dunai közvetítés segítségével kanonikus formában sajátíthat el, hogy azután átalakítsa azokat egy másik, határozottan különböző, de sosem magába zárkózott irodalmi érzékenység szerint.”* (Francesco, 2006. 32–33.) A petrarkizmus tehát hullámszerű terjeszkedéssel eljutott a legtöbb európai országba, s az ottani történelmi, vallási, társadalmi körülményeknek megfelelően bontakozott ki. (Nuzzo, 2006. 63.) Balassi petrarkista költészetének motívumait a kortárs belga, német, illetve nápolyi neolatin költőktől vette át. (Sárközy, 2006. 49.)

A korai horvát petrarkizmus a neolatin költészettel szemben, nem iskolai gyakorlatként a pillanatnyi szórakozást, méghozzá a nők megnyerését szolgálta. Dubrovnikban, Splitben, Hvarban és Zárában sem volt olyan udvar, melyben megkapták volna a kellő anyagi, kulturális támogatást, ezért itt sem beszélhetünk a megalapozó szekuláris arisztokratikus regiszterről, vagy korábról fennmaradt írott virágének-költészetről. Petrarkista költészetük a polgárság és a nemesség felsőbb rétegeinek szólt, szociális töltete azonban csak az egykorúak szűk köréig terjedt. (Novak, 1997. 143.) Horváth Iván, amikor a Pataki Névtelen kilétét fejtegeti, őt (hacsak nem azonos Balassival), valamint Dobó Jakabot Balassi költőtársainak nevezi, akik segítettek bevezetni a fin'amors ideológiát a magyar virágének-költészetbe. (Horváth, 2004. 262–275.) Ezek csupán feltevések, nem beszélve arról a hiányosságról, melyet a Kőszeghy Péter nyomán írt részben említettem: Magyarországon a középkori formák hagyományozódtak Balassi idejében, hisz itt sem alakult ki a populáris és klerikus regiszter mellett egy anyanyelvű udvari költészet.

Tehát hazai viszonylatokban is túlzás lenne költői iskoláról, vagy ehhez szükséges biztos kulturális háttérrel beszélni.

A horvát petrarkisták elsajátították az antik szerelmi, illetve idill-költészet alapjait, az antik mitológiát, de odafigyeltek a színi, utcai éneklésre, a magyar terminológiával leginkább közköltészetnek nevezhető népszerű énekekre. A Ranjina-féle gyűjteményben megjelenő nép-, népszerű dalok első lejegyzője Džore Držić volt, aki ahhoz is hozzájárult, hogy ezek bekerüljenek a horvát petrarkista költészetbe. A nápolyi strambottisták – ugyan valamelyest stilizált alakban – szintén lejegyezték népszerű dalokat. Lírájuk a terápia eszközeként szolgált a viszonzatlan szerelem okozta sebeknél, miután a női kegy elnyerése kudarcba fulladt. A szerelmi bánat tartálya ez a költészet. (Novak, 1997. 144–145.) Petrarkizmusuk már gyökereiben is antipetrarkizmus; Petrarcát egy szintre emelték az antik irodalommal, azonban „*távol tartották maguktól*”. Ismerték ugyan Daloskönyvét, de nem mindig vulgarizálták vagy parafrázálták. Szonetteket alig írtak, s ez Magyarországra sem jellemző, mely jelenséget nem a petrarkizmus hatásának elmaradásával magyarázhatjuk, vagy azzal, hogy nem tudtak volna mit kezdeni az idegen eredetű versformákkal. Egyszerűen Balassi sem ismerhetett ezekhez illő énekelt dallamot, vagy épp nem találta elég választékosnak a versformát, s a hozzárendelendő dallamot. Tudatában voltak annak, hogy Petrarca a nagy középkori trubadúr-iskola végén állt, s amikor önnön viszonyukat határozták meg ehhez a hagyományhoz, nem emelték ki Petrarcát. Pedig az ő személyén, művein keresztül a trubadúrköltészet számos eleme, „*hittétele*” beáramlott a követők, majd a reneszánsz költészet művészetébe, de úgy gondolták, az egész trubadúrlírárt megújítják. (Novak, 1997. 145.) A fin’amors jegyében született verseik egy feltámasztott eszmeiséget sugároznak, mely rajtuk keresztül újjáéledt egy olyan klasszikus minták előtt meghajoló korban, mely tőlük idegen maradt. Az utolsó trubadúrokként emlegetik őket, akiket Cupido nyila talál szíven, s így meghajolnak az imádott nő előtt, akinek csodálata végleg eltörli a trubadúr homoerotizmust. Úgy tekintettek rá, mint az isteni fejlődésre képes lényre, aki egyszerre hordozza magában a tisztaságot és bűnt. Éva és Madonna, a „*szerелеm fennkölt oka és legalacsonyabb célja*”, egyszerre. (Uo. 147.) Balassinál, ugyanúgy mint Džore Držićnél, az imádott nő legnagyobb hibája az volt, hogy nem viszonzta az előtte esdeklő költő érzéseit. Kései verseiben Juliát a nagy istenasszonyok közé emeli, aki mintegy elérhetetlen magasságokban lebeg, ezzel a vershelyzetet az ideák világába helyezve. A trubadúrköltészet sajátja volt a szerelem ideaszzerű, neoplatonista felfogása. Hüen viselte a nőnek való teljes alávetettséget, Úrnőjének tartotta, aki előtt ki kell tárnia lelkét versein keresztül. A rab és szolga kifejezések szétválasztása Balassit ugyanúgy elkülöníti Petrarcától, mint az

európai hagyománytól. Ugyan kevés művére jellemző, de írt prostituáltakhoz is, akiket feltehetően lengyelországi útja alatt ismert meg. Szerelmes versei egyszerre irodalommal, „*elidegenítettek*”, miközben a legszemélyesebb hangot hordozzák magukban. (Majorossy, 2006. 82.)

A horvát költészetben Petrarcától eltérően nem a fájdalom vagy eksztázis leírására fektették a legnagyobb hangsúlyt, hanem a csábításra, előszeretettel éltek a szeretkezésre vonatkozó allúziókkal. Itt emelném ki Sigismund Menčetić személyét (Novak, 1997. 148–151.), akinek nemcsak költészetében, de még életpályájában is számtalan Balassira emlékeztető vonást találunk. Kicsapongó életet élt, büntették meg verekedésért, erőszakolásért, tömlöc-ben is ült, ám Balassitól eltérően nem esett ki a magasabb réteg kegyéből, nem kellett folytonosan bizonyítania hűségét, ezért megkaphatta a legmagasabb köztisztviselői rangot, herceggé (knez) választották. (Novak, 1997. 149.) A temperamentum, hedonisztikus életszemlélet szintén Balassira emlékeztet, bár az ő pimasz merészsége leginkább istenes verseiben mutatkozik meg. Ez utóbbiak ellenkeznek a közösségi gyülekezeti énekekkel, hisz Menčetić a lírai individuációt képviseli, kételkedik, s ha mégis a teremtőhöz fordul, feltételeket szab (Horváth, 2004. 200–213.) A megalázkodást elutasító hang Menčetićnél az olvasót, kritikusokat megszólító versekben is jelen van. Az öntudat mindkettejük tulajdonsága: a horvát költő írói (pisnivač, pjesnik) mivoltát hangsúlyozta azzal, hogy anyanyelvén írt, de Balassi sem palástolta arisztokratikus származását, s büszkén vállalta, hogy etikai tudata lovagi egy olyan vitézlő rend korában, mely már távol esik a lovagrendektől. (Pirnát, 1996. 48.) Menčetić vershelyezetei ritualizáltak, ennek kulcsfontosságú szerepe van a trubadúrköltészetben. Pirnát Antal érvelésénél említettem, hogy a rítusok határozták meg az egyes műfajok kialakulását, azok előadásmódját, s az alkalmat, amikor kötelező jelleggel el kellett hangozniuk az énekeknek. Ezen rítusok kialakítása a trubadúrokhoz kötődik. A virágénekekben a csókon kívül mást tilos volt említeni, s az ennek való megfelelés eredménye a képes beszéd. Menčetićre is jellemző, hogy szexuális utalásai erősen szimbolikusak. A költészetben megjelennek az offenzív, falluszoid, animális szimbólumok, s a kerek, nedves női képek. (Novak, 1997. 146.) Balassi pl. Kit egy bokrétráról szerzett c. versére is többen hivatkoznak, s adják megfejtését a virágcsokor átadásának, mint motívumnak, melybe a kedves violát, s rózsát tett, hogy mutassa szerelmét, s hűségét. (Gerézdi, 1962. 283–284., Kőszeghy, 2009. 100–101.) Menčetić, mint az utolsó pillantásra létrejövő szerelem költője, kortársaival együtt a manierizmus érzékenységet jelezte előre. Balassi kései verseiben, mintegy jövőbe mutató jelként sejlik fel a manierizmus hangulata, azonban a fokozott érzéki hatások használata, a retorikai mesterkélt-

ség, intellektuális jelleg igazán csak Balassi követőjének, Rimay Jánosnak a verseire jellemző. (Szilasi, 2008. 32.)

Feltételezhető tehát egyfelől egy olyan városi jellegű hagyomány megléte a magyar költészetben, amelyet a 15. század végén, a földrajzi távolság okán, nem érintett meg abban a mértékben az olasz petrarkizmus, mint amennyire a horvát költészetet. Másfelől ki kell emelnünk a horvát petrarkizmus erősen városi jellegét: Dubrovnikon kívül másutt is működtek a 15. században petrarkisták, akiknek műveiből csupán töredékek maradtak fenn, s a magyar töredékekhez hasonlóan városi számadáskönyvekben. A magyar városi környezet tehát sok mindenben megegyezett a horváttal, a körülmények azonban nem kedveztek az anyanyelvű petrarkista költészet kialakulásának. Mindebből az is következik, hogy a magyarországi városokban a népszerű szerelmi költészet mindenképp virágozhatott. Balassi abban a szerencsés helyzetben volt, hogy udvari körökben mozoghatott, a magyar hagyomány és a népszerű petrarkizmus tehát nem csupán a városi környezet közvetítésével juthatott el hozzá.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balassi Bálint verseinek fragmentumi. Kritikai kiadás. 1998. <http://magyarirodalom.elte.hu/gepesk/bbom/krit/ir0055.htm> (Letöltés ideje: 2015. április 1.)

Di Francesco, Amedeo (2006): *'Performance' nélküli szereplő és személy nélküli szereplő?* In: Balassi Bálint költészete európai tükrében (Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia). Szerk. Majorossy Imre Gábor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 30–36.

Gerézdi Rabán (1962): *A magyar világi líra kezdetei.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 266–303.

Horváth Iván (2004): *BALASSI költészete történeti poétikai megközelítésben.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Kőszeghy Péter (2009): *Balassi Bálint.* KALLIGRAM, Pozsony

Kőszeghy Péter (2014): *Balassi Bálint. Magyar Amphión.* Balassi Kiadó, Budapest, 86–102.

Majorossy Imre Gábor (2006): *„Mivel hogy szív nélkül nincs élet mégsem...”* In: Balassi Bálint költészete európai tükrében (Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia). Szerk. Majorossy Imre Gábor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 75–82.

Novak, Slobodan Prospero (1997): *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604*, II. knjiga. AntiBarbarus, Zagreb.

Nuzzo, Armando (2006): *Balassi és az európai petrarkizmus*. In: Balassi Bálint költészete európai tükrében (Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia). Szerk. Majorossy Imre Gábor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 53–72.

Pirnát Antal (1996): *Balassi Bálint poétikája*. Balassi Kiadó, Budapest.

Sárközy Péter (2006): *Egy „magyar” szerző szép olasz komédiája és Balassi pásztorjáték-fordításának kérdése*. In: Balassi Bálint költészete európai tükrében (Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia). Szerk. Majorossy Imre Gábor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 39–51.

Szilasi László (2008): *A sas és az apró madarak* (Balassi Bálint költői nyelvének utóélete a XVII. század első harmadában). Balassi Kiadó, Budapest.

Tömösvári Emese (2006): *A Balassi-frazeológia és -toposzkészlet középkori előzményeihez*. In: Balassi Bálint költészete európai tükrében (Nemzetközi irodalomtörténeti konferencia). Szerk. Majorossy Imre Gábor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 118–132.

FOGALMI METAFORÁK VIZSGÁLATA A KENYÉR ÖSSZETEVŐT TARTALMAZÓ MAGYAR ÉS NÉMET FRAZÉMÁKBAN

Pápista Zsolt

Germanisztika (MA) – 5. évf.

zsolt.papista.91@gmail.com

Témavezető: Dr. Pásztor-Kicsi Mária egyetemi docens

BEVEZETÉS

A kenyér olyan táplálék, amely világszerte a legtöbb civilizációban alapvető tápláléknak számít, és amelynek kulturális, szimbolikus és vallásos jelentősége van. Mivel a kenyér évezredek óta szerves része az ember életének, nem meglepő, hogy a mindennapi szókincsben is szerepet kap. Dolgozatom célja konceptuális elemzés segítségével posztulálni azokat a fogalmi metaforákat a kenyér összetevőt tartalmazó magyar és német frazémákban, amelyekben a KENYÉR (vagy egy hozzá szorosan kötődő) fogalom képezi a forrástartományt. Mivel a frazémák pszicholingvisztikai egységekként a mentális lexikon részét képezik, amelyben az ember a világról alkotott tudása alapján csoportosítja a különböző fogalmi egységeket (Burger, 2003. 17.), ez a téma a nyelv és a kultúra szempontjából egyaránt érdekes, hiszen rámutat arra, hogy milyen hasonlóságok és eltérések léteznek a magyar és a német nyelvben a kenyérről alkotott kognitív viszonyt illetően.

A FOGALMI METAFORA

A kognitív nyelvészet szerint a fogalmi metafora jellemző része a gondolkodásnak, amely a nyelvi szinten lexikai metaforákként valósul meg. *„A kognitív nyelvészet szerint a metafora csak másodsorban nyelvi jelenség: azért fordulnak elő metaforikus nyelvi kifejezések a nyelvben, mert gondolkodásunk metaforikus természetű, tehát fogalmi metaforákra épül.”* (Kövecses-Benczes, 2010. 84.) A fogalmi metafora nem más, mint egy fogalom megértése egy másik segítségével, illetve egy forrástartomány leképezése egy céltartományra. (Lakoff, 1993. 206–207.) Ha olyan példákat veszünk, mint a messzire jut az életben, eltévelyedett, válaszút előtt áll, jó/rossz útra tért, sokra viszi az életben, sok mindenben ment keresztül, láthatjuk, hogy ezek ugyan az életre vonatkoznak, mégis nyilvánvalóak bennük az utazás elemei, így ezekben a metaforákban bizonyos megfelelések állnak fenn két fogalom, az ÉLET

és az UTAZÁS között. (Kövecses–Benczes, 2010. 79.) A fogalmi metaforák, ahogyan a példa is mutatja, egy általában konkrétabb forrástartományból (UTAZÁS), valamint egy elvontabb céltartományból (ÉLET) állnak (81.). A forrástartomány tehát az a fogalom, amely a céltartományban lévő fogalmat magyarázza valamilyen hasonlóság alapján.

MÓDSZEREK

A kutatás alapját egy kétnyelvű frazémajegyzék képezte, amely különböző egynyelvű és kétnyelvű szótárakból összegyűjtött frazémákat tartalmaz.¹ Frazéma alatt olyan nyelvi egységeket értünk, amelyek legalább két egységből állnak, és amelyeket stabil szerkezet, reprodukálhatóság és idiomatikusság jellemez. (Burger, 2003. 14.) Amennyiben egy frazéma rendelkezik ezekkel a jellemzőkkel, akkor a centrum-periféria modell keretében a centrumhoz sorolható, amennyiben pedig egy vagy több jellemző hiányzik belőle, a perifériához tartozik. (Fleischer, 1982. 111.)

A vizsgált anyag tartalmazza mindazokat a frazémákat, amelyekben a kenyér összetevő bizonyos fokú idiomatikussággal rendelkezik (tehát átvitt értelemben fordul elő) és tartalmazza még azokat a hasonlatokat (a perifériából) is, amelyekben maga a kenyér ugyan nem átvitt értelemben szerepel, de a hasonlatban kiemelt tulajdonságnak (a hasonlítási alapnak) köszönhetően a forrástartomány szerepét tölti be egy fogalmi metafora keretében. A céltartományok meghatározásakor elsősorban a szótárakban feltüntetett jelentéseket vettük figyelembe, így amennyiben ezek alapján egy frazéma több eltérő dologra is vonatkozott, ennek megfelelően több fogalmi metaforánál is figyelembe vettük.

A frazémák elemzése kimutatta, hogy öt olyan fogalmi metafora létezik a KENYÉR² forrástartománnyal, amely mindkét nyelvben előfordul, négy olyan, amely csak a magyarban, és hét olyan, amely csak a németben található meg. A következő fejezetekben részletesen bemutatjuk ezeket a fogalmi metaforákat, valamint rávilágítunk a hasonlóságokra és különbségekre is, amelyek a magyar és a német frazémákban mutatkoztak.

¹ A felhasznált szótárak jegyzéke: Szerk. Bárdosi, 2004., Forgács, 2004., Friedrich, 1966., Mrazović–Primorac, 1981., T. Litovkina, 2005., www.redensarten-index.de.

² Más, a KENYÉR fogalmával közvetlen kapcsolatban álló fogalmakat is figyelembe vettünk, amelyek ezekben a frazémákban jelen voltak, mint amilyen a KENYÉRFOGYASZTÁS, a KENYÉRRE KENHETŐ ANYAG, a KENYÉRREL FOGYASZTHATÓ ÉTEL és a KENYÉRSÜTÉS.

A MINDKÉT NYELVRE VONATKOZÓ FOGALMI METAFORÁK

A kenyér munka

A munkának egyik szempontja, amely megfigyelhető mindkét nyelv frazémáiban, a velejáró erőfeszítés, mint a német bitteres Brot (= 'savanyú kenyér') és az ein hartes/schweres Brot (= 'kemény/nehéz kenyér'), valamint a magyar nehéz kenyér példákban. Érdeemes észrevenni, hogy a németben ez a megterhelés olyan minőségjelzőkkel is kifejezhető, melyek a kenyér negatív tulajdonságaira vonatkoznak (bitter [= 'savanyú'], hart [= 'kemény']). A munka keresését a németben a nach Brot gehen (müssen) (= '[muszáj] kenyér után mennie') fejezi ki, míg a magyarban erre nincs megfelelő példa. Az állás elvesztését, vagy valakinek az állásától való megfosztását, a németben a sein Brot verlieren (= 'elveszti a kenyerét'), jemanden außer Brot setzen (= 'valakit kenyéren kívül helyez') és jemanden um Brot und Lohn bringen (= 'megfoszt valakit kenyerétől és fizetésétől') kifejezések írják le, a magyarban pedig az elveszti a kenyerét, a kenyér nélkül marad és az elveszi valakinek a kenyerét/valaki elől a kenyeret. A németben továbbá az in Brot und Lohn treten (= 'kenyérbe és bérbe lép') a munkaviszony megkötésére vonatkozik, a jemanden in Brot setzen (= 'kenyérbe helyez valakit') valakinek a foglalkoztatására, az im Brot sein (= 'kenyérben van') és az in Brot und Lohn stehen (= 'kenyérben és bérben áll') pedig azt fejezik ki, hogy valaki állandó munkaviszonyban van.

A kenyér megélhetés

Az A KENYÉR MEGÉLHETÉS fogalmi metafora visszavezethető arra a tényre, hogy az ember elsősorban fennmaradásának biztosítására törekszik, ami miatt a társadalomnak produktív tagjaként pénzt kell keresnie. A megkeresett pénzzel mindenekelőtt a legalapvetőbb biológiai szükségletét igyekszik kielégíteni, a táplálkozási szükségletét, és mivel a kenyér hagyományosan alapvető tápláléknak számít, mentálisan képviselheti az összes többi táplálékot. A metafora alapja tehát az, hogy a táplálkozás, azaz a kenyér, és az anyagiak egyaránt központi szerepet töltenek be az ember életében, mivel ezek munkájának célját képezik, és biztosítják fennmaradását.

A német (sich) sein Brot (sauer) verdienen (= '[savanyúan] keresi a kenyerét') és sein saueres/schweres Brot verdienen (= 'megkeresi a [savanyú/nehéz] kenyerét'), valamint a magyar kenyeret keres és megkeresi a kenyerét frazémákban látható, hogy a kenyér a fizetés szerepét tölti be. A meglévő anyagi biztonságot a németben a sein gutes/festes/hartes Brot haben (= 'jó/fesztes/kemény kenyere van'), a magyarban pedig a biztos kenyér és biztos kenyere van példák fejezik ki. Az ember anyagi helyzetét viszont gyakran fenyegetik más személyek vagy társadalmi tényezők, amit a

német jemandes Brot nehmen (= 'elveszi valaki kenyerét'), jemanden um sein Brot bringen (= 'megfoszt valakit kenyerétől') és jemanden aufs halbe Brot setzten (= 'fél kenyérre rak valakit') példák illusztrálnak, amelyek azt fejezik ki, hogy valakit megfosztanak pénztől, vagy, hogy csökkentik a fizetését. Különösen érdekesek azok a frazémák, amelyek (a német essen [= 'eszik'] és a magyar eszik igével) a kenyér fogyasztását írják le. Erre a németben példa lehet a wes Brot ich ess, des Lied ich sing (= 'akinek a kenyerét eszem, annak a nótáját fújom'), a sein eigenes Brot essen (= 'a saját kenyerét eszi') és a fremdes/anderer/fremder Leute Brot essen (= 'idegen kenyeret eszik/mások/más emberek kenyerét eszi'), valamint a magyarban a valakinek a kenyerét eszi és az akinek a kenyerét eszed, annak a nótáját fújjad példák, melyekben a kenyér fogyasztása az ember saját pénzének vagy mások pénzének költségére utal.³ Jegyezzük meg, hogy a magyarban az ember saját pénzének fogyasztása nem fordul elő olyan szerkezetben, amelyben az eszik ige szerepel; ezt a tartalmat az a maga kenyerén van/él frazéma fejezi ki. Ennek keretében lényeges kihangsúlyozni, hogy a magyarban a kenyér a háztartásnak az anyagi oldalára is vonatkozhat, amelyet valakivel közösen vagy önállóan vezethetünk, mint ahogyan azt az egy kenyéren él/van valakivel és a külön kenyéren él/van frazémák mutatják. Továbbá csak a magyarra jellemző, hogy a külföldi keresési lehetőség is előtérbe helyezhető, amit a másutt is esznek (fehér) kenyeret példa illusztrál.

A kenyér nélkülözhetetlen dolog

Néhány frazémában a kenyér nélkülözhetetlensége az emberi táplálkozásban kiterjed egyéb dolgokra, amelyek szükségesek az ember számára. A magyarban ez a gondolatot kizárólag hasonlat formájában fordul elő, miközben a tertium comparationis (a hasonlítás alapja) az adott dolog és a kenyér között a hasonló szintű fontosság az ember életében. Ezek a hasonlatok a következők: (úgy/annyira) kell, mint egy falat kenyér; olyan szükséges, mint egy/a falat kenyér és olyan szükség van vkire/vmire, mint egy falat kenyérre.⁴ A németben is létezik hasonló szerkezet, az etwas brauchen/nötig haben wie das liebe/tägliche Brot (= 'szükséges, mint a kedves/mindennapi kenyér'), miközben a lieb (= 'kedves') és täglich (= 'mindennapi') melléknevekkel a

³ Gyakran előfordulnak a frazeologizmusokban birtokos szerkezetek, amelyek rámutatnak arra, hogy a társadalomban elvárando, hogy mindenki biztosítsa a saját megélhetését, míg mások pénzének fogyasztása negatívan értelmeződik. Ezt különösen hangsúlyozza a magyar *keserű a más kenyere* példa.

⁴ A hasonlatokban is megállapíthattuk a céltartomány és a forrástartomány szerepét, azzal a különbséggel, hogy a hasonlatnál konkrétan megfogalmazódik a nyelvi szinten is, hogy melyik az a tulajdonság (vagyis mi az a hasonlítási alap), amely alapján a forrástartomány elérhetőséget biztosít a céltartományhoz.

további nyomatékot kap, hogy a kenyér értékes és rendszeresen szükséges az ember életében. Létezik azonban a németben a *das Brot- und Buttergeschäft* (= 'a kenyér- és vajüzlet') kifejezés, amely egy vállalat fő bevételi forrására vonatkozik. Ebben az esetben az a gondolat jut kifejezésre, hogy egy adott áru vagy szolgáltatás metaforikusan olyan szükséges a vevőnek, mint a mindennapi kenyér.

A kenyér életszínvonal

A gazdagság és a szegénység közötti alapvető különbség az ember anyagi lehetőségeiben tükröződik, ami közvetlen kapcsolatban áll az ember táplálkozásával – szegényebb körülmények között korlátozza a táplálkozását. A németben ez a különbség nagy szerepet játszik a frazémákban. Az *er ist ans Brot gewöhnt* (= 'hozzászokott a kenyérhez') kifejezésben a kenyér egy bizonyos életszínvonalat képvisel – a kenyér ebben az esetben önmagában a jólét mutatója. Az *er isst sein Brot nicht trocken* (= 'nem eszi szárazon a kenyérét') példában más a helyzet, mivel a jó élet mutatójaként valami egyéb táplálék szükséges, amelyet a kenyér mellé lehet fogyasztani, miközben a kenyér önmagában a szegénység gondolatát kelti. Ezzel az jut kifejezésre, hogy gazdagabb emberek a legalapvetőbb dolgoknál többet is megengedhetnek maguknak. A kenyér és a víz csoportosítása, mint a legalapvetőbb étel és ital, mindkét nyelvben egy nagyon korlátozott életmód gondolatát kelti. A magyarban a kenyéren és vízen él példa nyomorgást és szűkölködést fejez ki, míg a németben a *bei Wasser und Brot sitzen* (= 'víznél és kenyérnél ül') börtöntartózkodásra utal. A magyarban továbbá jobb a száraz kenyér békeséggel/békével, mint a hizlalt borjú perlekedéssel közmondásban a szegénység gondolatát a kenyérnek fizikai tulajdonsága (szárazság) váltja ki, az egy kenyéren él/van valakivel frazémában pedig a kenyér általánosan véve utal egy adott életszínvonalra, amelyben kettő vagy több ember osztozik, és amelynek a minősége csak a kontextusból kikövetkeztethető.

A kenyér élet

Az ÉLET KENYÉR fogalmi metafora azon alapszik, hogy a kenyér hagyományosan alapvető tápláléknak számít, és így fontos szerepet tölt be az ember túlélésében, ami miatt az élet fogalmával asszociatív viszonyban áll. Ez a fogalmi metafora a németben lényegesebb szerepet tölt be, mint a magyarban, mivel több frazémában szerepel. A német *der isst kein Brot mehr* (= 'ő már nem eszik kenyérét') példában párhuzamot vonunk a kenyér fogyasztása, mint rendszeres tevékenység, és maga az élet között, miközben a tevékenység megszűnése a halál gondolatát idézi. Hasonló párhuzam fordul elő a megette a kenyere javát frazémában, amely az egyetlen ehhez a fogalmi me-

taforához sorolható magyar példa – a kenyér az életet jelképezi, s így a fogyasztása az ember hátralévő életének fogyasztását jelképezi. A német *jemanden vom Brote tun/richten* (= 'eltávolít valakit a kenyérről') és *jemandem vom Brote helfen* (= 'lesegít valakit a kenyérről') kifejezésekben a kenyér elvont módon az élet szféráját képviseli, amelyről ha valakit eltávolítanak, azzal a halálát idézik elő. Vegyük észre, hogy ennek az eltávolításnak az iránya a *von* (= '-ról/-ről') előjáró miatt lefelé tart, ami A JÓ FÖNT VAN és A ROSSZ LENT VAN (Lakoff – Johnson, 1980, 463.) fogalmi metaforákra vezethető vissza. Következtetesként láthatjuk, hogy az ÉLET KENYÉR fogalmi metafora mindkét nyelvben a halál kontextusában fordul elő.

A CSAK MAGYAR NYELVRE VONATKOZÓ FOGALMI METAFORÁK

A kenyérre kenhető anyag jóság

Gyakori a magyarban az a kifejezés, hogy valaki olyan jó, hogy kenyérre lehetne kenni. Ebben az esetben a jóság fogalma szoros kapcsolatban van a kenyér fogyasztásával, ugyanis a pozitív emberi tulajdonságok és valamely kenyérre kenhető anyag (pl. lekvár, vaj stb.) között párhuzamot vonunk, mivel ez a legalapvetőbb táplálékunkat ízesebbé teszi, ami pozitívumnak számít. Hasonló konceptualizáció fordul elő a németben is A KENYÉR/KENYÉRREL FOGYASZTHATÓ ANYAG ELŐNY fogalmi metaforánál, ahol pozitív tartalmakat kötünk össze a kenyérrel, valamely kenyérre kenhető anyaggal vagy egyéb kenyérrel fogyasztható táplálékkal. Viszont míg a magyarban ez a pozitívum az emberi természetre vonatkozik, addig a németben bizonyos előnyöket képvisel.

A kenyér szokásos hozzáállás

A magyarban gyakori a nem kenyere kifejezést alkalmazni, ha arra szeretnénk utalni, hogy valakit valami nem érdekel, hogy távol áll tőle, hogy nem szokása, mint pl. ha azt mondjuk, nem kenyere az igazmondás. Ebben az esetben a kenyér rendszeres fogyasztása képezi a konceptualizáció alapját, mint a németben A RENDSZERESSÉG KENYÉR fogalmi metaforánál.

A kenyér használati tárgyak okozta gond

Használati tárgyakkal kapcsolatban szokás mondani, hogy nem kér kenyeret. Ezzel azt a gondolatot fejezzük ki, hogy valaminek a használata nem kerül semmibe, problémát nem okoz, ezért nem kellene figyelmen kívül hagyni. Ebben a konceptualizációban a kenyérkérés valakinek az eltartásából, etetéséből ered, és ez a gondolat kiterjed a használati tárgyak alkalmazásával kapcsolatos fáradozásra, illetve költségekre is. A kenyér tehát ebben a kon-

textusban valamilyen gondot képvisel, a kenyér kérése pedig annak a gondnak a kiváltását.

A kenyér negatív sors

A valaki(k)nek/valaminek a keserű kenyerét eszi frazémában a kenyér az ember negatív sorsára utal. Ez a fogalmi metafora elsősorban A KENYÉR ÉLETSZÍNVONAL fogalmi metaforára vezethető vissza, amelynél a kenyér a nehéz életkörülményeket jelképezheti. Ennél a példánál azonban egy tágabb fogalomra is kiterjed a kenyérmetafora, méghozzá az ember negatív sorsára bármilyen téren. A kellemetlenség gondolatát ebben az esetben a keserű melléknév váltja ki, miközben párhuzamot vonunk a kenyérnek egy negatív tulajdonsága és egy helyzet kellemetlensége között.

A CSAK NÉMET NYELVRE VONATKOZÓ FOGALMI METAFORÁK

A kenyér rendszeresség

Egyes frazémákban a konceptualizáció azon a tényen alapul, hogy az ember táplálkozása rendszeres folyamat. Mivel a kenyér alapvető táplálékként szinte minden étkezésnél jelen van, szintén rendelkezik rendszerességgelleggel. Az er ist das tägliche Brot bei jemandem (= 'ő a mindennapi kenyér valakinél') és jemandes täglich Brot sein (= 'valaki mindennapi kenyeré') frazémák a Brot összetevő és a täglich (= 'mindennapi') jelző kombinálása által fejezik ki ezt a rendszerességet, miközben az első kifejezi egy személy rendszeres ott-tartózkodását valakinél, az utóbbi pedig valakinek a rendszeres problémáira, feladataira vagy szokásos helyzeteire utal. A kenyérfogyasztás rendszeressége utalhat más személyek rendszeres, negatívan értékelt kijelentéseire is, méghozzá két különböző perspektívából. Az etwas (stets) zum Brote/auf dem Brot essen müssen (= 'valamit [mindig] kenyérhez/kenyéren muszáj ennie') kifejezés valakinek a rendszeres szemrehányásainak a tűrését írja le, a jemandem etwas aufs Brot streichen/schmierem (= 'valakinek valamit a kenyérre ken') pedig az ellenkezőjét, vagyis azt, hogy valaki rendszeresen szemrehányásokat tesz vagy dicsekszik valakinek.⁵ Ezeknek a kellemetlen verbális tartalmaknak az elkerülhetetlenségét a müssen (= 'muszáj') módbeli segédige mellett az a tény is sugallja, hogy maga a táplálkozás is mellőzhetetlen folyamat.

A kenyér anyagi tulajdon

⁵ Mindkét perspektívában a negatív verbális tartalom egy kenyérre kent anyag képében fordul elő, így ennek a fogalmi metaforának a keretében egy további, alárendelt fogalmi metaforáról beszélhetünk: A KENYÉRRÉ KENT ANYAG NEGATÍV VERBÁLIS TARTALOM.

Két frazémában a Brot összetevő az ANYAGI TULAJDON fogalmát képviseli.⁶ A kenyér és a tulajdon közötti hasonlóságok arra vezethetők vissza, hogy mindkettő valakinek érdeme lehet, munkájának gyümölcse, és hogy a tulajdon gyakran (főleg a földművelésben) a megélhetés forrása, aminek köszönhetően valaki biztosítani tudja az ennivalót is. A dem anderen sein Brot nicht gönnen (= 'féltékeny valaki kenyérére') kifejezésben egy másik személy tulajdonával szembeni féltékenység jut kifejezésre, míg az es ist Brot und Korb dahin (= 'oda van kenyér és kosár is') a tulajdon elvesztésére vonatkozik.

A kenyér tapasztalat

Az er hat von mehr als einem Brot gegessen (= 'több mint egy kenyérből evett') frazeologizmusban a TAPASZTALAT fogalom a céltartomány, mivel azt fejezi ki, hogy valaki bejárta a világot, vagy kimondottan sok tapasztalattal rendelkezik. A konceptualizáció azon alapul, hogy a több mint egy kenyér átvitt értelemben fejezi ki, hogy valaki sok helyen vagy országban járt, és ennek köszönhetően sok tapasztalatot szerzett (miközben az ottani ételt, illetve kenyeret fogyasztotta). A két fogalom közötti hasonlóság tehát arra vezethető vissza, hogy bizonyos ételek és bizonyos tapasztalatok bizonyos helyekhez köthetők.

A kenyér bekövetkezendő negatív esemény

Ez a fogalmi metafora kizárólag a dem ist sein Brot gebacken (= 'ennek megsült a kenyere') frazémánál fordul elő, amely egy bekövetkezendő büntetésre, valamint valakinek akármilyen bekövetkezendő negatív sorsára vonatkozik. Ebben az esetben egy olyan metaforáról van szó, amely metonímián alapul. Ennek a kifejezésnek a keletkezése a halálbüntetéshez kötődő utolsó étkezésre vezethető vissza (idiome.deacademic.com), és ennek alapján eredetileg az elítélt büntetésére és halálára (tehát bekövetkezendő sorsára) vonatkozott. Mivel az utolsó étkezés a halálbüntetés szertartásos része, részegész viszonyon alapuló metonímiáról van szó. A frazéma mai használatánál azonban már nem lehet szó metonímián alapuló konceptualizációról, mivel már nem a HALÁLBÜNTETÉS fogalmára vonatkozik, hanem kiterjedt egy személy bármilyen negatív sorsára (a halál és a büntetés mellett), és így csak a gondolat maradt, hogy a(z) (utolsó) kenyér egy bekövetkezendő rosszra utal.

⁶ Az ANYAGI TULAJDON fogalma ezekben az esetekben tágabb a MEGÉLHETÉS fogalmánál, mivel nem csak a pénzre vonatkozik, hanem egy személy bármilyen tulajdonára, amely miatt ezek a frazémák nem sorolhatók A KENYÉR MEGÉLHETÉS fogalmi metaforához.

A kenyér/kenyérrel fogyasztható étel előny

Egyes frazémákban a Brot összetevő mellett a Butter (= 'vaj') és a Wurst (= 'kolbász') komponensek is jelentkeznek, vagy képletesen egy valamivel megkent kenyér fordul elő. Olyan ételekről van tehát szó, amelyeket kenyérrel együtt lehet fogyasztani. Mivel a kenyér alapvető táplálékként magától értetődőnek vehető az étkezésben, ezek a vele fogyasztható ételek bizonyos kiváltságra tettek szert, és a frazémákban értékesebbek a kenyérnél, valamint az étel legkívánatosabb részét képezik. Így a wissen auf welcher Seite das Brot gebuttert/gestrichen ist (= 'tudja, hogy melyik oldalán van megkenve a kenyér') kifejezésben jelen van a gondolat, hogy a kenyér megkent része a kívánatosabb, és kifejezi, hogy valaki tudja, mi jelent számára előnyt. Érdeemes megfigyelni, hogy a többi példában ez a gondolat csak negatív kontextusban fordul elő, ahol valakinek elveszik a kenyerről a vajat vagy a kolbászt, ahol egy ilyen szándékot kell megakadályozni, vagy ahol valaki féltékeny egy másik személynek valamilyen előnyére. Valakinek az előnyeit tehát ezekben az esetekben mindig fenyegeti valamilyen külső tényező. Ezt bizonyítják a következő kifejezések: jemandem die Butter vom Brot nehmen (= 'elveszi valakitől a vajat a kenyérről'), sich die Butter (nicht) vom Brot nehmen lassen (= '[nem] engedi, hogy elvégyék tőle a vajat a kenyérről'), sich die Wurst vom Brot nehmen/ziehen lassen (= 'hagyja, hogy elvegyék/lehúzzák a kolbászt a kenyerről'), jemandem nicht die Butter auf dem Brot gönnen (= 'féltékeny valakinek a vajára a kenyérén'). A des einen Tod ist des anderen Brot (= 'az egyik halála a másik kenyere') példa ezt az előnyt magával a kenyérrel fejezi ki, miközben ez az előny egy másik személy kárából ered.

A kenyérfogyasztás átlagos képesség

A mehr können als Brot essen (= 'többet tud, mint csak kenyeret enni') és dazu gehörrt mehr als Brot essen (= 'ahhoz több kell, mint kenyeret enni') frazémákban a kenyérfogyasztás metaforikusan átlagos ismeretekre és képességekre vonatkozik, amelyek csak egyszerű műveletek elvégzését segítik. A metafora azon alapul, hogy mindenkinek kivétel nélkül táplálkoznia kell, és mivel a kenyér alapvető tápláléknak számít, fogyasztása teljesen átlagos, amit mindenki megtehet.

A kenyér lezárt ügy

A das Brot ist schon im Ofen (= 'a kenyér már a kemencében van') frazémában a KENYÉR fogalma egy lezárt, befejezett ügyre vonatkozik. A konceptualizáció alapja a kenyérsütés folyamata, amely párhuzamos folyamatként szolgál egy problémás helyzet megoldásához viszonyítva. A kenyér-

tésza elkészítése az, ami metaforikusan képviseli a probléma megoldásának folyamatát, és amikor a kenyér a kemencében van, az ügy lezártnak tekinthető.

KÖVETKEZTETÉSEK

A konceptuális elemzés kimutatta, hogy a magyar és a német frazémákban öt közös fogalmi metafora létezik, amelyekben a KENYÉR fogalma képezi a forrástartományt. A céltartományok, amelyek mindkét nyelv metaforáiban előfordulnak, azaz a MUNKA, a MEGÉLHETÉS, a NÉLKÖLÖZHETETLEN DOLOG, az ÉLET SZÍN VONAL és az ÉLET, rámutatnak arra, hogy a kenyérnek milyen kognitív státusa van mindkét kultúrában. Egy olyan táplálékról van ugyanis szó, amely az ember életét teljes egészében meghatározza, szükséges feltétele annak, minőségének mutatója, és emiatt az ember munkájának is elsődleges célja. A legtöbb frazéma esetében a KENYÉR forrástartomány mindkét nyelvben a MUNKA és a MEGÉLHETÉS céltartományokat magyarázza, amiből arra következtethetünk, hogy a kenyérnek ezen aspektusai a leglényegesebbek ebben a két kultúrában.

Továbbá lényeges kiemelni, hogy lexikális szinten sok esetben jelentős szerepet játszanak a konceptualizációkban az olyan melléknevek, amelyek a kenyérnek valamely fizikai tulajdonságára vonatkoznak, mint amilyen az íz (pl. savanyú), a súly (pl. nehéz), a mennyiség (pl. fél), az állottság (pl. száraz), valamint az olyan melléknevek, amelyek az ember pozitív viszonyát fejezik ki vele (pl. kedves, mindennapi, szükséges, biztos).

A konceptualizációkban tehát mindkét nyelvben nagy jelentősége van a kenyér szerepének az ember életében, valamint a különféle érzékszervekkel észlelhető jellemzőinek is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyar szólástár: Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára. Szerk. Bárdosi Vilmos Tinta Könyvkiadó, 2004. Budapest.

Burger, Harald (2003): *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen.* Erich Schmidt Verlag, Berlin.

Fleischer, Wolfgang (1982): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache.* VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.

Forgács Tamás (2004): *Magyar szólások és közmondások szótára: Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve.* Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Friedrich, Wolf (1966): *Moderne deutsche Idiomatik: Systematisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen*. Max Hueber Verlag, München.

Kövecses Zoltán– Benczes Réka (2010): *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Mrazović, Pavica–Primorac, Ružica (1981): *Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch: Deutsche Idiomatiche Wendungen und ihre serbokroatischen Entsprechungen*. Narodna Knjiga, Beograd.

<http://www.redensarten-index.de> (Letöltés ideje: 2014. december 18.)

Lakoff, George–Johnson, Mark (1980): Conceptual Metaphor in Everyday Language. *The Journal of Philosophy*, 77. 8, 453–486.

Lakoff, George (1993): *The contemporary theory of metaphor*. In: *Metaphor and Thought*. Ed. Ortony, Andrew Cambridge University Press, Cambridge. <http://idiome.deacademic.com> (Letöltés ideje: 2014. december 18.)

T. Litovkina, Anna (2005): *Magyar közmondástár: Közmondások értelmező szótára példákkal szemlélítve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

KORPUSZALAPÚ ELEMZÉS AZ ETNIKAI DISKURZUS METAFORIKÁINAK FELTÁRÁSÁHOZ NÉMET NYELVŰ ÚJSÁGCIKKEK ALAPJÁN

Bodnár Emese

Germanisztika (BA) – 3. évf.

14behu14@gmail.com

Témavezető: Majoros Krisztián egyetemi tanársegéd

ELMÉLETI HÁTTÉR

A metafora jelensége már évezredek óta fontos részét képezi a képi nyelvet és a retorikai beszédeket érintő kutatásoknak, melyek neves filozófusok, irodalomtörténészek, és nyelvészek életpályájához köthetőek. Az idő folyamán kialakult számos sokszínű, olykor egymással is versengő és szembenálló elmélet és irányzat pedig korunkbeli nyelvészeti iskolák kutatási programjait is meghatározzák.

Évezredekkel ezelőttre tehető azon felfogás kialakulása, mely szerint a metaforát elsősorban mint egy hasonlóságon alapuló nyelvi kifejezőeszközt, trópuszt kell vizsgálni. Ez a szemléletmód az évezredek folyamán a nyelvtudomány területén jelentősen megváltozott, s napjainkban a metafora jelenségéhez elválaszthatatlanul kapcsolódik a kogníció fogalma.¹ A fogalmi metaforaelmélet keretét képező kognitív nyelvészetben indult kibontakozásnak ugyanis az a nézet, mely szerint az elme és a fogalmi rendszerünk a nyelv által a világ metaforikus érzékeléséről adnak számot. Fogalmi rendszerünk metaforikus felépítése világít rá arra, hogy mindent metaforikusan, ún. képisémák által érzékelünk. A metaforák fogalmi eredetét a kognitív nyelvészet holista irányzatának főbb képviselői, George Lakoff és Mark Johnson az 1980-ban megjelent *Metaphors we live by* c. művükben ismertették.² Elméle-

¹ „Die Kognition – also der menschliche Geist, der Prozesse wie Wahrnehmen, Denken und Sprechen umfasst [...]” (Schwarz, 2008. 15.)

A kogníció – tehát az emberi elme olyan folyamatokat foglal magába, mint az érzékelés, gondolkodás, és a beszélés [...]. (Fordítás: Bodnár Emese)

² A holista felfogás a kognitív nyelvészetben azt a nézetet jelenti, mely szerint az elme funkcióit egy és ugyanazon kognitív folyamatok irányítják. Ezzel szemben áll az elme moduláris felfogása, mely arra épül, hogy az egyes modulokat más kognitív folyamatok uralják. (Vö. Kövecses–Benczes, 2010. 15.)

Az ún. kognitív folyamatokra Kövecses–Benczes az alábbi definíciót adja: „Olyan mentális folyamatok, amelyek környezetünk értelmezésében segítenek, és nagyrészt nem tudatosak. Kognitív folyamatnak számít többek között az érzékelés, a figyelem, a kategorizáció, a perspektíva vagy az alak-háttér elrendezés.” (Kövecses–Benczes, 2010. 227.)

tük szerint metaforák határozzák meg nyelvhasználatunkat, gondolkodásunkat, sőt, a cselekvésünket is.

A fogalmi metaforaelmélet szerint maga a metafora két fogalmi tartományból áll, egy konkrét forrástartományból, illetve egy absztraktabb céltartományból, melyek elemei közt bizonyos kritériumok szerint metaforikus projekció (leképezés) jöhet létre. A projekció az egyirányúság elvéhez híven kizárólag a forrástartomány irányából történik a céltartomány irányába, más szóval: a konkrét tartomány (konceptus) fogalmi és kifejezései által érthetjük meg az absztrakt céltartományt. A fogalmi metafora a nyelv szintjén a metaforikus nyelvi kifejezésekben realizálódik, amint azt az alábbi a szerelem tánc fogalmi metafora példája is szemlélteti:³

A Szerelem Tánc
a, az utolsó tánc
b, a szerelem ritmusa
b, partner egy életre

Ezek a metaforikus nyelvi kifejezések tehát a Szerelem, mint absztrakt konceptus és a Tánc, mint konkrét konceptus közötti projekció, azaz fogalmi metafora nyelvi realizációi.

A fent említett elmélet szerint a metaforákat különböző kritériumok alapján lehet kategorizálni, melyek közül a legtöbbet említett s hivatkozott aspektus a metaforák kognitív funkciója.⁴ A metaforák kognitív funkció szerinti csoportosításakor Lakoff és Johnson (1980) különbséget tesz iránymetaforák, ontológiai metaforák, illetve szerkezeti metaforák között. A szerkezeti metaforák típusához ők olyan eseteket rendelnek, melyekben egy konceptus egy másik konceptus által metaforikusan strukturált, annak szerkezete szerint van felépítve.⁵ Mivel jelenlegi kutatásomban kizárólag olyan metaforikus nyelvi kifejezésekkel foglalkozok, melyek (a fenti klasszifikáció

³ Ezen a ponton hangsúlyoznám, hogy az elmélet szerint magukat a fogalmi metaforákat kiskapitális betűtípussal, míg a metaforikus nyelvi kifejezéseket kurzív betűstílussal jelölöm.

⁴ Ezen kívül Kövecses és Benczes szerint csoportosíthatjuk a metaforákat még a konvencionalitásuk, természetük, és generikus-specifikus jellegük alapján. (Vö. Kövecses-Benczes, 2010. 90–93.)

⁵ „Die Metaphern, [...] nennen wir Strukturmetaphern; damit meinen wir Fälle, in denen ein Konzept von einem anderen Konzept her metaphorisch strukturiert wird.” (Lakoff–Johnson, 1998. 22.) – Kiemelés az eredeti szövegben.

A metaforákat [...] szerkezeti metaforáknak nevezzük, s ezzel olyan eseteket gondolunk, melyekben egy konceptus egy másik konceptus által metaforikusan strukturált. (saját fordítás – B. E.)

szerint) szerkezeti metaforák létre engednek következtetni, ezért ezen a ponton eltekintek a metaforák csoportosításának további lehetőségeitől.

A KORPUSZELEMZÉS ÉS A KORPUSZ

Korpuszalapú kutatások során különféle típusú korpuszok állnak rendelkezésre, melyek kiértékelését kvalitatívan és kvantitatívan egyaránt el lehet végezni.⁶ A nyelvi adatok gyűjtésénél Stefanowitsch (2006) hét különféle stratégiát (azaz eljárásmodot) különböztet meg. A jelen tanulmányban bemutatott korpuszelemzés a Stefanowitsch által manuális keresésnek (i) és a céltartományi elemekre irányuló keresésnek (iii) nevezett eljárásmodok határára mozog. Magát az elemzést a COSMAS II korpuszkereső-, és elemző-program tette lehetővé.

A keresőkérdések megfogalmazásának első lépéseként a kiterjedt mennyiségű nyelvi adat miatt leszűkítettem a korpuszt (a korpusz kvalitatív kiértékelésének érdekében), azaz nem csupán egy, hanem két céltartományi elemet tartalmazó keresőkérdéseket fogalmaztam meg a COSMAS II keresőszintaxisának és operátorainak segítségével. Így olyan elemeket tartalmaztak a keresőkérdéseim, mint pl. Einwanderer (bevándorló), Migrant (migráns), Zuwanderer (bevándorló), illetve ezekhez társultak a keresőkérdés második részeként etnikai kisebbségek gyűjtőnevei.⁷ Miután az egyes találatokat a metaforikus nyelvhasználatra való tekintettel tágabb kontextusrészletekben exportáltam, megvizsgáltam őket, s az így kapott nyelvi adatokat a kutatás szempontjából releváns kérdésfelvetés fényében interpretáltam.⁸

Korpuszelemzésemben a német Nürnberger Nachrichten c. napilap internetes verziójának újságcikkeit vizsgáltam, melyet egy 107.560.290 szóból és 116 dokumentumból álló részkorpuszra szűkítettem le, amit a későbbiekben elemeztem. A Nürnberger Nachrichten a mannheimi IDS korpusz részét képezi, s az általam alkalmazott COSMAS II program segítségével elérhető. Az

⁶ Ahogy Scherer is bemutatja, a korpuszt nemcsak kvalitatívan, hanem kvantitatívan is ki lehet értékelni. A két típus között abban rejlik a különbség, hogy hogyan kezeljük magát a kiinduló kérdést. Miközben a kvalitatív elemzések középpontjában maga a vizsgálandó jelenség, s annak a klasszifikálása és értelmezése áll, a kvantitatív elemzések éppen a gyakorisági adatok és azoknak az összehasonlítása releváns. (Vö. Scherer, 2006. 35.)

⁷ A következő gyűjtőneveket adtam meg: török, magyar, roma, szinti, arab, orosz, olasz, lengyel, görög, román. Ezekon kívül az iszlámot, mint vallást is megfogalmaztam a keresőkérdések egyik elemeként, mégpedig azzal az előfeltevéssel, hogy elsősorban az arab országokból származó bevándorlók iszlám vallásúak.

⁸ Ezen a ponton szeretném megjegyezni, hogy az elemzésemben az etnikai kisebbségek metaforikus értelmezését németországi kontextusban vizsgálom. Ez azt jelenti, hogy a vizsgálat során számos olyan metaforikus kifejezést vetettem el, mely más országokban élő etnikai kisebbségekre vonatkozik.

újságcikkek számát megjelenési idejükre való tekintettel szűkítettem 2004 májusa és 2013 decembere közé. Ez a lépés azzal az előfeltevéssel magyarázható, hogy több európai ország 2004-es EU-s csatlakozása után esetlegesen növekedhetett azoknak az újságcikkeknek a száma, melyek az etnikai diskurzus részét képezve politikai-etnikai viszonyokat kifejező metaforikus nyelvi kifejezéseket tartalmaznak.

AZ IDEGENELLENESÉG NYELVI MEGVALÓSULÁSAI

*„Nem maguk a dolgok azok, amik minket nyugtalanítanak,
hanem sokkal inkább az, amit mi a dolgokról gondolunk”*
(Seneca)⁹

Az újságcikkek nyelvezete és az informativitás

A nyelvnek, mint absztrakt fogalomnak a hétköznapi felfogás szerint csupán a kommunikációban betöltött szerepe illetve funkciója ismert, magának a nyelv egyéb aspektusainak már jórészt nem tulajdonítanak jelentős szerepet. Egyértelműen kijelenthető, hogy a nyelvnek többek között a manipulatív és a perzuazív funkciója kevésbé ismert.¹⁰

Ahogy Skirl és Schwarz Friesel (2013) hangsúlyozza, a politikai tudósítások szövegét a média intuitívan, egyes társadalmi témákat, diszkussziókat és aspektusokat kiemelve kreatívan alakíthatja – és a metaforák, mivel azok különböző kommunikatív funkciókat tölthetnek be, ebben a folyamatban elengedhetetlen kelléket képezik a média nyelvezetének formálásában. (vö. Skirl–Schwarz–Friesel, 2013. 72.)

Ezt a tényt szem előtt tartva rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy a média így már közel sem az ún. informativitás funkcióját tartja szem előtt, tehát nem azt, hogy az embereket hírekkel értesítse objektív(!) nézőpontból. Sokkal inkább szembetűnő a média nyelvezetével kapcsolatban, hogy az emberek elleni gyűlölet kifejezőeszközeinek burkolt tárházává vált.

Példák a metaforikus nyelvi kifejezésekre az etnikai diskurzusból

⁹ „Es sind nicht die Dinge, die uns beunruhigen, sondern was wir über die Dinge denken.” (A fenti fordítás: Bodnár Emese)

¹⁰ A perzuazív kifejezés azt jelenti, hogy valami mások meggyőzésére, rábeszélésére irányul.

A nyelvészet keretén belül bontakozik ki egyébként egyre inkább az ún. kritikus kogníciónyelvészet, mely interdiszciplináris kutatásokat végezve a nyelv manipulatív és perzuazív szerepét vizsgálja nemcsak az egyéni nyelvhasználat szintjén, hanem a média nyelvezetében is. (Vö. Schwarz–Friesel–Chur, 2014. 123.)

A következő példák a Nürnberger Nachrichten c. regionális napilapból az etnikai kisebbségekről a német társadalmi kontextusban kialakult ellenségeképeket hivatottak szemléltetni. Az alább felsorolt esetek viszont csak egy töredékét mutatják be annak a képnek, amely a korpuszelemzésem során kirajzolódott.

HADI METAFORIKA

A vizsgált korpuszban számos olyan metaforikus nyelvi kifejezésre lettem figyelmes, melyek a hadi metaforika nyelvi megvalósulásainak tekinthetők. A legtöbb példa arra világít rá, hogy az etnikai kisebbségek tagjait (vagy az iszlám esetében a vallási közösség tagjait) egy másik nemzet katonáiként konceptualizálják. Az első példámban található metaforikus kifejezésben a svábok katonák fogalmi metafora létrehozásához követhetjük, mégpedig abból, hogy a Berlinbe való érkezésük az Invasion (invázió) lexémával, azaz egy, a katonai diskurzusból származó szóval van körülírva.¹¹

(1)

13. BERLIN – Zu wenig Schwaben gibt es in Berlin nicht. Denn die größte Einwanderergruppe sind in der Hauptstadt keineswegs die Türken: Deren Gemeinde umfasst 119000 Mitglieder, aus Baden-Württemberg hingegen kommen 201000 Neu-Berliner – eine Invasion, die manche Berliner schon nervt, [...]. (NUN07/MAI.02859 Nürnberger Nachrichten, 25.05.2007, S. 23; Ein Forchheimer will den Club ärgern - Jung-Nationalspieler Roberto Hilbert ist mit seinem VfB gestern in Berlin eingetroffen)

13. BERLIN- Nincs éppen túl kevés sváb Berlinben. Mert a legnagyobb bevándorlók alkotta csoportot semmi esetre sem a törökök teszik ki: az ő közösségük mintegy 119000 tagot számlál, ezzel szemben Baden-Württemberg tartományból 201000 „új-berlini” jön – egy invázió, ami több berlintit már idegesít, [...]

A következő példa (2) az Eroberung (hódítás, bevétel) lexéma által arra a fogalmi metaforára enged következtetni, melyet nyelvi szinten az iszlámok Európa hódítói metaforával ragadhatunk meg. Ez a metafora, valamint az ehhez tartozó metaforikus nyelvi szóhasználat történelmileg pedig a 15–17.

¹¹ Ezen a ponton megjegyzendő, hogy a Lakoffi fogalmi metaforaelmélet alapján a metaforikus nyelvi kifejezéseket a jelen tanulmányomban található példákban kurzivált írással jelzem (a fordításban is), míg magukat a fogalmi metaforákat kiskapitális effektussal.

századra nyúlik vissza, amikor is a világ egészére kiterjedő hódító hadjáratok zajlottak le.

(2)

[...] Er spricht von der Eroberung Europas durch den Islam, sagt, dass Muslime grundsätzlich ungebildet seien, weniger leistungsbereit und -fähig. [...]

(NUN11/MAR.02057 Nürnberger Nachrichten, 21.03.2011, S. 8; Der gute und der böse Islam - In Tutzing streiten die Gelehrten mit Thilo Sarrazin über dessen Thesen)

[...] Ő Európa iszlám általi hódításáról beszél, s azt mondja, hogy a muszlimok alapvetően nem képzetek, kevésbé munkaképesek, és kevésbé képesek jó teljesítményre. [...]

VÍZMETAFORIKA

A korpuszban előforduló metaforikus nyelvi kifejezések közül a legtöbb kifejezés a növénymetaforika mellett a vízmetaforikát érinti. Ezek a kifejezések, valamint lexémák, pl. a Strom, Welle, Zustrom (folyam, hullám, ár(adat)) konvencionálisnak minősülnek,¹² és ezzel együtt némelyik halott metaforának tekinthető.¹³

(3)

Zudem sei die Integration der Zuwanderer in den Arbeitsmarkt 2011 viel besser gelungen als bei früheren Wellen, ergänzt Herbert Brücker vom Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung in Nürnberg. [...]

(NUN12/NOV.01675 Nürnberger Nachrichten, 16.11.2012, S. 3; Von großen Hoffnungen und kleinen Sprachproblemen - Hunderttausende Südeuropäer suchen in Deutschland eine berufliche Zukunft; Die meisten kommen aber wohl nicht, um zu bleiben)

Ráadásul a bevándorlók munkapiacra való integrációja sokkal jobban sikerült 2011-ben, mint a korábbi hullámoknál – egészíti ki Herbert Brücker, a nürnbergi munkaerőpiac-, és szakmakutató intézet dolgozója.[...]

¹² „A konvencionalitás a kognitív nyelvészetben a mindennapiságot, a gyakoriságot hivatott kifejezni. Vagyis: ha egy nyelvi közösség gyakorta használ egy metaforát, akkor azt a metaforát az adott nyelvi közösségben konvencionálisnak tekintjük.” (Kövecses–Benczes, 2010. 90.)

¹³ Halott – vagy lexikalizált – metafora alatt Kohl (2007) azokat a metaforákat érti, melyek a mindennapi nyelvben már olyan mértékben jelen vannak, hogy az ember észre sem veszi azoknak metaforikus mivoltát. (Kohl, 2007. 20) A „halott metafora”-elméletre vonatkozó elméletet egyébként Kövecses–Benczes (2010) mutatja be Boroditsky és Ramscar (2002) kísérleteinek nyomán. (Kövecses–Benczes, 2010. 118–119)

(4)

[...] Dass die interkulturelle Arbeit mit Türken begann, verwundert nicht. Schließlich stellten diese bis zum Zusammenbruch der UDSSR und dem massenhaften Zustrom von Spätaussiedlern und anderen Zuwanderern aus dem russischsprachigen Raum die größte Migrantengruppe in Nürnberg. (NUN11/OKT.02787 Nürnberger Nachrichten, 28.10.2011, S. 14; Pionierleistung der Mudra macht Schule - In Nürnberg startete die interkulturelle Drogenberatung schon vor 25)

[...] Az, hogy az interkulturális munka a törökökkel kezdődött, nem meglepő. Végülis ők alkották a legnagyobb migráncsoportot Nürnbergben a Szovjetunió összeomlásáig és az orosznyelvű területről érkező később kitelepültek és más bevándorlók alkotta tömeges áradatig.

A fentebbi példákban a bevándorlás konceptusa szorosan összefügg a víz konceptusával, mely ennek alapján a bevándorlás víz fogalmi metafora megletéről tanúskodik. Ezeket az ember elsőre nem feltétlenül a figuratív nyelvhasználatra való példákként értelmezné, azonban ha tüzetesebben szemügyre vesszük a fentebb kurziváltan jelzett metaforikus nyelvi kifejezéseket, egyértelműen kirajzolódik, hogy a lexémák, mint a hullám, ár(adat), folyam, illetve a massenhaft (tömeges) jelző metaforikusan értelmezhetőek. Ezekre viszont nemcsak hogy fogalmi metaforák nyomaiként tekinthetünk, hanem egyben az olvasó számára negatív konnotációt közvetítő kifejezéseként is, befolyásolva ezzel az olvasó mentális rendszerében kialakuló vagy már éppen meglévő képet az adott etnikai kisebbségről. Ezen kifejezéseket olvasva pedig az az elképzelés rögzülhet az ember fejében és gondolatmenetében – ezáltal pedig kommunikációjában a nyelvhasználata során is visszatükröződhet – hogy a bevándorlóktól félnünk kell, mert a lakosságnak és az országnak egyaránt veszélyt jelentenek – akár „árvíz” formájában.

JÁTÉKMETAFORIKA

Az elemzésem alapjául szolgáló kontextusrészletekből összeállított és exportált korpuszban metaforikus kifejezések széles palettája rajzolódott ki, melyek alapján ezeket a játékmetaforika csoportjához soroltam be, és ezen belül szintén három alcsoportot különítettem el az alábbi szempontok szerint:

Etnikai kisebbségek valamint bevándorlók ennek alapján megfeleltethetőek:

- 1, magával a játékszerrel (5-ös példa)
- 2, a játékosokkal más bevándorlók ellenfeleként (6-os példa)
- 3, a játékosokkal a németek ellenfeleként (7-es példa)

Az alábbi kontextusdarabban (5) a metaforikus nyelvi kifejezés a roma kisebbségre vonatkozó a romák céltáblák fogalmi metaforát realizálják nyelvi szinten. A metaforikus kifejezés jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy az olvasóban megmarad az asszociáció, mely szerint a romák kisebbségéhez tartozókat mint céltáblákat kell érzékelnünk – azaz rájuk mint kihelyezett tárgyakra kell tekintenünk, amiket minden egyes alkalommal *„el kell találnunk”*, és *„meg kell sebezniük”*.

(5)

In der gesamten Union seien Migranten und ethnische Minderheiten bei Beschäftigung, Bildung oder der Wohnungssuche Diskriminierungen ausgesetzt. Besonders Roma seien häufig Zielscheibe rassistisch motivierter Gewalttaten, hieß es.

(NUN06/NOV.03238 Nürnberger Nachrichten, 29.11.2006; Rassismus wird nur – unzureichend erfasst – EU-Behörde beklagt Nachlässigkeit)

A migránsok, etnikai kisebbségek az egész unióban ki vannak téve a diszkriminációnak, mégpedig a foglalkoztatás, képzés, vagy a lakáskeresés területén. Különösen a romák gyakran a céltáblái a rasszista alapokon nyugvó bűncselekményeknek.

A 6-os példában a bevándorlókkal kapcsolatban nyelviileg megformálódik az a felfogás, mely szerint a bevándorlót bizonyos kritériumok alapján kell klasszifikálni.

(6)

[...] Jetzt eine Art Ranking zwischen den Zuwanderern vorzunehmen, sie in gute und schlechte, in brauchbare und unnütze Migranten einzuteilen, wäre zutiefst menschenverachtend und gefährlich für das friedliche Zusammenleben der Nationalitäten. [...]

(NUN09/JAN.02529 Nürnberger Nachrichten, 27.01.2009, S. 2; Bildung ist der Schlüssel - Gewinner und Verlierer der Integrationspolitik)

[...] Egy, a bevándorlók közötti rangsorolást véghezvinni, azaz őket jó és rossz, illetve hasznos és haszontalan migránsokként titulálni, túl mély megvetése lenne az emberi elveknek, és mindez persze veszélyes is lenne a nemzetiségek békés együttélésére való tekintettel.

Az ezt követő példában arra lehetünk figyelmesek, hogy az egyes etnikai kisebbségeket egy, a németek ellen folytatott harc résztvevőiként írják le. Olyan harcosokként tehát, akik a németeket háttérbe szorítva s azoknak kevesebb (játék)teret engedve törnek be a munkaerőpiacra.

(7)

[...] Gleichzeitig gehört es fast schon zur Tradition des Kulturbetriebs, sich auf keinen Fall allzu intensiv für das Schaffen gebürtiger Türken, Italiener, Russlanddeutscher etc. zu interessieren, schon weil der Markt so eng ist, dass Aufmerksamkeit für die anderen mehr Konkurrenz und damit weniger Spielraum für die Muttersprachler bedeuten würde. (NUN06/JAN.00884 Nürnberger Nachrichten, 10.01.2006; Zwischen den Kulturen - Neue Erzählungen des Erlanger Autors Habib Bektas)

[...] Ezzel egyidejűleg már majdnem a kultúragyártás hagyományához tartozik, hogy semmiképpen se érdeklődjünk túlzott mértékben a török, olasz, oroszországi német emberek munkássága iránt, mert a piac már olyannyira beszűkült, hogy a figyelem mások iránt az anyanyelvűeknek nagyobb konkurenciát és ezzel együtt kevesebb játékteret engedne.

BŰNÜGYI METAFORIKA

A korpuszban vizsgált metaforikák közül a bűnügyi metaforika emelkedett ki az elemzés során, mivel az ehhez kapcsolódó kifejezések kizárólag negatív színezetben tüntetik fel az egyes etnikai kisebbségeket. A bűnügyi metaforákat nyelvi szinten realizáló metaforikus kifejezések az ember fogalmi rendszerében, s ezáltal a nyelvhasználatában is rögzülhetnek, s ezzel együtt a fentebb említett metaforikák közül nemcsak a legmélyebb, hanem a legveszélyesebb nyomot hagyhatják. A példákban tárgyalt kifejezések és lexémák, pl. Alibi (alibi), Sündenbock (bűnbak) a bevándorlók valamint etnikai/vallási kisebbségek bűnözők metaforákon nyugszanak. Ráadásul maga a tény, hogy a bűnbak lexéma egy, az etnikai diskurzusból származó szövegrészletben is fellelhető, azzal magyarázható, hogy a bűnbak konceptus az emberek kollektív emlékezetében és gondolkodásában hozzákapszólódik bizonyos kisebbségek, közösségek létezéséhez. Ezáltal mintegy értékrendet, előítéletet, sztereotípiát közvetítve hozzájárulhatnak ezen metaforikus nyelvi kifejezések ahhoz, hogy ellenségek reaktiválódjanak vagy éppen kialakuljanak az olvasóban.

(8)

[...] „Die erste Generation der Zuwanderer hatte andere Probleme, aber die zweite und dritte Generation hat kein Alibi“, so Alesik, die in Griechenland geboren wurde. [...]

(NUN11/SEP.02863 Nürnberger Nachrichten, 27.09.2011, S. 1; Steht auf, engagiert euch! Interkulturelle Wochen: Diskussion über Zuwanderung)

[...] „A bevándorlók első generációjának más problémái voltak, de a második és harmadik generációnak nincsen alibije“, mondja Alesik, aki Görögországban született. [...]

(9)

„Unsere Befürchtung ist, dass sie radikalisiert werden“, sagte Friedrich. Deshalb müsse dafür gesorgt werden, dass sie nach ihrer Rückkehr beobachtet werden. Bei den jungen Männern handelt es sich um Abkömmlinge von Migranten, aber auch um Menschen, die zum Islam konvertiert sind.

(NUN13/JUL.01094 Nürnberger Nachrichten, 10.07.2013, S. 1; Terror-Nachwuchs aus Deutschland - 60 junge Männer üben in Lagern)

„Az a félelmünk, hogy radikalizálódnak“, mondta Friedrich. Ezért kell arról gondoskodni, hogy a visszatérésük után megfigyeljék őket. Fiatal férfiaknál a migránsok leszármazottairól van szó, de rajtuk kívül olyanokról is, akik az iszlámra tértek át.

(10)

Die [...] Einstellungen vereinfachen nach Ansicht des Eccar-Präsidenten schwierige soziale Probleme und bieten Sündenböcke an: Zuwanderer oder religiöse und ethnische Minderheiten. [...]

(NUN10/DEZ.00947 Nürnberger Nachrichten, 09.12.2010, S. 4; Rechtspopulisten auf dem Vormarsch - Europäisches Städtenetzwerk gegen Rassismus warnt)

A [...] hozzáállások az Eccar-elnök szerint leegyszerűsítik a nehéz szociális gondokat, és bűnbakokat kínálnak: Bevándorlókat vagy vallási és etnikai kisebbségeket. [...]

ELLENSÉGKÉPEK-ÖSSZEFOGLALÁS

A fentebb bemutatott metaforikákon kívül az elemzés során olyan metaforikus kifejezésekre is bukkantam, melyek a mozgás-, épület-, növénymetaforika meglétéről is tanúskodnak, ám ezeknek szemléltetésétől ezen a ponton most eltekintenek abból az okból kifolyólag, hogy az etnikai kisebbségekről kialakult ellenségeképek elsősorban a fentebb részletezett metaforikák elemzésekor érhetőek tetten.

Az etnikai kisebbségek illetve integrációjuk Németországban több ország 2004-es EU-s csatlakozása után viták és politikai harcok keretében áll(t), és ezzel együtt égető kérdéssé vált illetve válik maga az iszlám vallás „kezelése” társadalmi szinten. Ezen a ponton viszont fontos hangsúlyozni, hogy amíg az etnikai és vallási kisebbségek, illetve a bevándorlók a média közleményeiben a katona, tömeges áradat, ellenfél konceptusaiba ágyazva jelennek meg, addig nem szabad azon csodálkozni, hogy további konfliktusok alakulnak ki az egyes népcsoportok illetve más kultúrából származó embe-

rek között. Az általam vizsgált ellenségeképek rávilágítanak tehát arra a globális szinten is jellemző problémára, mely szerint a média szubjektív tudósításából eredeztethetően egy-egy nyelvi megvalósulás implicit módon akár további társadalmi problémák kialakulásához is hozzájárulhat. Mindez pedig arra enged következtetni, hogy egyes csoportok érintettek maradhatnak a diszkreditálás által,¹⁴ ami pedig minden kétséget kizárólag megtagadja nemcsak az Európai Unió, mint „*felsőbb instancia*” alapértékét, hanem szemben áll az emberi morállal és értékrenddel is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Kohl, Katrin (2007): *Metapher*. J.B. Metzler. Stuttgart/Weimar.

Kövecses, Zoltán–Benczes, Réka (2010): *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lakoff, George–Johnson, Mark (1998): *Leben in Metaphern: Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern* (Ford. Astrid Hildenbrand). Carl Auer, Heidelberg.

Pörksen, Bernhard (2005): *Die Konstruktion von Feindbildern: Zum Sprachgebrauch in neonazistischen Medien*. Verlag für Soziowissenschaften, Wiesbaden.

Scherer, Carmen (2006): *Korpuslinguistik*. Winter, Heidelberg.

Schwarz, Monika (2008): *Einführung in die kognitive Linguistik*. Francke, Tübingen/Basel.

Schwarz-Friesel, Monika–Chur, Jeannette (2014): *Semantik: Ein Arbeitsbuch*. Narr, Tübingen.

Skirl, Helge–Schwarz-Friesel, Monika (2013): *Metapher*. Winter, Heidelberg.

¹⁴ „Diskreditierung’ ist ein Oberbegriff, um sämtliche Spielarten der Verächtlichmachung, der Ausgrenzung und der Beschimpfung zu bezeichnen.” (Pörksen, 2005. 62.)

A ’diszkreditálás’ egy gyűjtőfogalom a lejáratás, kirekesztés, és szidalmazás különböző változatainak jelölésére. (Fordítás: Bodnár Emese)

A FRANCIA FELSOÓKTATÁS HELYZETE AZ 1968-AS DIÁKMOZGALMAK ELŐTT

Kiss Andrea

Történelem (MA) – 2. évf.

kiss.andrea1990@gmail.com

Témavezetők: Dr. Györkös Attila egyetemi adjunktus–

Dr. Pallai László egyetemi adjunktus

A dolgozatomban bemutatott francia felsőoktatással kapcsolatos vizsgálódásaim egy nagyobb kutatás részét képezik, mely megpróbálja felvázolni, hogy a nyugat-európai országok felsőoktatása milyen nehézségekkel nézett szembe a második világháború után illetve, hogy az 1968-as diákmozgalmak miként hatottak a felsőoktatás-politikára a területfejlesztés összefüggéseivel. A kormányok miért avatkoztak a felsőoktatás szerkezetébe? A nagy elit egyetemek hogyan váltak a mindenkori piaci igényeket kiszolgáló tömegoktatási intézményekké?

Első pontként felvázolom, miként alakult a francia felsőoktatás a második világháború után és mi vezetett az 1968-as diákmozgalmakhoz. Ehhez többek között igyekszem megvizsgálni a francia közoktatási és egyetemi rendszert. Közelebbről: hogyan változott a diákok száma és köztük a nemek aránya, továbbá, milyen arányban jelentek meg külföldi hallgatók és mely szakokon. Adatokkal szándékozom alátámasztani, hogy a hallgatók a felsőoktatás mely intézményeit részesítették előnyben: elitiskolákat, avagy főiskolákat/egyetemeket. Magával az 1968-as diákmozgalommal jelen dolgozatban csak oly mértékben kívánok foglalkozni, amennyire az szükséges az oktatási struktúra változásának megértéséhez.

Kutatásomban az anyaországra szorítkozom, vagyis Franciaország Európában található részére.¹ A vizsgálathoz elsősorban a Francia Statisztikai Évkönyvekben talált adatsorokat használok fel, valamint az 1968-as diákmozgalmakról szóló irodalmat, illetve külön ki kell emelnem a Cohn-Bendit testvérek által írt munkát az 1968-as helyzetről. Munkámban feltétlen tárgyi-lagosságra és tényszerűsége törekszem.

¹ A francia köznyelv által Métropolitain-nek nevezett részt, azaz Franciaország európai kontinensen fekvő területét fogom vizsgálni. Tehát nem vonom vizsgálat alá Korzikát, a tengeren túli tartományokat és a korábbi gyarmatokon szerveződött felsőoktatási intézményeket, így az algéri egyetemet sem.

A FRANCIA FELSOÓKTATÁS SZERKEZETE ÉS TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSA

Franciaország a Második Császárság időszaka óta, azaz 1871-től kezdve az oktatásra legtöbbször költő államok sorába tartozott. Az oktatásra szánt költségvetési támogatások hozzájárultak ahhoz, hogy a két világháború között, és az azt követő rövid gazdasági fellendülés időszakában a francia felsőoktatás Európa vezetői közé került. A gazdasági stagnálás és az egyre növekedő diákszám miatt az oktatás minden része komoly gondokkal kellett, hogy szembenézzen, de erről egy későbbi részben kívánok értekezni.

A francia felsőoktatás

A francia felsőoktatás megértéséhez szükséges, hogy tisztában legyünk magával a francia oktatási rendszerrel, hiszen egy nagyon szisztematikusan kialakított építményről van szó. A francia oktatás centralizált. A diákmozgalmak előtt egy alulról és felülről is építkező oktatási struktúra volt megfigyelhető. Ebben a nagyon finoman hangolt rendszerben sokáig érvényesült a szelekció, már az első lépcsőfoktól, vagyis az elemi iskolától kezdve. Azonban az oktatásba való belépés utáni fél évben már eldőlhet, hogy a diák az egyetemi továbbtanulás felé orientálódik, vagy hamarabb kilép a képzési struktúrából.

A legnagyobb iskolafenntartó az állam, de vannak magán vagy egyházi fenntartású intézmények is. Ezek is állami felügyelet alatt állnak. Az ország területén 27 tankerület (académie) szervezi az elemi- és középfokú oktatást. Egy 1959-ben hozott döntés² értelmében a diákok 6–16 éves koruk között tankötelesek,³ de ez nem jelenti azt, hogy ekkorra már végzettséggel, vagy szakmával rendelkeznek. Az elemi vagy általános iskolai képzés 6–11 éves kor között tart, majd ezt követik a középiskolai tanulmányok. A középfokú oktatás már erősen tagolt, és jól behatárolja a jövőbeli felsőfokú tanulmányok folytatását vagy éppen annak hiányát is. A francia iskola jellegzetessége, hogy visszafelé számozzák az osztályokat, így a középiskola első szakasza a collège a hatodiktól a harmadik osztályig tart, vagyis 11–14 éves koruk között járnak ide a gyerekek.

² Az 1959-ben meghozott loi Debré ezek mellett rendelkezett még a magániskolákról is, miszerint azok válasszanak a status quo, vagyis az állami támogatás nélküli működés, illetve az állami rendszerbe való betagozódás között. Ez a döntés komoly viták alapját képezte a későbbiekben is. (Vö. Ádám, 2004. 79.)

³ Tót Éva tanulmányában a tankötelezettség időtartama 6–16 év, míg a Pedagógiai Lexikonban szereplő adatok szerint ez a határ 6–4 éves kor között alakul. Az *Annuaire Statistique de la France* 1953-as kiadványában szereplő ábra alapján azonban jóval valószínűbbnek tűnik, hogy a felső határ a 16 év, így dolgozatomban ezt az értelmezést fogom használni. (Tót, 1995.)

Az ezt követő szakasz a lycée, a maga három osztályával: sorrendben a második, első majd utolsó évvel, a terminállal. Ebben az évben van lehetőség az érettségi típusának kiválasztására is.⁴ Érettségi birtokában lehet a felsőoktatásba belépni. Elméletileg a felsőoktatás nem szelektál – kivéve a Grandes Écoles-ok⁵ – viszont nem mindegy, hogy valaki már az első körben, az írásbeli vizsgán megszerzi-e az érettségit vagy szóbelivel kell kiegészítenie azt. Ugyanis nem ritka, hogy a felvételnél, főleg túljelentkezés esetén, figyelembe veszik a jelentkezési sorrendet. Az orvosi karokon pedig numerus clausus volt, vagyis csak meghatározott és törvényileg előírt számú diákot vehettek fel, a vallási hovatartozást nem vették figyelembe.⁶ Sokáig a főiskolákra és egyetemekre úgy tekintettek, mint a pedagógus képzés zálogára, egy olyan intézményként, mely magán-tisztviselőket, vagy az adminisztráció alacsonyabb fokain elhelyezkedő köztisztviselőket képez. A piac igényeihez azonban szinte semmilyen formában nem vagy éppen alig alkalmazkodott. Az egyetemi képzés is hierarchizált felépítésű.

Grandes Écoles rendszere

A Grandes Écoles rendszere sajátosan francia jelenség. A szó szerinti fordításban nagy iskolának nevezett intézménytípus valójában elitképző intézmény, vagyis elit egyetem. Ezeknek az intézményeknek – számuk 100 és 300 között mozog – az elsődleges feladata, hogy a tudományok, az adminisztráció, a gazdasági vagy az államigazgatás elitjét képezze. Már a felvételi sem egyszerű. Szigorú és igen nehéz, nem ritkán két évig is készülnek rá a diákok. Ezekre a vizsgákra a felkészítés magán vagy állami intézmények keretei között történik, ám van olyan elit középiskola, melynek utolsó két éve már eleve erre edukál. Az elit egyetemekre csak az jelentkezhet, aki az érettségi mellett sikeres versenyvizsgával is jelentkezik. Ám a Grandes Écoles még itt is szelektál és csak a legkiválóbbakat veszik fel. Nem ritka, hogy az azonos

⁴ Az érettségi első típusa a klasszikus érettségi, a köznyelvben jelölt francia irodalom tárgyból az ezt megelőző évben kell vizsgázni. Az első típusba a következő tárgyak tartoznak (zárójelben a tagozaton domináló tárgy): A (irodalmi tárgyak, filozófia), B (gazdasági tárgyak), C (matematika, fizika) D (elsősorban orvosi pályára vágyóknak) E (műszaki érettségire készítő átmeneti típus). A másik típus a műszaki érettségi/Baccalaureat de technicien, erre készít fel az F (ipari), G (adminisztrációs és gazdasági tárgyak) és a H (informatika) tagozat.

⁵ A Grandes École-ok a francia felsőoktatásban a legmagasabb szintű és legjobb színvonalú képzést nyújtó felsőoktatási intézmények. Legtöbbször szakfőiskola vagy elitiskola jelentésben lehet lefordítani őket.

⁶ A statisztikai adatokban valóban közel azonos számú diák szerepel az orvosi karra beiratkozott hallgatók rovatban. Viszont ismét figyelembe kell venni a lemorzsolódást illetve az évismételőket is.

évfolyamra járók között jelentős életkorbeli különbség van.⁷ Az intézmények hallgatóinak összlétszáma 100–500 körül mozog, tehát igen alaposan megszűrjük a felvételizőket. Mindössze a teljes felsőoktatásban résztvevő hallgatók 8–9%-a jár ilyen intézménybe.

Az itt szerzett diplomák mindig is magas presztízzsel bírtak és nem érték-telenednek el. Komoly karrier vár az élet minden területén azokra, akik efféle intézményben végeztek tanulmányokat.⁸ A „*tömegessé válás*” jelensége természetesen itt is teret szerzett magának, ám korántsem olyan arányban, mint az „*egyszerű*” főiskolákon és egyetemeken. Az iskolák saját magukat védve egyre elzártabban működtek, mialatt nagyon jó viszonyt ápoltak az államhatalommal. Ekképp a zártság és az azzal együtt járó bizonyos mértékű konzervativizmus elérte hatását: a diploma értékálló és közösségteremtő, és ami a legfontosabb, magas színvonalú oktatás eredménye.

Törvényi háttér

Ezek után rátérnék a francia felsőoktatás törvényi szabályozására. Ahhoz, hogy az Ötödik Köztársaság (1958-tól napjainkig) felsőoktatásának rendszerre érhető legyen, egy kicsit vissza kell menni az időben. Egészen pontosan a Második Császárság majd az azt követő Harmadik Köztársaság idejére. Az államnak ugyanis ekkor kellett rá döbbernienie arra, hogy a sikeres felsőoktatás megvalósítása és az egyre növekvő igények minél hatékonyabb kiszolgálása érdekében bele kell nyúlnia az egyetemi oktatás szervezésébe. Ez azt jelentette, hogy folyamatosan magas arányát képezte az állami támogatás az egyes karok összes költségét figyelembe véve. Azonban az egyes karok pénzügyi helyzetével kapcsolatos problémák nem oldódtak meg.

Viszont még ekkor sem beszélhetünk egyetemekről, csupán fakultásokról, az egyedüli valódi egyetem⁹ a Sorbonne Párizsban. 1896. július 10-én Raymond Poincaré aláírta az egyetemek megalapításáról szóló törvényt. A törvény lényegében összefoglalja a korábbi években a felsőoktatás korszerűsítése érdekében hozott rendeleteket és törvényeket. 1885-ben rendelettel biztosították a karok számára a polgári jogi személyiséget, valamint, hogy külső adományokat, örökségeket, támogatásokat nyerhessenek el és azzal saját belátásuk szerint rendelkezzenek. Még ugyanebben az évben az egy

⁷ Figyelembe kell venni, hogy ki milyen középfokú intézményből jön, maradt-e még az érettségi után más képzettséget is szerezni, hogy ezzel növelje a felvételi esélyeit. Illetve, mivel ez egy igen nehéz vizsga, ezért nem ritka itt sem a bukás.

⁸ Az École Normales Supérieure-ben tanult az irodalmi és tudományos élet megannyi fontos alakja, többek között Michel Foucault, Marc Bloch, Georges Pompidou, Louis Pasteur, Thomas Ferenczi, Romain Rolland.

⁹ Egyedülként, törvényi szinten is egyetemi címmel rendelkező intézmény

városban működő karok számára létrehozták a kari főtanácsot (Conseil général des facultés), amely a karok szövetségeinek kialakítását szabályozta, és hatásköre minden, a karokkal kapcsolatos ügyre kiterjedt. 1890-től pedig már saját költségvetést is engedélyeztek a karok számára. A rendelet továbbá kiegészítette továbbá az alábbi rendelkezésekkel: létrehozta az új egyetemeket,¹⁰ melyek saját diplomát bocsáthattak ki, illetve saját vagyonukból különleges kurzusokat indíthattak és tarthattak fent. Az ezt követő majdnem hetven évben, alapjait tekintve, ez az oktatási struktúra élt tovább.

Az új egyetemek létrehozásával Párizs nem veszítette el vezető szerepét, ám a vidéki intézmények hallgatói létszáma folyamatosan emelkedett, és a II. világháború alatt már az összes diploma háromnegyedét vidéken állították ki. Ezek a rendelkezések a francia felsőoktatás versenyképességét célozták meg. Nem hiába jutott sokkal több anyagi támogatás az egyes kutatási ágak finanszírozására. Főleg a természettudományi, az orvosi, valamint a gyógyszerészeti karokon volt megfigyelhető, hogy a nagyobb vállalatok vagy klinikák az alkalmazott tudományok fejlődését szorgalmazták. Nem csak anyagi támogatással, hanem gyakorlati és kutatási hely biztosításával is. Főleg a munkaerő-piacra bocsátották ki végzettjeiket és viszonylag kevesen maradtak kutatói pályán a továbbiakban. Mindenesetre tény, hogy a francia felsőoktatás európai versenyképessége megnőtt és a tudományos életben is komoly sikereket ért el.

Tekintsük át, hogy mikor és hol jöttek létre egyetemek a korszakban. Az 1952-53-as tanévben a következő városokban volt egyetem: Aix, Besançon, Bordeaux, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Paris, Poitiers, Rennes, Strasbourg, és Toulouse. Az 1961-62-es tanévben megkezdte működését az egyetem Nantes-ban, Orléans-ban és Reimsben. Az 1964-65-ös szemeszterben Amiens-ben és Rouenban, valamint 1965-66-ban Nizzában és Limoges-ban is elindult az oktatás. Külön intézményben a jogi képzés, illetve a fogorvosi képzés csak később indult el. Ám a korszak végére az általam vizsgált valamennyi kar már működött mindegyik felsőoktatási intézményben.

¹⁰ Újraalapította az Aix-Marseille (továbbiakban Aix), Besançon, Bordeaux, Caen, Dijon, Grenoble, Montpellier, Nancy, Poitiers, Rennes és Toulouse városának még a forradalom alatt megszüntetett egyetemét. A párizsit is újraalapította, neve innentől kezdve Nouvelle Sorbonne. Továbbá megalapítja Clermont-Ferrand, Lille és Lyon egyetemét.

A FRANCIA FELSŐOKTATÁSBAN RÉSZVEVŐ HALLGATÓK SZÁMÁNAK MEGOSZTLÁSA

A hallgatók számának, összetételének vizsgálatához az I.N.S.E.E.¹¹ évkönyveit vettem alapul az 1952–53-as tanévtől kezdődően, abból a célból, hogy látható legyen a bekövetkező változás a hallgatók létszámát illetően. Vizsgálatom során a Párizsban található felsőoktatási intézményeket nem bontottam szét az egyszerűbb adathasználat miatt. Az 1960-as évekig az alábbi felsőoktatási intézmények kerülnek vizsgálat alá: Párizs (az intézményeket nem külön vizsgálva), Aix, Besançon, Bordeaux, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Poitiers, Rennes, Strasbourg és Toulouse. Az 1960-as évekre pedig a lista kiegészül a következő városokban található egyetemekkel: Amiens, Limoges, Nantes, Nizza, Orléans, Reims, Rouen. A vizsgálat alapját a következő karokra beiratkozott hallgatók száma képezi: jog, természettudomány, bölcsészet, orvostudományi, gyógyszerészeti kar. Ezek mellett a statisztikai évkönyvek bevonják a fogorvos-tudományi kart és a teológiai fakultást is.

Az 1950-es években az alábbiakat tudjuk a statisztikákból az egyetemekre vonatkozóan: teológiai képzés egyedül Strasbourgban folyt, Besançonban és Clermont-Ferrand-ban pedig nem volt jogi kar. A legnagyobb vidéki egyetemnek az aix-i, míg a legkisebbnek a besançon-i számít. Az 1966–67-es tanévben pedig hiányzik a fogorvos-tudományi kar a következő egyetemeken: Amiens, Besançon, Caen, Dijon, Grenoble, Limoges, Nizza, Orléans, Poitiers és Rouen. Nizzában nincs továbbá gyógyszerészeti kar sem.

A természettudományi és a jogi karokon a női hallgatók aránya messze a férfiaké alatt marad. A bölcsészettudományi karokon is kevesebb nő tanul, ám itt a százalékos arány már javul, viszont a hallgatói létszám 50%-át továbbra sem érik el. Nem meglepő viszont, hogy Strasbourgban a teológiai karon nők is tanulhattak, hiszen a református felekezet tartotta fent, ám számuk igen alacsonyan mozgott.

A diákszám változása

A vizsgálatomat az 1952–53-as tanévvel kezdtem,¹² amikor a háborút követő negatív hatások már nem voltak érezhetőek annyira. Ettől az évtől kezdve indulnak meg a francia gyarmatok vagy a megszállás alatt tartott területek függetlenedési mozgalmai. Ennek az évnek a diákszámát vettem alapnak,

¹¹ Institut national de la statistique et des études économique – Francia Statisztikai Hivatal évkönyvei: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb34349577d/date.r=+Annuaire+statistique+de+la+France+%281953%29+.langEN>

¹² A diákok száma összesen 142.336 fő, ebből a férfiak száma 91.515 fő, a nők pedig 50.821 fő, ezt az értéket veszem tehát 100%-nak

vagyis a diákszám növekedését és a férfi-női hallgatói arányt is ehhez viszonyítom, és a kutatást az 1967–68-as tanévvel fejezem be. Ebben az évben voltak az első komolyabb diákmegmozdulások és tüntetések a kormány és annak oktatáspolitikája miatt, mely összekapcsolódik a munkások sztrájkjaival. Az 1968. november 12-én meghozott loi Faure pedig ekkor még nem érezteti hatását.¹³

A diákok számának növekedése sokáig alig néhány százalékban mérhető. Csak az 1960–61-es tanévben éri el az eredeti szám másfél szeresét. Ehhez képest a következő tanévben, 1961–62-ben Nantes, Orléans és Reims is megkezdte az oktatást, de az eredetihez képest a növekedés csak 63,42%-os. Az egyetem hallgatóinak száma sem indokolja ezt a nagyarányú növekedést.¹⁴ Az első komoly ugrás a hallgatói létszámban az 1962–63-as év után következik be. Akkor a hallgatói létszám egy év alatt hirtelen 38,51%-os növekedést produkál az 1963–64-es tanulmányi évre. Ha megnézzük a statisztikai adatokat, akkor az is kiderül, hogy ebben az évben, vagyis 1962–63-as tanévre a külföldiek száma a szokásos egy-két ezer helyett hirtelen több mint ötezer fővel nőtt meg. Sajnos a tengeren túli területekről és tartományokról érkező hallgatók számáról erre az évre nézve nem találtam adatot, de vélhetően az ő számuk is megnőtt, mivel 1962–63-ban csupán 4213 diák érkezett ilyen területről, addig 1964–65-ben már 15.025. Vélhetően ez a növekedés összefüggésben áll Algéria függetlenedésével, és persze a korábban kitelepültek hazatérése sem ment egyik napról a másikra. Továbbá, a diákok közül sem ment mindenki egyből egyetemre. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy ezen új hallgatók közül mennyi a leszerelt katona (illetve a tanulmányait korábban félbehagyó és besorozott hallgató), hiszen három tengerentúli megye elvesztésével már nem szükséges akkora haderőt fenntartani.

A következő ugrásszerű növekedés az 1964–65 és az 1965–66-os tanévek között következik be. Ekkor a növekedés 64%-os. Ennek oka a következő lehet: egyrészt a második világháború utáni baby boom-ban született gyermekek most érik el azt a kort, amikor a felsőoktatásba beléphetnek. Másrészt a gyarmatok függetlenedése miatt sok munkavállaló költözött a volt anyaországba, főleg Algéria területéről. Erre az évre tehát a kiinduló évből alapul

¹³ Ádám, 2004, 97. A törvény értelmében az intézmények autonóm, részvételen alapuló multidiszciplináris intézménnyé váltak. Vagyis az intézmény maga dönthetett többek között a következőkről: pénzügyek, értékelés és az oktatás módjai. <http://mek.oszk.hu/089-00/08925/08925.pdf>

¹⁴ Az új egyetemek 1961-62-ben összesen 6510, 1962-63-ban 7905, 1963-64-ben 10.969 hallgatóval kezdték meg a tanévet. Ezzel szemben a növekedés 1961-62 és 1962-63 között 16.548, míg 1962-63 és 1963-64 között már 59.031 volt.

vett hallgatói létszám két és félszeresére emelkedett.¹⁵ Az ezt követő két évben a hallgatói létszám növekedése egyenletesnek mondható, kicsivel több, mint évi 30% körül mozog. A külföldi hallgatók száma pedig számszerűleg nőtt, azonban aránya az összes hallgatóhoz viszonyítva csökkent.¹⁶

Elmondható, hogy a francia felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma, két kiugró évet figyelmen kívül hagyva, folyamatosan nőtt. A növekedés egyenletesnek mondható, viszont a növekedési arány egyre nagyobb mértékben emelkedett. Ezzel összefüggésben a külföldi és a tengerentúli tartományokból érkező hallgatók aránya viszont folyamatosan csökkent. Azonban míg a külföldi hallgatók esetében a kiugró növekedés az 1961–62 és az 1962–63-as év között következett be,¹⁷ addig a tengerentúli tartományokból érkezett diákok arányának látványos növekedése az 1962–63-as tanév és az 1964–65-ös évre tehető.¹⁸ Azonban míg a külföldi hallgatók aránya átlagosan 6,91% körül mozog, addig a tengerentúlról érkezőké 3,40%-ot tesz ki.

Nemi összetétel, nemi arányok

Ezek után azt vizsgáltam, hogyan változik a nemi összetétel az egyes években. Szintén az 1952–53-as tanévet vettem alapul.¹⁹ A nők aránya ebben az évben 35,71%, ami a korszak végére 40% fölé emelkedik, ám számuk nem éri el az 50%-ot, még a kiugró 1964–65-ös évben sem, ekkor 43,96%. Nem rendelkezünk adatokkal a női hallgatók számára vonatkozóan az 1961–62-es, az 1965–66-os és az 1967–68-as évekből. Az 1961–62-es évből a párizsi bölcsészettudományi karokon tanuló nők száma nem ismert. Az összes diák száma ezeken a karokon 23.633 fő, míg Párizsban, ebben az évben 76.707 diák tanult. Figyelembe véve, hogy a többi egyetem bölcsészettudományi karain 17.802 nő tanult, illetve hogy a párizsi női bölcsészhallgatók száma mindig efölött volt korábban és lesz a későbbiekben is, a férfi hallgatókhoz viszonyított átlagos 40%-os arányuk alapján hozzávetőlegesen 9.000–9.500 nő tanulhatott ebben az évben Párizsban ezen a karon. A másik két évből semmilyen adat sincs.

¹⁵ Az 1964–65-ös évben a hallgató szám 322.063 volt, majd 1965–66-ban 413.696.

¹⁶ Az 1966–67-es tanévből sajnos nem állnak rendelkezésre adatok a külföldi hallgatók számát illetően. Azonban 1964–65-ben a hallgatók 8,31%-a volt külföldi, és mivel 1965–66-ban 5,87%, 1967–68-ban pedig 6,99% volt az arányuk, így feltételezhető, hogy a 1966–67-es tanévben sem alakult más képp.

¹⁷ Arányuk 1961–62-ben 7,08%, 1962–63-ban pedig már 8,68%, ami egy év alatt 1,6%-os növekedést jelent.

¹⁸ Sajnos az 1963–64-es tanévből hiányzik az adat a tengeren túli területekről érkező diákok számára és ebből következően azok arányára vonatkozóan. Az 1962–63-as tanévben arányuk 1,69% volt, ez emelkedett meg 1964–65-re 4,67%-ra, ami 2,98%-os ugrást jelent.

¹⁹ A női hallgatók száma ebben az évben 50.821 fő.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozatomban az 1952–53-as tanévtől az 1967–68-as tanévig vizsgáltam a hallgatók számának és a nemek arányának változását a francia felsőoktatásban. A korszakról elmondható, hogy a férfi dominancia végig megmarad. A női hallgatók aránya pedig folyamatosan nőtt, viszont az 50%-ot a korszakban nem tudták elérni. Főleg a bölcsészettudományi karokon jártak közel az 50%-hoz, viszont meghaladni a férfiak számát ott sem tudták. A legkisebb arányban és számban pedig a teológiai karon képviseltették magukat. Ezen túl hagyományosan alacsony a számuk a jogi karokon is. A külföldről érkező hallgatók esetében is a férfi dominancia érvényesül. Azonban külföldről egyre nagyobb arányban érkeztek női hallgatók, akik aránya nem egyszer felülmúlta a francia nők arányát is, azonban itt sem tudta az 50%-ot átlépni.

Összegezve elmondható, hogy a francia diákok száma az Negyedik és az Ötödik Köztársaság alatt folyamatosan emelkedett. A korszakban több egyetem is megkezdte működését, a francia felsőoktatás tehát folyamatosan tért át a tömegoktatásra a korszak során, elsősorban a növekvő hallgatói létszám miatt. Az pedig, hogy az 1968-as diákmozgalmak hogyan változtatták meg, ha egyáltalán változtattak a francia felsőoktatáson, további kutatásokat igényel. A gyorsan növekvő hallgatói létszámot az egyetemi infrastruktúra és a tanári kar nem volt képes maradéktalanul kiszolgálni. Az egyetemek, kollégiumok befogadó képessége nem tudott lépést tartani a diákok számának növekedésével. A könyvtárak és a szemináriumok felszereltsége is elmaradt az elvárásoktól. A tanárok és oktatók naprakészsége szintén alacsony szinten mozgott köszönhetően a leterheltségüknek. Pályakezdési életkoruk, ezáltal karrierjük is egyre jobban kitolódik. Az pedig, hogy hol végzett a diák nagyban befolyásolja az elhelyezkedési lehetőségeket. Az eltérő felsőoktatási intézményben szerzett diploma eltérő karrier lehetőséget biztosít.²⁰ Viszont a diákszám növekedése miatt egyre több diplomás és túlképzett munkaerő jelenik meg a francia munkaerő piacon. Ez a következmény természetesen rontja az elhelyezkedési esélyeket, továbbá nő a diplomás munkanélküliek és a túlképzettek száma.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ádám Péter (2004): *Francia–magyar kulturális szótár*. Corvina, Budapest.

²⁰ Elég a Grand Écoles-okra gondolni. Ezek az intézmények mindig jobb színvonalú oktatást nyújtottak. Az itt végzettek széleskörű és a társadalom magas rétegeire is kiterjedő kapcsolati hálójával rendelkeznek, ami az elitbe jutást és a munkához jutást is pozitívan befolyásolja.

Diederiks, H. A.- Lindblad, J. Th. (1995): *Nyugat- európai gazdaság és társadalomtörténet: A rurális államtól a gondoskodó államig.* Osiris Könyvkiadó, Budapest.

Duby, Georges (2005): *Franciaország története. 2. kötet.* Osiris Könyvkiadó, Budapest.

International encyclopedia of national systems of education. Szerk. Postlethwaite, T. Neville Pergamon, 1995. Oxford.

Karády Viktor (2005): *A francia egyetem Napóleontól Vichyig.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Pedagógiai Lexikon (I.) Szerk. Báthory Zoltán–Falus Iván (szerk.), Keraban, 1997, Budapest.

Tót Éva (1995): Új tömegek-régi szelekció. *Educatio*, 3. 469–484.

WHO'S AFRAID OF COMING OUT OF THE SHELL?
ENGULFMENT IN CLARISSA'S AND SEPTIMUS'S PSYCHE IN VIRGINIA
WOOLF'S MRS DALLOWAY

Szabó Éva

Anglisztika (MA) – 1.évf.
eve19911122@freemail.hu

Témavezető: Ureczky Eszter egyetemi tanársegéd

Virginia Woolf, one of the main modernist writers, rejects the traditions of Victorian realist novel and uses an exceptionally new method instead, the so-called “*stream of consciousness*” technique. In order to offer a new perspective to re-evaluate the old social customs as well as to question their legitimacy and relevance to the present, she breaks up the linearity of time and space. I will focus on one of her best-known works, Mrs Dalloway, where two levels of time can be differentiated: objective and subjective time. The objective time is only one day, but a series of fragmented memories are shown through the characters' minds that make up their lives. A new discourse of time is created where free associations, flashbacks and memories are presented to highlight the fragmented nature of the human psyche and the trauma of the Great War.

Woolf reveals the fallacies that the patriarchal society “*fathers*” for itself by overgeneralisation of people and “*proper*” role models. With her high modernism Woolf reflects on the mental illnesses that the repressive Victorian era caused to generations of human beings. In my paper I will analyse how engulfment manifests itself in the case of both protagonists, Septimus and Clarissa. First, the definition of engulfment and its basic consequences to the individual will be dealt with and then, in the second part of my essay, Clarissa and Septimus will be examined in terms of their shared double mental disorder.

ENGULFMENT IN GENERAL

With the help of her new sort of narrative technique Woolf created a novel way of looking into the characters' minds. This process of going into the consciousness or even the unconscious of various characters raises the question of the (in)security and accessibility of the human psyche. Throughout the whole text several images of engulfment arise that are worth investigating. In the following section, the emphasis will be laid on the illustration of engulfment and its consequences on the individual.

First, the definition of engulfment, in general, is to be examined. The term "*engulfment*" was coined by R. D. Laing who explains his concept in his ground-breaking study on mental illnesses, *The Divided Self*:

"A firm sense of one's own autonomous identity is required in order that one may be related as one human being to another. Otherwise, any and every relationship threatens the individual with loss of identity. One form this takes can be called engulfment. In this the individual dreads relatedness as such, with anyone or anything or, indeed, even with himself, because his uncertainty about the stability of his autonomy lays him open to the dread lest in any relationship he will lose his autonomy and identity. Engulfment is not simply envisaged as something that is liable to happen willy-nilly despite the individual's most active efforts to avoid it. The individual experiences himself as a man who is only saving himself from drowning by the most constant, strenuous, desperate activity. Engulfment is felt as a risk in being understood (thus grasped, comprehended), in being loved, or even simply in being seen. To be hated may be feared for other reasons, but to be hated as such is often less disturbing than to be destroyed, as it is felt, through being engulfed by love." (44.)

Laing claims that the essential part of human life, living in a society affects one's personal identity in a way that it seems to be frightening for one's self. Owing to the fact that one lacks a strong self-image, one cannot live a mentally and emotionally healthy life. The uncertainty of being creates anomalies both in one's inner self and attitude toward people. The passage above about one's reaction to society's supposed attacks corresponds to Clarissa's and Septimus's attitudes to themselves and to others.

Mrs Dalloway, that is, Clarissa provides a perfect instance of engulfment in different senses. To start with, in some of her reminiscences, she remembers that Peter was in love with her, he even wanted to marry her and the thought of these always fills her heart with fear. Being engaged to Peter would have been a big mistake according to Clarissa because "*with Peter everything had to be shared; everything gone into. And it was intolerable, ... she had to break with him or they would have been destroyed, both of them ruined, she was convinced*". (Woolf, Mrs. 10) The fear in Clarissa that she could have been entered by another person was so strong that she broke up with Peter before anything serious could have happened between them. This deed reflects that being independent is preferred to being loved. Moreover,

although Clarissa Parry did not disappear in a marriage to Peter Walsh, she did so in one to Richard Dalloway. As she sees it, "*[f]or in a marriage a little licence, a little independence there must be between people living together day in day out in the same house; which Richard gave her, and she him*" (Woolf, Mrs. 10). Even though Richard did not restrict her in anything, his wife did it for herself. She does not consider this marriage as intimidating as it could have been with Peter but it is still somehow a burden to her due to "*one of the tragedies of married life, [w]ith a mind of her own, she must always be quoting Richard*". (Woolf, Mrs. 57.) Clarissa, as a woman created equally and independently, simply got absorbed into "*her socially constructed role*" (Blair, 2007. 216.), that is, she is only a wife, more importantly, Richard's wife. She is "*not even Clarissa any more,*" (Woolf, Mrs. 13.) from the day of her marriage, with the loss of her own identity, she has become immersed into Clarissa Dalloway. She wanted to fit with this image so much that she became a "*perfect social hostess,*" "*there being no more marrying, no more having of children now, ... but being Mrs Dalloway*". (Woolf, Mrs. 13.) Her life is now all about "*parties ... all for [Richard], or for her idea of him*" (Woolf, Mrs. 86.). The only thing that keeps her alive is giving these parties, gathering people's attention but she always remains empty inside because she does not allow anybody to get close to her most hidden secret, her own private self.

Mrs Dalloway is often characterized by her attic room, a particular place in the novel. Although she is a married woman, she sleeps in a separate room from her husband, clearly depicting the way they live next to each other instead of living together. Richard even accepts this lifestyle conveying the message that he knows his wife needs space because of her illness. The "*attic room,*" as it is always referred to, is Clarissa's sacred place where she is absolutely withdrawn from intruders. Both its location and its furnishing merit consideration. The attic is separated from the rest of the house like Clarissa herself from other people. She herself also senses that there may be something, "*a part of herself that might exist outside her social role*" (Blair, 2007. 216.) which is as inaccessible to her as the attic of their house for anyone but her. A parallel can be drawn between the shrinking of the little room's bed and Mrs. Dalloway's ever present sense of contraction. As "[n]arrower and narrower would her bed be," (Woolf, Mrs. 23.), she feels like her identity is becoming smaller and smaller, especially when she is disturbed by Peter in her private space while mending her dress. When Peter enters the drawing room, another space of Clarissa's, "*[s]he made to hide her dress, like a virgin protecting chastity, respecting privacy*". (Woolf, Mrs. 45.) Clarissa again tries to defend herself from Peter who comes unexpectedly and interferes with her solitude. The attic room also represents Clarissa's

retreat from people, the isolation that is the result of engulfment. The more she is tried to be approached, the more she isolates herself from the rest of the society. According to Laing, this is a typical reaction of the uncertain personality, as he puts it:

"The main manoeuvre used to preserve identity under pressure from the dread of engulfment is isolation. Thus, instead of the polarities of separateness and relatedness based on individual autonomy, there is the antithesis between complete loss of being by absorption into the other person (engulfment), and complete aloneness (isolation). There is no safe third possibility of a dialectical relationship between two persons, both sure of their own ground and, on this very basis, able to 'lose themselves' in each other. It is lonely and painful to be always misunderstood, but there is at least from this point of view a measure of safety in isolation." (44.)

Peter violates Clarissa's privacy by the mere act of entering it unwantedly, making her escape to mending the dress constantly. She finds this the safest way to live since there is little chance of being attacked. Although she senses that this tactic might not be the best one, she still keeps using it in order to keep herself away from the slightest possibility of getting hurt. Also, this isolation creates a huge distance between her and others that ends in a constant desire of getting integrated into social life.

Last but not least, though Clarissa separates herself from other people, she longs for being a part of the community. There is a dilemma between the secure inner life and the opportunity of being accepted. This instability with which Mrs Dalloway struggles is the outcome of the dichotomy between isolation and the continually present yearning for inclusion in high society. She also *"experiences invisibility in two ways: first, feels herself as dispersed, stretched out in her connection to others; second, she feels herself as [...] disappearing to herself"*. (Blair, 2007. 214) Besides entertaining her husband Richard, she also gives parties because it is the only way she can connect to people, being the only social event when gathering, chatting nicely and being interested in others' life is proper. This is Clarissa's one and only possibility to fulfil her innermost wish, involvement in others' life. During the day everything is about this particular party that joins people together. All of her thoughts are obsessed with this enormous event when everybody present counts. This is the occasion when she finally physically meets her past and embraces Sally Seton, now introduced as Lady Rosseter; Peter Walsh, who

wanted to marry her once but now lives far away from her in India and Hugh Whitbread, a childhood acquaintance. All of them are from different parts of society and the world, joined together by one key figure, Clarissa Dalloway. However, apart from giving and living these parties she feels an utter solitude, "*the oddest sense of being herself invisible, unseen, unknown*". (Woolf, Mrs. 10.) This complete loneliness frightens her as much as the thought of the unity with another person. This emotional turmoil manifests itself in Clarissa Dalloway's fragmented identity: one part of her personality dreads being with a beloved person yet the other seeks to seize every single opportunity to sally out of the uttermost loneliness. She is in a society full of people still she remains solitary.

Engulfment is a serious mental condition resulting in a sense of inferiority caused by the individual's own weak identity. The fear of "*being enclosed, swallowed up, drowned, eaten up, smothered, stifled in*". (Laing, 45.) is such a strong threat that it causes alienation and the individual cowers from the world as Clarissa Dalloway does. Thus, there comes about a double life of struggling. Both Septimus and Clarissa suffer from this isolation resulting in solitude and depression.

CLARISSA AND SEPTIMUS AS DOUBLES

At first sight, being a perfect hostess and suffering from engulfment may seem incompatible but if investigated further, they make a perfect pair in the post-Victorian context. It is important to note the reason why I examine the novel in the light of the Victorian era. Although by the time the novel was published, Queen Victoria's reign had been over, society still reflected the same seemingly irrevocable social customs. What is more, concerning the post World War I era, these concepts are inextricably interlinked, showing a cause and effect relationship with each other. Although the "*perfect hostess*," Clarissa never meets Septimus Warren Smith, the war veteran, they share an invisible bond – they are held together by their mental illness. Thus, Mr Smith functions as a double to Mrs Dalloway since both of them struggle for a similar sense of self-hood that was taken away by different circumstances. This lack appears to have the same result for the two of them: alienation from the society which should provide a sense of belonging and support. Instead, in its malfunction it prescribes rules to be followed by all members disregarding their needs as individuals. They try their best to fulfil these high expectations by sacrificing their own autonomous lives but in doing so they also lose their identities. In the second half of the essay, I will explore the public's effect on the doppelgängers' lives and its inevitable product: engulfment.

To start with, the different means of losing identities for both protagonists need some consideration. Clarissa loses her previously constructed, “*maiden*” identity when she marries Dalloway. Before the marriage she is called Clarissa Parry indicating an autonomous human being in charge of herself but after that she is forced to take on a new name, Mrs Dalloway as if it was a coat, a new layer of identity added to the former one. However, this new name is not merely additional as it erases the maiden name and substitutes it with a term that defines Clarissa only in relation to her husband, not as an individual. She is always referred to as Mrs Dalloway, the woman who belongs to Richard now, not to herself only; therefore he takes the power over from her. Giving a name to something or someone is a gesture of exercising power over the other that is named, already suggesting a hierarchical relationship. Overall authority is vested on Mr Dalloway to define what he has and Clarissa becomes a part of his identity, since “[s]he cannot think of herself without man” (de Beauvoir 16). She is integrated into a system that names everything and makes sense of the world by classifying objects and people according to the labels attached to them. With that single “s” differentiating her from her husband, she does not have much to do in the marriage, she is reduced to a single letter, defined as an inessential item existing only in relation to Mr Dalloway. She needs to build up this new relational identity for herself as a wife. Playing the role of a wife is already constructed for her by society so she cannot really amend it, utterly reducing her possibilities to make it comfortable or at least habitable for herself. Clarissa's new identity as a wife burdened by Richard's presence makes her dissolve socially, financially and ontologically in a united but faceless crowd, called society. Septimus, by being a soldier, , also becomes a part of a force whose members are indistinguishable from each other, depriving them of their individuality. He seems to be at the hands of a higher authority because he was controlled by the British army as long as he was needed to win the war but now he is a war veteran, an unwanted residue of the war. This phrase is usually not associated with thirty-year-old men who have come back from the war in complete bodily health. However, it is not enough to be “*whole*” in terms of physical existence but it is crucial to be of sound mind – which Septimus is not. His identity and mental health were taken away by the Great War for which he “was one of the first to volunteer” (Woolf, Mrs. 64.). He succeeded in defending his beloved country but at the same time he lost what were most important to him, his newly “*developed manliness*” (Woolf, Mrs. 64.) and his best friend, Evans, both of them gained in the war. What the war had given him was crucial to make up a self-image but later the same agent took it away from him, leaving him alone, emasculated. He

cannot even regain his masculinity through a marriage that is as unsuccessful as Clarissa's in terms of bringing feelings to their lives. As a result of this, Septimus is reduced to "*a piece of bone*" (Woolf, Mrs. 12.) that makes him an object of mere physicality. In addition, he is also constructed as a feminine character since "*femininity is constructed as a lack and insufficiency*" (Séllei, 1996. 60) in Western culture, these two attributes together immediately categorise him as socially inferior, just like Clarissa. Furthermore, the ability of claiming someone to be subordinate is the most obvious indicator of having power over them. This omnipotent ruling force is embodied in society that imposes limitations on its members, prescribing what they should do as a community, inattentive to the needs of people as single entities. This "*normalizing discourse*" (Wiechert, 2014. 23.) should apply to everyone and provide examples in order to become a part of society. In Mrs Dalloway, there are two models: marriage for women and being a war hero for men. According to the accepted norms, these categories provide obvious, clear-cut "*recipes*" for happiness but eventually they turn out to be instances of "*much unfulfilled promise*" (Woolf, "The Lives". 110.) for both Clarissa and Septimus. For a woman, being married to a relatively rich man and giving parties should be as sufficient as returning from a war with an able body for a man. However, Clarissa and Septimus still feel a certain lack inside and become empty shells of their previous selves. This metaphor is powerful because it evokes the double nature of a shell. What is seen from a shell is only the outer surface that may look wonderful, it can be admired from the outside, from a distance but absolute nothingness is inside it. The utter emptiness strikes one gazing at the shell and makes one realise that it is worth nothing. However, this revelation only occurs when one is able to see through the games of society. Through this example one can observe the discrepancy between what is offered and what is present in the communities. If one is able to notice "*the inadequate manner it handles humans and deviates from the norm,*" (Wiechert, 2014. 23.) then one has to be placed by society "*in some safe keeping until [one] has learnt to conform to the ideas of the majority*". (Séllei, 1996. 79.) This is the way the patriarchal system "*produces many ... examples of excessive dominance ... to annihilate the individualized self of others*" (Rigney, 1978. 45) and labels Mr Smith and Mrs Dalloway in their relationship to society, "*as essentially 'feminine' in that both are victimized*". (Rigney, 1978. 42.)

Not only are they portrayed feminine but essentially as modern slaves of society who need to sacrifice themselves for the great cause forced on them. Although they are positioned as "*the inessential, the object,*" (de Beauvoir 17) it is crucial to note that "*[m]aster and slave ... are united by a reciprocal need*"

(de Beauvoir, 1989. 20.). As male-dominated societies tend to ignore that the source of life is both motherhood and fatherhood, the society that Woolf constructs does exactly the same, it *"sets himself up as the essential, as opposed to the other"* (de Beauvoir, 1989. 17.). He depends on her as much as it is certain the other way around. It is not that Clarissa and Septimus are mentally ill and do not care to participate in social life but both behave as it is expected from them and as a result, they become ill. For Clarissa it is still valid since she *"is not only a part but a very center of society"* (Rigney, 1978. 46.) functioning as a minor hero at the level of everyday life. As Woolf notes in *"Modern Fiction"* *"[l]et us not take it for granted that life exists more fully in what is commonly thought big than what is commonly thought small"* (155.). What is considered big appears to be appreciated as a great deed but first of all, the definition of being great needs to be revised. Clarissa by way of giving parties and keeping up the appearances as *"the only means to keep her sane and to make a meaningful discourse between the self and the external world possible"* (Séllei, 1996. 79.) is not only trying to retain her mental health but acts as a uniting force between people. She connects them as if she was building up the framework of society from behind the scenes, as a mother figure of the community. Septimus, as the nation's potential father figure, acted as he was supposed to do, defended his homeland even at the cost of his sanity. He fought for the dearest cause possible for the people of Britain, regarded as something to be proud of, especially in the eyes of society. However, life is not to consider society only as a whole but as a collection of separate individuals, all unique. This is what society fails to do and for these two people who are *"eager for success, for recognition, in exchange for an outstanding achievement"* (Séllei, 1996. 64.) it only results in abandonment in turn, when they are in need of and should be provided with support. Although they seem to do everything that is allowed, it proves to be less than adequate. *"The novel satirizes the public sphere as a still functioning reality, conservative and ... exclusive"* (Fernald, 2005. 173.) where Clarissa devotedly serves the community, *"sacrifice[s] herself daily"* (Woolf, "Professions". 202.) and this empties her. She cannot care about anything else but *"to sympathize always with the minds and wishes of others"* (Woolf, "Professions". 202.) and make them content whilst *"never would she have a moment anymore"* (Woolf, Mrs. 29.) to herself. *"All [is] for the party"* (Woolf, Mrs. 28.) continuously, converting her into a mere servant whose service is not appreciated but devalued and considered *"a very odd thing how much Clarissa mind[s] about her parties"*. (Woolf, Mrs. 87.)

Septimus's fight is also ignored in the same manner thus it is no wonder that they develop *"certain behavioural patterns [that] are considered*

madness" (Séllei, 1996. 78.). They cannot ask for help in a society which "associate[s] any deviation from the established norm with mental disorder". (Séllei, 1996. 78.) According to the rules of normalcy, "[c]ommunication is health; communication is happiness" (Woolf, Mrs. 69.) but for Mrs Dalloway and Septimus it represents only burdens and threats that should be avoided to be able to survive in the repressive world creating the mental disorder for them. "[I]f the world is in truth inhospitable, unhomelike, then perhaps withdrawal from that world is a sane and reasonable method of self-preservation" (Rigney, 1978. 47.) to protect the little sense of self that is left to them. Due to all the limitations and restrictions that weaken them, they are unable to come out of their shell and turn to engulfment as a last resort.

In my paper I attempted to find a link between the rigidity of society and engulfment by analysing the main characters' attitudes towards others and themselves. I found that engulfment may appear in the psyche of men and women, regardless of sex and gender. This mental disorder is not dependent on one's sex but is a result of a repressive society insisting on everyone playing according to its rules. Both Clarissa and Septimus escape to isolation in order that they can defend themselves from the expectations of society. Mrs Dalloway, with the representation of engulfment's serious consequences, calls attention to this crucial social issue and reveals the hidden pitfalls of the stiff society by uncovering the absurdity and pointlessness of expectations and rules dictated by it.

WORKS CITED

Beauvoir, Simone de (1989): *The Second Sex*. (Trans. and ed. by H. M. Parshley). Vintage Books, New York.

Blair, Emily (2007): *Virginia Woolf and the Nineteenth-Century Domestic Novel*. State University Press of New York, New York.

Fernald, Anne E. (2005): A Feminist Public Sphere? Virginia Woolf's Revisions of the Eighteenth Century. *Feminist Studies*, 31. 1. 158.

Rigney, Barbara Hill (1978): *Madness and Sexual Politics in the Feminist Novel*. University of Wisconsin Press, Madison.

Séllei, Nóra (1996): *Katherine Mansfield and Virginia Woolf: A Personal and Professional Bond*. Lang, Berlin.

Wiechert, Nora (2014): 'No Sense of Proportion: Urban Green Space and Mental Health in Mrs. Dalloway. Virginia Woolf Miscellany, 78, 21+.

Woolf, Virginia (2003): *Mrs Dalloway*. Wordsworth Classics, Hertfordshire.

--- (1953): *Modern Fiction. The Common Reader*. Harvest Books, New York.

--- (1961): *Professions for Women. The Death of the Moth and Other Essays*. Penguin, Harmondsworth.

--- (1953): *The Lives of the Obscure. The Common Reader*. Harvest Books, New York.

“[W]HAT WAS UNUSUAL MUST BE IMPROPER”: FEMALE DESIRE AND INDEPENDENCE IN CHARLOTTE BRONTË’S SHIRLEY

Weidisch Edit

Anglisztika (MA) – 1.évf.

weidische@gmail.com

Témavezető: Dr. Séllei Nóra egyetemi tanár

Shirley was written by Charlotte Brontë (under the pseudo-name of Currer Bell) in 1848. Similarly to Jane Eyre, it is still popular 150 years after its first publication. The number of film adaptations, workshops, biographic studies and even plays proves the popularity of the novels written by Charlotte and her sisters. At first glance Shirley may appear to be a simple romantic story. However, if one reads it more attentively, the novel’s real nature comes to the surface: it deals with significant issues, for instance, how women were conceived of and treated in the 19th century. Although fiction does not reflect reality as such, there is no doubt that Shirley is concerned with problems that are still relevant today: gender roles, patriarchal society and the situation of women. The two female protagonists, Shirley Keeldar and Caroline Helstone are unconventional heroines since they strive to achieve independence and they try to fulfil their desires and dreams. What is more, they are neither passive, nor victims of their environment or circumstances. The novel problematizes the issue of female desire and independence that was not a proper topic in the Victorian era. (Brontë, 1981. 544–45., Stoneman, 1996. 224–234)

Shirley has inspired a great number of critical analyses: Sibylle Drack investigates the relation between gender and communication and she assumes that they are intertwined. The dominant discourse is “*being middle-class and patriarchal*”. Moreover, it is of great importance that unlike in any other novels written by Charlotte Brontë, there is a third person narration (Drack, 2003. 83–91). Heather Glen’s and Margaret Smith’s essays concentrate on the historical context of Shirley: the Napoleonic wars and the Luddite Riots (Glen, 2006., Brontë, 1981. 144–97., vii–xxiii). Even though I do acknowledge the importance of these themes in Shirley, I wish to examine how female desire and independence are represented and received in the Victorian context of femininity. I am aware that Shirley is set during the Napoleonic wars and that is not yet the reign of Queen Victoria but the ideas and concepts of femininity associated with Victorianism had been formulated earlier and around that period.

Edwards asserts precisely what I discovered about these women: Shirley and Caroline “*strive, if in different ways and to different extents, for control over their lives*” (Edwards, 1999. 134.). In other works of art females are often depicted as inactive beings and the victims of circumstances. Shirley and Caroline are, however, different. They dare to struggle for independence and they dare to formulate their desires. Therefore I would like to discuss Shirley as a novel that problematizes female desire and independence. I am convinced that Shirley Keeldar and Caroline Helstone are heroines of a new type from several points of view that critics do not highlight as much as I would like to do especially in the Victorian context of femininity. Shirley and Caroline are the representatives of a more complex female protagonist since “*Charlotte Brontë as writer rewrites Victorian Woman into a whole, to include intellect and feeling, passion and reason, rebellion and propriety, transgressive desire and virtue*”. (Macpherson, 1989. 9)

Though the emphasis is usually put on Shirley because of her masculine name and financial position, I argue that Caroline is as unconventional as her. Caroline has the same thoughts and intentions: she would like to be free from her uncle, earn her own money and make her dreams come true. Thus, both Caroline Helstone and Shirley Keeldar are peculiar heroines in the sense that they struggle to have a say in their own affairs or in decisions affecting them within the limits of Victorian society. While Shirley is rich and bold enough to control her own business and choose a husband that she prefers; Caroline is more timid but she dares to demand other treatment and thinks about the situation of old maids (Shirley, 1981. 392.). Both of them are clever, intellectually and emotionally independent women who still satisfy the requirements of propriety and morality in spite of having their own conceptions of the world, society and the role of females. There is more in them than it was generally assumed of women: they are as intelligent and rational as men and they would like to shape their own lives which is extremely difficult and sometimes impossible in this period.

First of all, I will examine the situation of women in the Victorian period so as to consider female desire and independence in this light. Women in the Victorian period were “*second-class people, hardly to be called citizens since none of them was able to vote, a privation shared with lunatics and peers*” and with criminals. It is essential to recognise that female members of society were pushed into a marginal situation and the outcome of it was that they did not have right to anything. For example, the sole purpose of being a middle-and upper class woman was to get married decently and to give birth to children (preferably to boys). Nevertheless, being married was equal to “*non-existence*” in law so women did not have access to their own money or

dowry. Therefore the education of young girls consisted only of a few components: they had to be familiar with a little bit of sewing, painting, drawing, singing, playing the piano and some foreign languages in order to be accomplished ladies. Entertaining the husband, the guests and being a decorative object of the house were the ultimate duties of wives and maidens. (Ingham, 2006. 50–53.)

There was a belief that supported the marginalisation of women. While they were thought to be *“intuitive, emotional, with a natural maternal instinct and [. . .] nurturing ability”*, men were the total opposite of them: they were considered *“rational, intelligent, competitive”* and they were able to deal with the *“real world outside the family”*. In addition, it was a widespread idea that modest females were *“without sexual feelings”* and desires willing to participate in the sexual intercourse exclusively in order to please their husbands and satisfy their basic needs. What further intensified the subordinate position of women was that any kind of passionate feeling or desire was regarded to be a great sin. It is called the double sexual standard: men were allowed to do whatever they felt like doing but women’s rights and opportunities were severely limited to a few aspects of the household and charity work. (Ingham, 2006, 51.; 53–56)

Secondly, I suggest that Shirley Keeldar and Caroline Helstone resemble an influential heroine of Charlotte Brontë’s: Jane Eyre. They are similar regarding their way of thinking and desires for freedom. I wish to extend Jane Eyre’s declaration that *“women feel just as men feel”* to Shirley and Caroline as well:

“It is in vain to say that human beings ought to be satisfied with tranquillity: they must have action; and they will make it if they cannot find it. [...] Women are supposed to be very calm generally: but women feel just as men feel; they need exercise for their faculties, and a field for their efforts as much as their brothers do; they suffer from too rigid a restraint, too absolute a stagnation, precisely as men would suffer; and it is narrow-minded in their more privileged fellow creatures to say that they ought to confine themselves to making puddings and knitting stockings, to playing on the piano and embroidering bags. It is thoughtless to condemn them, or laugh at them, if they seek to do more or learn more than custom has pronounced necessary for their sex.” (Brontë, Jane Eyre, 1966, 141.)

Although Shirley and Caroline may appear to be different from Jane Eyre since Shirley is a rich heiress and Caroline looks a timid dependant on her uncle, they share significant qualities. All of them would like to have some kind of autonomy and they would like to satisfy their dreams and desires that seem to be irreconcilable with the strict Victorian values and morals. While Shirley is bold enough to marry the man she truly loves, Caroline attempts to achieve financial independence when she would like to be a governess and she suffers from the impossibility of making herself "heard" (Drack, 2003. 88). She dares to call attention to the mistreatment of women from unmarried young girls to old maids and she explains that their situation should be changed. Women have the same capacities as men so they are able to complete more activities than it is required or generally believed of them. These characters propose that women should not be doomed subjugation but they should direct their lives and vindicate more rights. Thus I would like to analyse scenes when these unconventional views of the heroines are visible.

Undoubtedly, Shirley Keeldar's figure deserves a special attention as a consequence of her name and huge fortune. She has the highest level of emotional and financial autonomy compared to Caroline or Jane Eyre (both of them are orphans). Her masculinity and androgyny has been the subject of analysis for a long time. She is the heiress of Fieldhead and her parents "*bestowed on her the same masculine family cognomen they would have bestowed on a boy*" (Brontë, 1981. 198.). Drack observes that "[p]rovided with a name and property that should have been reserved for a male heir, Shirley transgresses social restrictions and expectations and eventually marries the man of her choice". (Darack, 2003. 83.) Additionally, she supervises the inherited business, negotiates with men and she feels that she "*hold[s] a man's position*". She is the owner not of a lap dog (that would be proper for a lady) but of a "*brute*" and "*a very dangerous dog*" (Brontë, 1981. 200., 280.). Obviously Shirley is in a status that is very exceptional in the Victorian period and she has more rights than other women so she is treated differently; but being a woman she can never reach the same level that men can.

Shirley's aim to control her life is the same as that of Caroline Helstone's (and Jane Eyre's). Because of her affluence and the lack of a father or brother she is the one who is most likely to achieve it. Nonetheless, she has to fight with her uncle, Mr Sympson to gain her right to her own affairs. Mr Sympson, the representative of male authority that eliminates female desire and independence, is deeply astonished and furious that Shirley dares to refuse marriage proposals by respectable gentlemen. What is more, he is not willing

to acknowledge that Shirley has desire for satisfaction and love in marriage. He accuses her of impropriety since he insists on knowing her matrimonial intentions which she opts not to reveal: *“Regardless of decorum, you are prepared to fly in the face of propriety”*. Shirley, nevertheless, wishes *“[t]o be quiet – and to do just as [she] please[s]”*. (Brontë, 1981. 550–551.) When she says that *“[h]aving ceased to be a ward”* she needs no guardian, she *“rejects the assumption of the authority of men over women. She is positive that she has the right “to be true to her feelings”* which goes hand in hand with the transgression of female propriety. (Edwards, 1999. 152–153)

Furthermore, she declares that neither her uncle nor any other men, who asked to marry her, would be able to comprehend her true self and handle her:

“Mr Sympson. [...] I am sick at heart with all this weak trash: I will bear no more. Your thoughts are not my thoughts, your aims are not my aims, your gods are not my gods. We do not view things in the same light; we do not measure them by the same standard; we hardly speak in the same tongue. Let us part.” (Brontë, 1981. 557.)

It is easy to see what Shirley means: she is not willing to give up her freedom to decide the matters that affect her. She will not allow his uncle to command her and determine whom she ought to accept as a husband. She is both rational and emotional so she should have her own will. She does not need a ward like Mr Sympson to tell her what to do. Mr Sympson takes only business interests into consideration when he thinks of marriage. He does not care what Shirley wants. Unfortunately, it was an everyday phenomenon in that period but Shirley is a special woman: she does not tolerate the dictatorship of her uncle who knows nothing about her. She is lucky to be in a financial position that allows her to follow her determination since the average woman was not in such a favourable situation. She fights her own battle to have control in her business and she succeeds in it.

As far as Caroline Helstone is concerned, critics often read her as the manifestation of *“the silent oppressed bourgeois woman”* who is passive. However, I wish to emphasise that she is like Jane Eyre or Shirley so she has her own dreams and desires to be autonomous. She tries her best to make her life change. In her uncle’s house Caroline does not have any *“meaningful duties to perform”*. (Dutta, 1991. 2315.) She is tormented by it: *“I am making no money – earn nothing.” [...] ‘I should like an occupation; and if I were a boy, it would not be so difficult to find one’*”. However, her uncle discourages her

since “[a]t heart, he could not abide sense in women” and “[he] wished them to be, -- inferior: toys to play with, to amuse a vacant hour and to be thrown away”. (Brontë, 1981. 71., 116.) Mr Helstone is probably the best example to offer in order to understand the treatment of women, the problem of Caroline and why I consider her and Shirley to be the advocates of female desire and autonomy.

Consequently, Caroline’s ambition is to reach intellectual and financial autonomy: she longs for finding a situation so that she will not be dependent on her uncle. Her endeavours embody female desire and independence as she wishes to earn money to be free. In addition, she thinks that she will be an old maid (which means being an outcast) and she “mused again” about the marginalised place of them in society that consists of helping and doing good to others:

“Is this enough? Is it to live? Is there not a terrible hollowness, mockery, want, craving, in that existence which is given away to others, for want of something of your own to bestow it on? I suspect there is. Does virtue lie in abnegation of self? I do not believe it. [...] Each human being has his share of rights.”
(Brontë, 1981. 174.)

Before this passage, she asks herself: “*What was I created for, I wonder? Where is my place in the world?*” (Brontë, 1981. 174.) I suppose that it demonstrates her desire to get beyond the domestic sphere of life that Jane Eyre articulates when she claims “*women feel just as men feel*” (Brontë, 1996. 141.). Even though Caroline may seem to be a rather passive character at first sight, it turns out that she has strong and unconventional views in respect of the abilities of women and their fate if they “fail” to get married. She argues that old maids should not be despised for not being married. They deserve to be respected and they have the right to happiness similarly to others. No one should expect them to sacrifice themselves so that they can help others in need. Even if they do not have husbands, they may live a full and happy life.

Moreover, Caroline is convinced that everyone has the right to be happy and seek for fulfilment. She does not wish to decline at home imprisoned but she would rather have an occupation and action. She is desperate to have a meaningful task in her life. Again the words of Jane Eyre express clearly not only her desire but that of Caroline’s as well: “*Who blames me? Many, no doubt; and I shall be called discontented. I could not help it; the restlessness was in my nature; it agitated me to pain sometimes*” (Brontë, 1996. 141.).

When Caroline demands more rights and acknowledgement for women (let them be young or old) she longs to get the same as Jane: freedom and opportunities to be independent and see the world. It goes against Mr Helstone's idea of women: *“stick to the needle — learn shirt making and gown-making, and pie-crust-making, and you'll be a clever woman some day”* that represents the traditional role assigned to them (Brontë, 1981. 98.).

What is more, Caroline is brave enough to share her vision with the readers and she dares to call attention to the mistreatment of the other sex. She demands a shift in the circumstances and conditions of females when she remembers the tale of the “virtuous woman”, Lucretia:

“Men of Yorkshire! do your daughters reach this royal standard? Can they reach it? Can you help them to reach it? Can you give them a field in which their faculties may be exercised and grow? Men of England! look at your poor girls, many of them fading around you, dropping off in consumption or decline; or, what is worse degenerating to sour old maids, — [...] Fathers! cannot you alter these things? [...] Keep your girls' minds narrow and fettered — they will still be a plague and a care, sometimes a disgrace to you: cultivate them — give them scope and work — they will be your gayest companions in health; your tenderest nurses in sickness; your most faithful prop in age.”
(Brontë, 1981. 392–393.)

Caroline has strong feelings regarding the situation of women since she has to bear the burdens of society: she has no means to challenge it and make a change except for raising her voice and declaring her point of view. According to Edwards *“Caroline seeks to blame no one”*. (Edwards, 1999. 150.) but I find that her revelation of mind implies that men are to be blamed for the current state of affairs because they are the ones who limit females and then detest them and the way they behave. However, men are neither willing nor able to recognise this problem. They keep women's minds *“narrow and fettered”* so no wonder that they consider women to be useless (Brontë, 1981. 393). They require women to follow an ideal which cannot exist and which is inconceivable. Thus Caroline defends women and tries to do her best in order to make fathers and husbands realise the harm they do to their daughters and wives if they mistreat them.

Moreover, it is men who turn women into old maids with those limitations and expectations; and then they scorn them since they did not get married. I suppose that Caroline's opinion demonstrates her desire to get

beyond the domestic sphere of life that is propagated to her. Jane Eyre articulates the same when she claims "*women feel just as men feel*" (Brontë, 1996. 141). If women are granted opportunities to cultivate their minds, men cannot have better companions when they are in need. They are as good as men. The topic that Jane and Caroline address is very improper (which is a term in itself that carries the attitude of Victorianism) but it is obvious that Caroline shares the values of Shirley and Jane. She would like to achieve financial and intellectual independence. Her confession is very unconventional and threatens the traditional role assigned to women. Certainly, the endeavours of the heroines are fruitful: they marry the men of their choice and gain control over their lives within the Victorian concept of femininity and propriety.

The peculiarity of (Jane Eyre,) Shirley Keeldar and Caroline Helstone thus is to be found in the mode they express and reveal themselves and how they strive to control their own lives and desires. From this point of view, they are different from other female protagonists. They foreshadow that a change has to take place in the basic structure of the system since its faults are harmful and it fails to grant equal treatment for women and men. I identify Charlotte Brontë's intention with Anne Brontë's drawing "*Woman gazing at a sunrise over a seascape*" since it has a similar message to the above mentioned novels. (Alexander and Sellars, 1995. 406.) The lady's representation is very unusual: she encounters the sublime in nature that shows the same transgression of the boundaries of Victorian society. She is looking into the sun and so into the future as well. It suggests that there is a new future for women that will go hand in hand with a reversal in their attitudes and subordinate state. Charlotte Brontë may not promote the kind of radical alternation that will be experienced later but she did point out that women are not different from men regarding their intellect, abilities and aspiration. They wish to gain control over their own lives. Women should not be condemned if they have dreams as far as they respect morality and the laws of God. Thus, I extend Eric Solomon's reading of Jane Eyre to Shirley Keeldar and Caroline Helstone: they have to find "*a middle way between the flames of passion and the waters of pure reason*" (Solomon, 1963. 217.). Therefore they present "*a point of departure*" that is still valid in the 21st century (Stoneman, 1996. 231.). They do not appear as passive victims of their environment or circumstances but as women who dare to look into the future with courage just like the maid drawn by Anne Brontë in 1839.

WORKS CITED

Alexander, Christine – Sellars, Jane (1995): *The Art of the Brontës*. Cambridge UP, Cambridge.

Brontë, Charlotte (1996): *Jane Eyre* (Ed. Q. D. Leavis). Penguin Books, London.

--- (1981): *Shirley* (Ed. Herbert Rosengarten and Margaret Smith). Oxford UP, Oxford.

Drack, Sybill (2003): Contesting Gendered Discourse: Gender, Dialogue, and Narration in Charlotte Brontë's *Shirley*. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 9. 1, 83–99.

Dutta, Sangeeta (1991): Charlotte Bronte and the Woman Question. *Economic and Political Weekly*, 26. 40, 2311–2313., 2315–2316.

Edwards, Mike (1999): *Charlotte Brontë: The Novels*. St Martin's Press, New York.

Glen, Heather (2006): *Charlotte Brontë Imagination in History*. Oxford UP, Oxford.

Ingham, Patricia (2006): *Authors in Context: The Brontës*. Oxford UP, Oxford.

Macpherson, Pat (1989): *Reflecting on Jane Eyre*. Routledge, London.

Smith, Margaret (1981): *Introduction*. In: *Shirley*. Oxford UP, Oxford.

Solomon, Eric (1963): Jane Eyre: Fire and Water. *College English*, 25. 3, 215–217.

Stoneman, Patsy (1996): *Brontë Transformations Cultural Dissemination of Jane Eyre and Wuthering Heights*. Prentice Hall, Hertfordshire.

A RIGÓFÉLÉK (TURDIDAE) TÁGABB ÉRTELEMBEN VETT ROKONSÁGI VISZONYAI, BIOGEOGRÁFIÁJA ÉS A MAGYARORSZÁGON ELŐFORDULÓ FAJOK VONULÁSI MINTÁZATAI

Nagy Jenő

Biológia PhD-hallgató

jenonagy.off@gmail.com

Témavezető: Dr. Varga Zoltán Sándor egyetemi tanár

ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ, A RIGÓFÉLÉK ROKONSÁGI VISZONYAI

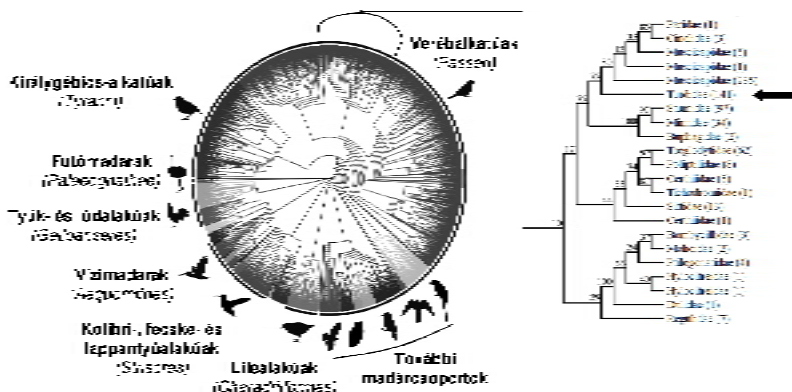
Az egyre bővülő molekuláris biológiai módszerek felhasználásával készült filogenetikai, biogeográfiai vizsgálatok, napjainkban mindinkább átformálják az egyes növény- és állatfajok rokonsági kapcsolatairól, elterjedéséről alkotott elképzeléseinket.

A biogeográfiai vizsgálatok lehetőséget kínálnak arra, hogy megérthessük az egyes élőlények, élőlénycsoportok jelenkori elterjedésének dinamikáját, feltárhassuk a múltbeli eseményeket és előrejelzéseket adhassunk jövőjükét illetően. Kevés olyan állatcsoport van, melyek legalább annyira kutatottak lennének, mint a madarak. Ki ne találkozott volna már velük egy erdei séta alkalmával, ki ne hallotta volna változatos éneküket vagy ne látta volna szín-pompás példányaikat?

A madarak (Aves) közel tízezer fajjal vannak jelen bolygónkon. Ennek a nagy osztálynak – mely még így is eltörpül például az ízeltlábúakhoz (Arthropoda) képest – mintegy kétharmadát az énekesmadarak (Passeriformes) adják (1. ábra). Ebbe a színpompás, változatos énekű társaságba tartoznak például a rigófélék (Turdidae), jelen tanulmány elsőszámú szereplői is.

Földünk nagy biogeográfiai régióinak mindegyikében (az Antarktisz kivételével), több mint 300 faj képviseli ezt a családot. Változatosságukat jól tükrözi, hogy csaknem 1000 alfajt lehet megkülönböztetni, ami átlagosan három taxonnak felel meg fajonként.

Legközelebbi rokonságukhoz a cinegefélék (Paridae), a vízirigófélék (Cinclidae), illetve a légykapófélék (Muscicapidae) tartoznak, melyek közös testvércsoportját képezik a rigóknak. Tágabb értelemben a gezerigófélék (Mimidae), a seregélyfélék (Sturnidae) és a nyűvágófélék (Buphagidae) sorolhatóak még ide, mely családok az előbbi csoportok legközelebbi filogenetikai ágát alkotják (Jonsson – Fjeldsa 2006., Johansson et al. 2008., részletesebb elemzésekért lásd: Baker et al. 2004., Jetz et al. 2012., Burleigh et al. 2014.).

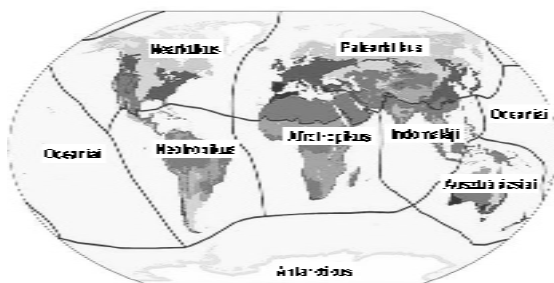

1. ábra

A madarak filogenetikai viszonyai, különös tekintettel a rigófélék (Turdidae) rokonsági kapcsolataira (Burleigh et al. 2014 nyomán).

A rigófélék törzsfarészletének elhelyezése a madarak életfáján (tree of life) jól láthatóan szemlélteti, hogy a rigók és rokonaik – az énekesmadarakon belül – a verébalkatúak (Passeri) egyik nagy filogenetikai ágának tekinthetők (1. ábra), melyben – szűkebb értelmezésben – a rigófélék 141 faja szerepel (az ábrán vastag fekete nyíllal jelölve). A továbbiakban az ide sorolható nagyobb nemzetségek elterjedését és ökológiáját szeretném röviden áttekinteni – elsősorban a vonulásra összpontosítva – végül eljutva egészen a Magyarországon megtalálható fajok bemutatásához.

Udvardy (1975) alapján a Földet hét nagy állatföldrajzi régióra lehet felosztani, melyek a következők: Nearktikus, Palearktikus (együttesen Holarktikus), Neotropikus, Afrotropikus, Indomaláji, Ausztrálázsiai és Óceániai faunabirodalmak (nyolcadikként az Antarktikus, 2. ábra).

2. ábra

Földünk nagy faunabirodalmai (Olson et al. 2001 alapján).

Nemzetség (fajszám*)	Faunabirodalom**	Fajok száma
Catharus (12)	Nearktikus	7
	Neotropikus	6
	Palearktikus	1
Cochoa (4)	Indomaláji	4
	Palearktikus	2
Grandala (1)	Palearktikus	1
Hylocichla (1)	Nearktikus	1
Myadestes (11)	Neotropikus	7
	Nearktikus	5
Sialia (3)	Nearktikus	3
	Neotropikus	1
Turdus (70)	Neotropikus	38
	Palearktikus	22
	Afrotropikus	8
	Nearktikus	5
	Indomaláji	4
Zoothera (39)	Indomaláji	22
	Palearktikus	8
	Afrotropikus	8
	Ausztrálázsiai	5
	Nearktikus	2
	Neotropikus	1
*a nemzetséghez tartozó fajok száma jelen tanulmányban		
**lehetséges költési területre vonatkoztatott elterjedés		

1. táblázat

A rigófélék megoszlása az egyes faunabirodalmak tekintetében (az Óceániai faunabirodalmat kivéve, ahol túlnyomó többségben nincsenek nagy kiterjedésű, összefüggő szárazulatok)

A RIGÓFÉLÉK BIOGEOGRÁFIÁJA

A különböző régiókban más-más nemzetséghez tartozó fajok dominálnak (1. táblázat). A rigók elterjedési területeit vizsgálva (forrás: BirdLife International, 2015.) rögtön szembetűnik, hogy széleskörűen elterjedt, kozmopolita csoportról beszélünk (pl.: Voelker et al. 2007.), melyek a zárt erdőségektől a nyitottabb területeken keresztül az emberközeli térségekig egyaránt megtalálhatóak. (Vauri, 1959., hazai fajok esetén: Varga, 1996.)

Az északi féltekén a 80. szélességi körön túl, míg a déli féltekén az 55. szélesség közelében is – Grönland északi peremétől a Tűzföldre, illetve a Bering-földhídtól Tazmániáig – előfordulnak ezek a kisméretű énekesek.

Az 1. táblázatban feltüntetett adatokból jól látható, hogy túlnyomó többségben (73,8 %) a rigófélék trópusiak, ideértve azokat a fajokat, melyek elterjedési területe a trópusi régiókba is elnyúlik. Az „Újvilág” (Észak-, Közép- és Dél-Amerika) és „Óvilág” (Eurázsia, Afrika, Ausztrália és Délkelet-Ázsia szigetei) felosztásban szemlélve – jelenleg – az említett 141 faj 40,4%-a utóbbiban található meg.

Nagyon érdekes kérdések merülhetnek fel a fenti információkat szem előtt tartva. Vajon honnan, mely állatföldrajzi régióból származnak a rigók? Mikor és miért alakulhatott ki náluk vonulási viselkedés? Ilyen és ehhez hasonló kérdések már korábbi tanulmányokban is felbukkannak, azonban még egyáltalán nem tisztázott a rigófélék történetisége. Jelen munkában az eddig felhalmozódott ismereteket próbálom összegyűjteni, további gondolatokkal kiegészítve azokat.

Outlaw és munkatársai (2003) fülemülerigók (*Catharus* spp.) biogeográfiai történetiségét és a hosszú távú vonulás kialakulását vizsgálták, molekuláris filogenetikai megközelítésben. Eredményeik alapján úgy tűnik, hogy a fülemülerigók inkább Mexikó, illetve Közép-Amerika irányából terjedhettek szét az utóbbi 4–5 millió év során. A vonulás kialakulásáról alkotott elképzelések közül, ezek a következtetések a „trópusi eredet” hipotézist (Cox 1985) támasztják alá, hiszen a fülemülerigók esetében is inkább trópusi-szubtrópusi, nem vonuló populációk lehettek a jelenleg vonuló fajok ősei (Outlaw et al. 2003., Winker–Pruett, 2006.)¹. A fülemülerigók egy másik nemzetségébe tartozik az erdei fülemülerigó (*Hylocichla mustelina*), mely szintén hosszútávú vonuló, akár csak a *Catharus* fajok. A korábbi vizsgálatok alapján a vonulás 3–4 alkalommal alakulhatott ki ennél a csoportnál (Outlaw et al. 2003., Winker–Pruett, 2006.), azonban a vonulási viselkedés elvesztése általában gyakoribb jelenség lehetett, mely más madárcsoportoknál is megfi-

¹ Lásd később Nylander et al. (2008) biogeográfiai munkáját *Turdus* rigókkal.

gyelhető evolúciós jelenség (lásd pl.: Nagy-Tökölyi, 2014. vizsgálatát ragadozó madarakkal).

Itt meg kell állnom néhány gondolat erejéig, ugyanis általánosságban a trópusi eredetre számos madárcsoportnál találhatunk bizonyítékokat. (Az itt említetteken kívül lásd pl.: Joseph et al. 1999, Milá et al. 2006, nagy vonulási rendszerek tekintetében: Rappole–Jones 2002., Bruderer–Salewski, 2008.) A rigók esete annyiban lehet érdekesebb, hogy viszonylag jól leírható földrajzi és időbeli kereteket tudunk meghatározni. Később látni fogjuk, hogy a szűkebb értelemben vett rigók legkorábbi közös őse már biztosan jelen volt Délkelet-Ázsiában, mintegy hét millió évvel ezelőtt. (Nylander et al. 2008.) Valószínűbbnek tűnhet ennél, hogy jóval korábban is (csaknem 10–15 millió éve) már jellemzőek voltak ezeken a területeken a rigófélék ősei. Az időintervallum és földrajzi helyszín ily módon történő behatárolása után már számításba vehetőek az akkor jellemző nagy földtörténeti események. A szóban forgó időszakban javában zajlott a Himalája kiemelkedése és az Indomaláj régió szigeteinek vándorlása (a geológiai események részletes leírását lásd pl.: Yin–Harrison, 2000., Hall, 2002. munkájában). Mindezen változások lehetőséget biztosíthattak az olyan fajok szétterjedésére, melyek a hűvösebb, magashegységi környezetben is jól érzik magukat. Számos olyan madárfajról tudunk, melyek sajátos elterjedési képet mutatnak: az északi boreális övben és a Himalájában egyaránt megtalálhatóak, mint például a zöld füzike (*Phylloscopus trochiloides*), vagy a havasi szürkebegy (*Prunella collaris*). Közép-Ázsia hegységrendszere biztosít folyosót a két terület közötti átjárásra, így egy délre nyúló kifli alakú elterjedés mindenképp jellemző az ilyen fajokra. Az északi, valamint a magashegységi területek hasonlósága miatt, a területek közötti rendszeres vonulás megjelenése sem kizárt.²

E rövid kitérő után érdemes megemlíteni, hogy a számítógépes technológiák fejlődésével, mára lehetőség nyílik a kutatók számára nagyobb fajszámmal, adatmennyiséggel dolgozni. Az ilyen vizsgálatok más megvilágításba helyezhetik a korábbi elképzeléseket. Így derült fény többek között arra, hogy a korábban *Platycichla*, *Cichlherminia*, *Nesocichla* nemzetségekbe tartozó rigófajok helyesebben inkább a *Turdus* genusba sorolandóak lennének (Voelker et al., 2007.). Rokonsági kapcsolataikat tekintve a különböző földrajzi régióból származó fajok jól elkülönülnek egymástól a filogenetikai rekonstrukciók eredményeit figyelembe véve (Klicka et al. 2005., Voelker et al. 2007.). Több gyengése is van ezeknek a vizsgálatoknak az újabb tanulmányokhoz viszonyítva. Először is 2–3 génszekvenciát használtak fel a filogene-

² Ez a gondolatsor szorosan kapcsolódik a következő részben („*A rigófélék vonulásának eredete*”) tárgyalt elképzelések értelmezéséhez.

tikai elemzésekhez, mely a bizonytalan elágazások és alacsony támogatottsági értékek alapján pontatlan következtetésekhez vezethet. Másodszor pedig nem készítettek különálló biogeográfiai elemzést, melyből következtetni lehetne a vizsgált fajok eredetére. Harmadszor, számos vizsgálat kevés fajjal vagy néhány fajcsoport kiemelésével készült. (pl.: Outaw et al. 2003., Klicka et al. 2005., Winker–Pruett, 2006.)

Ezeket a hiányosságokat némiképp orvosolja Nylander és munkatársai (2008) munkája, amiben viszonylag széles taxonómiai lefedettséggel (113 faj) készítettek biogeográfiai rekonstrukciót a *Turdus* rigókra. Az elemzések alapján a vizsgált fajok őse a késő-miocénben, mintegy 7 millió évvel ezelőtt jelenhetett meg Ázsiában (Nylander et al., 2008.), ami közelítő eredmény az ebbe a társaságba tartozó, legidősebb ismert kövület korával, melyet Magyarországon találtak, és 6,8–4,9 millió évesnek becsülték (Jánossy, 1991.). A valódi rigók nemzetségébe tartozó fajok ősei ázsiai kiindulópontból valószínűleg Afrikát, illetve Közép-Amerikát foglalhatták el a legkorábban (Nylander et al., 2008.)³ Ennek a biogeográfiai vizsgálatnak azonban számos ponton nagyon alacsony a támogatottsága, így a következtetések sem a legbiztosabbak. Nagyon nehezen elképzelhető például, hogy Afrika és Közép-Amerika között, az Atlanti-óceánt átszelve, többször, oda-vissza mozogtak volna azok a fajok, melyekből később a fokföldi rigó (*T. olivaceus*) és az afrikai rigó (*T. pelios*) fajok alakultak ki Afrikában (lásd a részletesebb következtetéseket Nylander et al. 2008 tanulmányában).

A RIGÓFÉLÉK VONULÁSÁNAK EREDETE

Már a fent említett különböző forrásokból is jól látszik, hogy más-más mintaszámmal, eltérő faji összetétellel készített vizsgálatok, főleg egy kevésbé támogatott filogenetikai hipotézis felhasználásával eltérő következtetésekre vezetnek. Célszerű lenne Nylander és munkatársai (2008) fajkészletét az 1. táblázatban mutatott nemzettségek fajaival kiegészíteni. Ekkor kaphatnánk teljesebb képet egy bővebb biogeográfiai vizsgálatához. Feltevéseink között szerepel a következő gondolat sor.

Elégge megalapozottnak tűnik a rigófélék eredetéről alkotott olyan elképzelés, hogy valamilyen délkelet-ázsiai gócterületről származhatnak. Ezen a területen vagy ettől délebbre előforduló trópusinak tekinthető fajok nagy százaléka nem vonuló. Ahogy egyre északibb irányba haladunk, a fajok többsége vonuló viselkedést mutat (pl.: Nyugat- és Kelet-Palearktisz). Ugyanez a

³ Belátható, hogy ezek az eredmények is egybevetethetők Cox (1985) korábban említett modelljével.

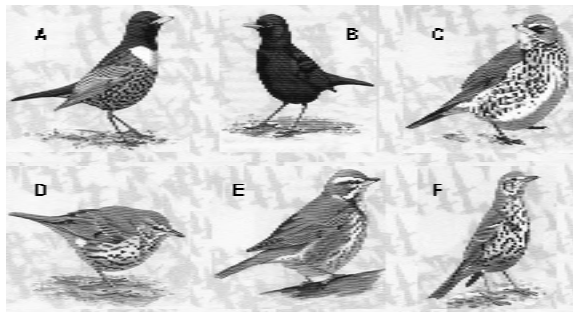
mintázat megfigyelhető Amerikában is. Míg Észak-Amerikában több vonuló faj van, addig a délebbi, szintén trópusi, szubtrópusi területek számos nem vonuló fajnak adnak otthont. Mindezek figyelembe vételével elkészíthető a következőkben részletesen leírt munkahipotézis, amely a rigók eredetét és vonulási viselkedésük kialakulását vázolja. (1) A rigófélék szétterjedése valóban Délkelet-Ázsia irányából indult el, ahol a fajok többségének nem volt szüksége a vonulásra. (2) Azonban ahogy északibb területeken is megtelepedtek a mai fajok ősei, az éghajlat szezonálitása miatt egyre inkább szükségessé vált a vonulás megjelenése. (3) A Bering-szoros (a földtörténet korábbi szakaszaiban Bering-földhíd) olyan átjárót biztosíthatott Északkelet-Ázsia és Észak-Amerika között, ahol a madarak könnyedén átkelhettek, de mivel hasonló éghajlati körülményeket találtak, a vonulás úgyszintén megmaradt ezeknél a fajoknál. (4) Elérve Közép- és Dél-Amerikát azonban ismét olyan területekre jutottak, ahol az év egészében stabilnak tekinthető környezet volt jelen. Ebben a környezetben a vonulással járó kockázatok már nagyobbak voltak, így a vonulási viselkedés eltűnése figyelhető meg (Varga Zoltán személyes közlése).

Ezt az elgondolást számos vizsgálat támasztja alá (lásd madaraknál pl.: Ericson et al. 2003., Barker et al. 2015., illetve növényeknél pl.: Chin et al. 2014, Yi et al. 2015), amiért érdemes lesz megvizsgálni ezt a felvetést a vonulás evolúciója tekintetében. Többek között kutatási irányaim egyike ennek a kérdéskörnek a tanulmányozása.

A MAGYARORSZÁGON ELŐFORDULÓ VONULÓ TURDUS RIGÓFAJOK

Korábban említésre került, hogy a legöregebb rigókövületet épp Magyarországon találták, így ezt a részt szeretném a hazánkban megforduló, vonuló fajok bemutatásának szentelni. Ehhez legnagyobb segítségemre a Magyar madárvonulási atlasz volt (Csörgő et al., 2009.).

A valódi rigók közül hat faj köthető hazánkhoz (3. ábra). Nylander és munkatársai (2008) elemzéseiből arra következtethetünk, hogy Európát, az évmilliók során több hullámban foglalták el az itt megtalálható fajok és őseik.

3. ábra

A szövegben bemutatott vonuló rigófajok rajzai. (A) A fehér nyaksáv-járól felismerhető örvös rigó (tudományos nevüket lásd a szövegben), (B) a narancssárga csőrű fekete rigó, (C) a sötétbarna szárnytövű fenyőrigó, (D) az énekes rigó, (E) a vöröses oldalú szőlőrigó és (F) a léprigó.

(A rajzok forrása: Csörgő et al. 2009)

A rigókkal az év minden szakában találkozhatunk. A léprigó (*T. viscivorus*) és a fekete rigó (*T. merula*) januártól decemberig nálunk tartózkodik, míg a szőlőrigó (*T. iliacus*) és a fenyőrigó (*T. pilaris*) téli vendégeink (Varga, 1996., Csörgő et al., 2009. BirdLife International, 2015). Természetesen azt, hogy valamely faj egész évben fellelhető egy adott területen, nem úgy kell értelmeznünk, hogy a látott egyedek ugyanazok márciusban, mint októberben, hanem úgy, hogy bizonyos csoportok nálunk költenek, majd elmennek telelési területeikre, míg mások hozzánk érkeznek telelni. Tulajdonképpen ugyanazon faj más-más egyedei, populációi figyelhetőek meg az év különböző időszakaiban. Más fajok, mint az örvös rigó (*T. torquatus*) a tavaszi és őszi vonulási időszakban ritkán előkerül, átvonuló fajunk (az elmúlt 50 évből 13 gyűrűzött példányról van adat, Csörgő et al., 2009). Költési időszakban (tavasztól ősz elejéig) az énekes rigó (*T. philomelos*) is megfigyelhető nálunk (Csörgő et al., 2009., BirdLife International, 2015.). A néhány tíz egyedtől (léprigó), pár százon keresztül (szőlőrigó, fenyőrigó), több ezres nagyságrendig (fekete rigó, énekes rigó) gyűrűznek madarakat évente.

A gyűrűzési adatokból bizonyos populációdinamikai irányvonalak is becsülhetőek. A szőlőrigó és fenyőrigó populációi ingadozóak, míg a léprigó adataiból csökkenő tendencia olvasható le. (Csörgő et al., 2009.) A két legnagyobb elterjedési területtel rendelkező faj, a fekete rigó és az énekes rigó populációi egyenletes képet mutatnak, sőt utóbbi növekedett is az elmúlt

harminc év során (Csörgő et al. 2009). A Magyarországon, költési időszakban gyűrűzött egyedek a mediterrán térségben, főleg Olaszország területén kerülnek elő a leggyakrabban. (Csörgő et al. 2009)

A fent említett rigófajok közös ismertetőjegye, hogy hasuk és oldaluk folttal borított („kendermagos”). A fiatal fekete rigóknál is megfigyelhető ez a mintázat, de idősebb korban egyszínűvé vedlenek. (Varga, 1996.) A fekete rigót könnyen össze szokták téveszteni a seregéllyel, legyen szó fiatal, vagy idős madárral. A seregély tollazata is foltos, a láb, de különösen a csőr narancssárga színezete azonban rögtön elárulja, hogy fekete rigót látunk és nem seregélyt, amelynek szürkés csőre van és rövidebb farktollai. Az örvös rigó fehér nyaksávjáról könnyen felismerhető (3. ábra). A fennmaradó négy faj színezetében a barna dominál. Közülük a barnás szárnytövű, fehér szemöldöksávú fenyőrigó és a szintén fehér szemöldöksávú, de vöröses oldalú szőlőrigó egyszerűbben megkülönböztethető. (Varga, 1996.) Énekük változatos, a fekete rigó dallamai a legösszetettebbek.

Kellemes látványt és élményt nyújtanak egy-egy tavaszi-nyári erdei kirándulás alkalmával. Énekük megnyugtatja, és harmóniával tölti el a természetet szerető túrázókat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Barker, F. Keith–Cibois, A.–Schikler, P.–Feinstein, J.–Cracraft, J. (2004): Phylogeny and diversification of the largest avian radiation. *PNAS*, 101, 11040–11045.

Barker, F. Keith–Burns, K. J.–Klicka, J.–Lanyon, S. M.–Lovette, I. J. (2015): New insights into New World biogeography: An integrated view from the phylogeny of blackbirds, cardinals, sparrows, tanagers, warblers, and allies. *The Auk*, 132. 333–348.

BirdLife International (2015): *IUCN Red List for birds*. <http://www.birdlife.org> (Letöltés ideje: 2015. április 20.)

Bruderer, Bruno–Salewski, V. (2008): Evolution of bird migration in a biogeographical context. *Journal of Biogeography*, 35. 1951–1959.

Burleigh, Gordon J.–Kimball, R. T.–Braun, E. L. (2014): Building the avian tree of life using a large-scale, sparse supermatrix. *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 84. 53–63.

Chin, Siew-Wai–Shaw, J.–Haberle, R.–Wen, J.–Potter, D. (2014): Diversification of almonds, peaches, plums and cherries–Molecular

systematics and biogeographic history of *Prunus* (Rosaceae). *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 76. 34–48.

Cox, George W. (1985): The evolution of avian migration systems between temperate and tropical regions of the New World. *American Naturalist*, 126, 451–474.

Csörgő, Tibor–Karcza, Zs.–Halmos, G.–Magyar, G. et al. (2009): *Magyar madárvonulási atlasz*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Ericson, Per G. P.–Irestedt, M.–Johansson, U. S. (2003): Evolution, biogeography, and patterns of diversification in passerine birds. *Journal of Avian Biology*, 34. 3–15.

Hall, Robert (2002): Cenozoic geological and plate tectonic evolution of SE Asia and the SW Pacific: computer-based reconstructions, model and animations. *Journal of Asian Earth Sciences*, 20. 353–431.

Jánossy, Dénes (1991): Late Miocene bird remains from Polgárdi (W-Hungary). *Aquila*, 98. 13–35.

Jetz, Walter–Thomas, G. H.–Joy, J. B.–Hartmann, K.–Mooers, A. O. (2012): The global diversity of birds in space and time. *Nature*, 491. 444–448.

Johansson, Ulf S.–Fjeldsa, J.–Bowie, R. C. K. (2008): Phylogenetic relationships within Passerida (Aves: Passeriformes): A review and a new molecular phylogeny based on three nuclear intron markers. *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 48. 858–876.

Jonsson, Knud A.–Fjeldsa, J. (2006): A phylogenetic supertree of oscine passerine birds (Aves: Passeri). *Zoologica Scripta*, 35, 149–186.

Joseph, Leo–Lessa, E. P.–Christidis, L. (1999): Phylogeny and biogeography in the evolution of migration: shorebirds of the Charadrius complex. *Journal of Biogeography*, 26. 329–342.

Klicka, John–Voelker, G.–Spellman, G. M. (2005): A molecular phylogenetic analysis of the „true thrushes” (Aves: Turdinae). *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 34, 486–500.

Milá, Borja–Smith, T. B.–Wayne, R. K. (2006): Postglacial population expansion drives the evolution of long-distance migration in a songbird. *Evolution*, 60. 2403–2409.

Nagy, Jenő-Tökölyi, J. (2014): Phylogeny, historical biogeography and the evolution of migration in accipitrid birds of prey (Aves: Accipitriformes). *Ornis Hungarica*, 22. 15–35.

Nylander, Johan A. A.–Olsson, U.–Alström, P.–Sanmartín, I. (2008): Accounting for phylogenetic uncertainty in biogeography: A bayesian approach to dispersal-vicariance analysis of the thrushes (Aves: Turdus). *Systematic Biology*, 57. 257–268.

Olson, David M.–Dinerstein, E.–Wikramanayake, E. D.–Burgess, N. D. et al. (2001): Terrestrial ecoregions of the world: A new map of life on Earth. A new global map of terrestrial ecoregions provides an innovative tool for conserving biodiversity. *BioScience*, 51. 933–938.

Outlaw, Diana C.–Voelker, G.–Mila, B.–Girman, D. J. (2003): Evolution of long distance migration in and historical biogeography of Catharus thrushes: a molecular phylogenetic approach. *The Auk*, 120. 299–310.

Rappole, John H.–Jones, P. (2002): Evolution of Old and New World migration systems. *Ardea*, 90. 525–537.

Udvardy, Miklós D. F. (1975): *A classification of the biogeographical provinces of the world*. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Morges.

Varga, Zoltán (1996): *Állatismeret*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Vauri, Charles (1959): *The birds of the Palearctic fauna*. Witherby, London.

Voelker, Gary–Rohwer, S.–Bowie, R. C. K.–Outlaw, D. C. (2007): Molecular systematics of a speciose, cosmopolitan songbird genus: defining the limits of, and relationships among, the Turdus thrushes. *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 42. 422–434.

Winker, Kevin–Pruett, C. L. (2006): Seasonal migration, speciation, and morphological convergence in the genus Catharus (Turdidae). *The Auk*, 123. 1052–1068.

Yi, Ting-Shuang–Jin, G.–Wen, J. (2015): Chloroplast capture and intra- and inter-continental biogeographic diversification in the Asian – New World disjunct plant genus *Osmorhiza* (Apiaceae). *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 85. 10–21.

Yin, An–Harrison, T. M. (2000): Geologic evolution of the Himalayan-Tibetan orogen. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences*, 28. 211–280.

A KÖTET SZERZŐI

Bene Viktória

1990-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem első éves szociálpolitika mesterszakos hallgatója. A Hatvani István Szakkollégium Filozófia- és Humántudományok szakcsoportvezetője, a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának tagja, a SZÖSZ Mindenkiért Egyesület kommunikációs ügyvivője. Kutatási témája a médiahatás vizsgálata középiskolás fiatalok körében. 2015-ben 3. helyezést ért el az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Kommunikáció- és Médiatudomány szekciójában.

Bodnár Emese

1994-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem germanisztika alapszakos hallgatója. A Hatvani István Szakkollégium Nyelvtudományi szakcsoportjának tagjaként fő kutatási területe a kognitív nyelvészet, azon belül jelenlegi témája az etnikai diskurzus nyelvezete, különös tekintettel a metaforikus nyelvi kifejezésekre, melyeket a fogalmi metaforaelmélet nézőpontjából vizsgál. Két, témájához kapcsolódó könyvről publikált recenziót.

Fritz Beke Éva (Mgr., PhD)

1958-ben született Komáromban (ma Szlovákia). Doktori tanulmányait 2009–2012 között végezte a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karán. Fő kutatási területe János evangéliumának szerkezete. Kiemelt publikációja: Ki volt valójában Keresztelő János? In: ΔOMA- Ajándék, Tanulmánykötet Prof. Dr. Bándy György tanszékvezető tiszteletére 60. születésnapja alkalmából, SJE-CJTA, 2011. Komárno.

Nagy Jenő

1989-ben született Debrecenben. 2013-ban okleveles biológusként, majd 2015-ben okleveles biológiatanárként végzett a Debreceni Egyetemen. 2011-ben 2. helyezést ért el a 30. Országos Tudományos Diákköri Konferencián. Jelenleg a Juhász-Nagy Pál Doktori iskola képzésében vesz részt. Fő kutatási irányai közé a ragadozó és énekes madarak vonulásának evolúciója, biogeográfiai viszonyai tartoznak. Legjelentősebb publikációja: (Tökölyi Jácint társszerzővel: Phylogeny, historical biogeography and the evolution of migration in accipitrid birds of prey (Aves: Accipitriformes). *Ornis Hungarica*, 22. 2014. 1. 15–35.

Pápista Zsolt

1991-ben született Újvidéken (ma Szerbia). Az Újvidéki Egyetem germanisztika mesterszakos hallgatója és a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium (VMFK) tagja. Fő kutatási témája a fogalmi metaforák elemzése a magyar, szerb és német frazémákban. Kiemelt publikációja: A halál fogalmával kapcsolatos eufemizmusok konceptualizációja a német és a magyar nyelvben. *Tanulmányok*, 2014. 2. 109–124.

Szabó Éva

1991-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem anglisztika mesterképzésének 1. éves hallgatója. Tagja a Hatvani István Szakkollégiumnak és a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának (DETEP) is. Kutatási területe a posztmodern és kortárs brit irodalom, azon belül a trauma feldolgozás és a nőiség ábrázolása, melyet posztstrukturalista és feminista elméletek szemszögéből vizsgál. Jelen kötetben kerül közlésre első tanulmánya.

Szénási Lilla (Mgr. PhD)

1977-ben született Komáromban (ma Szlovákia). A komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karának 1. éves PhD hallgatója. Fő kutatási területe a digitális generáció kihívásai a katechézisben. Legjelentősebb publikációja az Isten tenyerén című, 1. osztályosok részére készült református hit- és erkölcstan tankönyvcsalád, amelynek megírásában társszerzőként vett részt.

Kiss Andrea

1990-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem történelem szakos hallgatója. Jelenlegi kutatásai során a francia felsőoktatás változásaival foglalkozik. A Hatvani István Szakkollégium és a Debreceni Egyetem Tehetséggondozási Program (DETEP) tagja. Legjelentősebb publikációja a Szakkollégium Mi tendenciáink 2. című tanulmánykötetben jelent meg.

Szalma Judit

Szalma Judit 1993-ban született Újvidéken (ma Szerbia). Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos, 3. éves hallgatója. A Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium tagja. A Kollégiumban végzett munka keretein belül készült a jelen kötetben megjelenő, Balassi és a virágének fogalma című tanulmánya. Kiemelt kutatási területei az intermediális, az irodalom és képzőművészet kapcsolatrendszerére.

Szücs Gábor

1989-ben született Debrecenben. Jelenleg a Debreceni Egyetem történelem – informatika minor szakos, 3 évfolyamos BA hallgatója. Egy éve a Hatvani István Szakkollégium tagja, két éve tagja a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának. Jelenlegi kutatási területe a 20. századi magyar tánc-, sport- és egészségtörténet: ezen belül a magyar vívósport társadalomtörténetével foglalkozik a legaktívabban. Eddigi legjelentősebb tanulmánya: Fuchs Jenő, három korszak elfeledett bajnoka című pályamunkája, mellyel az idei Országos Tudományos Diákköri Konferencián kíván részt venni.

Weidisch Edit

Weidisch Edit 1992-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének 1. éves mesterszakos hallgatója, A Hatvani István Szakkollégium tagja. Elsődleges kutatási témája a nők helyzete és ábrázolása a viktoriánus korabeli angol regényekben, főképpen a Brontë-nővérek által írt művekben.